

T.C.
KONYA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**KENT HAKKI BAĞLAMINDA ENGELLİ
BİREYLERİN KENT YAŞAMIYLA
BÜTÜNLEŞME DÜZEYİ:
KONYA KENTİ ÖRNEĞİ**

MURŞİDE YASAKOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Haziran-2024
KONYA
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

Murşide YASAKOĞLU tarafından hazırlanan “**Kent Hakkı Bağlamında Engelli Bireylerin Kent Yaşamıyla Bütünleşme Düzeyi: Konya Kenti Örneği**” adlı tez çalışması 26/06/2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/~~oy çokluğu~~ ile Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Doç. Dr. Özlem ALTUNSU SÖNMEZ
(Selçuk Üniversitesi)

.....

Danışman

Prof. Dr. Havva Filiz ALKAN MEŞHUR
(Konya Teknik Üniversitesi)

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Hale ÖNCEL
(Konya Teknik Üniversitesi)

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Mevlüt UYAN
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

İmza

Murşide YASAKOĞLU

Tarih: 26.06.2024

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KENT HAKKI BAĞLAMINDA ENGELLİ BİREYLERİN KENT YAŞAMIYLA BÜTÜNLEŞME DÜZEYİ: KONYA KENTİ ÖRNEĞİ

Murşide YASAKOĞLU

**Konya Teknik Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı**

Prof. Dr. Havva Filiz ALKAN MEŞHUR

2024, 136 Sayfa

Jüri

**Prof. Dr. Havva Filiz ALKAN MEŞHUR
Doç. Dr. Özlem ALTUNSU SÖNMEZ
Dr. Öğr. Üyesi Hale ÖNCEL**

Engelli birey olma, her anlamda bir kısıtlılık halidir ve bu kısıtlılık temel ihtiyaçlar karşılanırken bazı durumlarda bir başkasından yardım alınmasını gerektirebilir. Dünyada ve ülkemizde engelli bireylerin nüfusunun giderek artması, engellilere yönelik birçok yasal düzenlemenin yapılmasını gündeme getirmiştir. Tarihsel süreç içinde ortaya çıkan modeller ile birlikte engelli bireyin toplumsal ve kentsel yaşamdaki konumu da değişmiştir. Engelli birey için kent hakkı, engelli bireyin kentsel ve toplumsal yaşamda herkes gibi eşit haklara sahip olmasını, kentle bütünleşmiş tüm aktörlerle iş birliği yaparak kısıtlılığının bir dezavantaj haline gelmeden kente ait olmasını ve bütünleşmesini ifade eder. Bu kapsamda, kentlerdeki mekânsal problemlere engelli kent kullanıcılarının özel yetenek ve ihtiyaçlarını dikkate alarak çözümler üretmek gerekmektedir. Bu çalışmada, engellilerin çerçeve metinlerde ve yasal düzenlemelerde belirlenmiş kentsel haklarını tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanıp kullanmadığını anlamaya yönelik bir araştırma yapılması amaçlanmaktadır. Engelli bireyler ve onlarla ilişkili tüm aktörlerin dâhil olduğu bir çalışma yönteminin belirlenmesi, kentsel mekânlarda engelli haklarının tespit edilmesi ve planlama disiplini bu konuya ilişkin farkındalığın artırılması hedeflenmektedir.

Tez çalışması engelli bireylerin kent hakkının yasal çerçeve ile belirlemiş olduğu erişilebilirlik, iş birliği ve bütünleşme ilkeleri kapsamında, kenti kullanım durumlarına dikkat çekmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, yasaların uygulanabilirliği ve olası sonuçları incelenerek, bu durumların iyileştirilmesi için çözüm önerileri sunmak amaçlanmaktadır. Bu kapsamda saha olarak seçilen Konya kentinde yaşayan ortopedik, işitme ve görme engelli bireyler ile anket, kentteki engelli bireylerle ilişkisi olan tüm aktörler ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Anket çalışmaları ile engelli bireylerin kentteki yaşam deneyimleri, karşılaştıkları sorunlar, ihtiyaçları ve kentsel hakkı algılamaları gibi konulara yönelik sorular yöneltilerek kentsel hak kullanımlarına ilişkin verilere ulaşılacak istenmiştir. Derinlemesine görüşmeler yerel yönetimlerin engelli bireylerin haklarını tanımlama ve uygulama sürecindeki rolünü, engelli dernekleri ve sivil toplum örgütlerinin bu süreçteki savunuculuk ve destek rolünü ve engelli bireylerin kent yaşamında karşılaştıkları zorlukları ve ihtiyaçları belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma verileri hem nitel hem de nicel araştırma tekniğine göre değerlendirilmiştir.

Görüşmeler ile derneklerin ve yerel yönetimlerin çalışmaları belirlenmiş ve aralarındaki iş birliği ile iletişim düzeyleri saptanmıştır. Anket soruları aracılığıyla da kentsel ve kamusal mekânlarda engelli bireylerin yaşadığı sorunlar tespit edilmiş ve bu sorunlar kent hakkı bağlamında değerlendirilmiştir. Konya kentinin 2014 yılından itibaren Konya Büyükşehir Belediyesi'nin faaliyet raporları incelendiğinde, yerel yönetimlerin engelli bireyleri önemseyip ve yasal çerçeve doğrultusunda uygun çalışmalar yürütmeye çalıştığı görülmüş ve derinlemesine görüşme sonuçları da bu durumu desteklemiştir. Ancak,

105 engelli bireyin katılımıyla gerçekleştirilen anket sonuçlarına göre, bu çabanın engelli bireyler için yeterli olmadığı görülmüştür. Konya kentinin erişilebilirlik ilkesi açısından belirli bir seviyeye ulaştığı, ancak bütünleşme ve iş birliği ilkeleri açısından yeterli seviyede olmadığı saptanmıştır. Görüşmeler sonucunda, engelli bireylerin kentsel yaşamda daha etkin bir şekilde yer alabilmeleri için çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kent Hakkı, Engelli Bireyler, Kentsel Yaşam, Bütünleşme, Konya

ABSTRACT

MS/PhD THESIS

THE LEVEL OF INTEGRATION OF DISABLED INDIVIDUALS WITH URBAN LIFE IN THE CONTEXT OF THE RIGHT TO THE CITY: THE CASE OF KONYA CITY

Murşide YASAKOĞLU

**Konya Technical University
Institute of Graduate Studies
Department of City and Regional Planning**

Prof. Dr. Havva Filiz ALKAN MEŞHUR

2024, 136 Pages

Jury

**Prof. Dr. Havva Filiz ALKAN MEŞHUR
Assoc. Prof. Dr. Özlem ALTUNSU SÖNMEZ
Assist. Prof. Dr. Hale ÖNCEL**

Being a person with a disability involves a state of limitation in every sense, and this limitation may sometimes require assistance from others in meeting basic needs. The increasing population of individuals with disabilities both globally and in our country has brought numerous legal regulations for the disabled to the forefront. Over time, with the emergence of various models, the position of individuals with disabilities in social and urban life has also changed. The right to the city for a person with a disability means that they possess equal rights in urban and social life like everyone else, and by cooperating with all integrated actors in the city, their disability does not become a disadvantage but rather integrates them into the city. In this context, it is necessary to produce solutions to spatial problems in cities by considering the special abilities and needs of disabled urban users. This study aims to investigate whether individuals with disabilities can fully and equally utilize their urban rights as determined by framework texts and legal regulations compared to other individuals. The goal is to establish a working method involving disabled individuals and all related actors, identify the rights of disabled individuals in urban spaces, and increase awareness of this issue within the planning discipline.

The thesis aims to draw attention to the use of the city by disabled individuals within the scope of the principles of accessibility, cooperation, and integration as determined by the legal framework of the right to the city. In this context, it aims to examine the applicability and potential consequences of these laws and offer solutions to improve the situation. A survey was conducted with individuals with orthopaedic, hearing, and visual impairments living in the city of Konya, which was selected as the field site. Additionally, semi-in-depth interviews were conducted with all actors who have relationships with disabled individuals in the city. Through survey studies, data on the use of urban rights by disabled individuals were obtained by asking questions about their life experiences in the city, the problems they face, their needs, and their perception of urban rights. In-depth interviews were conducted to determine the role of local governments in defining and implementing the rights of disabled individuals, the advocacy and support role of disabled associations and non-governmental organizations in this process, and the difficulties and needs that disabled individuals face in urban life. The results of the study were evaluated using both qualitative and quantitative research techniques.

Through these interviews, the work of associations and local governments was examined, and the levels of cooperation and communication between them were determined. Survey questions helped

identify the problems experienced by disabled individuals in urban and public spaces, and these problems were evaluated in the context of the right to the city. An examination of the activity reports of Konya Metropolitan Municipality since 2014 revealed that local governments care about disabled individuals and strive to carry out appropriate studies in line with the legal framework. The results of the in-depth interviews also supported this finding. However, according to the survey results with the participation of 105 individuals with disabilities, this effort is found to be insufficient for people with disabilities. It has been determined that while the city of Konya has reached a certain level in terms of the principle of accessibility, it is not at an adequate level in terms of the principles of integration and cooperation. Based on the interviews, various recommendations have been made to enable individuals with disabilities to participate more effectively in urban life.

Keywords: The Right to the City, Disabled individuals Urban and Social Life, Integration, Konya

ÖNSÖZ

Çalışmamın her aşamasında beni destekleyen, bilgi birikimlerini benimle paylaşan, deneyimlerini örnek alacağım, iyi ki beraber yol aldık dediğim ve sabırla her zaman yanımda yol göstericim olan kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Havva Filiz ALKAN MEŞHUR'a saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım.

En büyük destekçim, çalışmamın her sürecine dâhil olan yanımda olduğunu hissettiğim yol arkadaşım Yasin YASAKOĞLU'na, büyüdüğüne şahit olurken çalışmamın bendeki önemi ile devam etmesine olanak sağlayan ömrümün en güzel çiçeği kızım Hafsa YASAKOĞLU'na, verdikleri güzel enerjiler ile ailelerime teşekkürlerimi sunarım. Kıymetli arkadaşım Gizem SAROĞLU'na teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmama desteklerini sağlayan tüm engelli arkadaşlara ve Oğuz ATASEVEN ile Mustafa KOÇ'a teşekkürlerimi sunarım. Çalışmamın en temel amacı farkındalık oluşturup engelli bireylerin yanında olduğumu hissetmelerini istememdir. Tüm umudum; Engelsiz Dünya.

Murşide YASAKOĞLU
KONYA-2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	viii
ŞEKİL DİZİNİ	xi
ÇİZELGE DİZİNİ	xiv
SİMGELER VE KISALTMALAR	xv
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Önemi ve Amacı	3
1.2. Çalışmanın Kapsamı	6
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ARKA PLAN.....	8
2.1. Engel, Engellilik ve Engel Türleri	8
2.1.1.Engel ve Engellilik Kavramı.....	8
2.1.2.Engellilik Türleri.....	10
2.1.2.1. Görme Engelliler	11
2.1.2.2. İşitme Engelliler.....	11
2.1.2.3. Zihinsel Engelliler	12
2.1.2.4. Ortopedik Engelliler	12
2.1.2.5. Dil ve Konuşma Güçlüğü Olan Engelliler	13
2.1.2.6. Sürengen Hastalıklar.....	14
2.2. Haklar Temelinde Engellilik Modelleri.....	14
2.2.1. Ahlakî (Moral) Model.....	15
2.2.2. Tıbbî (Medikal) Model	16
2.2.3. Sosyal Model	17
2.2.4. İnsan Hakları Modeli	19
2.3. Engellilerin Haklarına İlişkin Çerçeve Metinler ve Yasal Düzenlemeler	20
2.3.1. Avrupa Kentsel Şartı.....	21
2.3.2. Avrupa Konseyi Özürlüler Hareketi	23
2.3.3. Birleşmiş Milletler (BM) Engelli Hakları Sözleşmesi (CRPD)	25
2.3.4. 5378 Özürlüler Kanunu	26
2.4. Kent Hakkı Kavramı ve Engelliler Açısından Önemi	30
2.4.1. Kent Hakkı Kavramı.....	31
2.4.2. Kent Hakkı Kavramının Ortaya Çıkış Süreci	33
2.4.3. Engelli Bireyler Açısından Kent Hakkı	36
2.5. Engelliler İçin Kent Hakkına Yönelik Temel İlkeler	38
2.5.1. Erişilebilirlik	39
2.5.2. Bütünleşme	42
2.5.3. İş birliği.....	43
3. MATERYAL VE YÖNTEM	46
4. SAHA ARAŞTIRMASI VE BULGULAR.....	51

4.1. Konya Kenti Genel Bilgiler	51
4.2. Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylere Yönelik Yapmış Olduğu Çalışmalar	54
4.3. Anket ve Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Sonuçları	65
4.3.1. Anket Sonuçları	65
4.3.2. Yerel Yönetimler ve Engelli Dernekleri ile Gerçekleştirilen Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Sonuçları	93
4.4. Saha Araştırması Bulgularının Tartışılması.....	103
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	111
KAYNAKLAR	119
EKLER	130

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 3. 1. Tez Çalışmasının Genel Akış Şeması ve Yöntemi	50
Şekil 4. 1. Konya Çevre İllerle Haritası	52
Şekil 4. 2. Engelsiz Kent Konya Master Planı Projesi Belirlenmiş Farklı Bağlantı Noktaları.	56
Şekil 4. 3. ATUS Uygulama İçeriği (Konya Büyükşehir Belediyesi Akıllı Telefon Uygulaması).....	58
Şekil 4. 4. ATUS Uygulama İçeriği Toplu Taşıma Kullanırken Uygulanan Adımlar (Konya Büyükşehir Belediyesi Akıllı Telefon Uygulaması).....	58
Şekil 4. 5. Akıllı Telefon Uygulamasında Engelli Bireylerin Kullanımına Sunulan Kısımlar (Konya Büyükşehir Belediyesi Akıllı Telefon Uygulaması).....	59
Şekil 4. 6. Engelsiz Mekânlar Projesi Müracaat Aşamaları	62
Şekil 4. 7. Engelsiz Mekânlar Projesi Kapsamında Konutların İç Tasarım Çalışmaları.62	
Şekil 4. 8. Engelsiz Mekânlar Projesi Kapsamında Konutların İç Tasarımı	63
Şekil 4. 9 AFAD Teknik İşaret Dili Uygulama Ekranı.....	64
Şekil 4. 10. Araştırmaya Katılan Bireylerin Engel Türü	69
Şekil 4. 11. Herhangi Bir Yardımcı Aparat Kullanma Durumu	69
Şekil 4. 12. Araştırmaya Katılan Bireylerin İkametgâh Durumu	70
Şekil 4. 13. Araştırmaya Katılan Bireylerin Kent İçinde Kullandıkları Ulaşım Türü	71
Şekil 4. 14. Araştırmaya Katılan Bireylerin Kent İçi Seyahat Sırasında Karşılaşılan Sorunların Oranı	72
Şekil 4. 15. Araştırmaya Katılan Bireylerin Günlük ve Kentsel Yaşamda En Çok Zorluk Çekilen Aşamaların Oranı	73
Şekil 4. 16. Araştırmaya Katılan Bireylerin Yerel Yönetimlerin Erişilebilirlik Kapsamında Yaptığı Çalışmalardan Haberdar Olma Durumu	73
Şekil 4. 17. Araştırmaya Katılan Bireylerin Kent İçinde İhtiyaç Duyduğu Uygulama Oranı	74
Şekil 4. 18. Araştırmaya Katılan Bireylerin Mobil Uygulama Kullanma Durumu ve Memnuniyet Düzeyi	75
Şekil 4. 19. Kentteki Fiziksel Düzenlemelerin Engelli Bireyler İçin Uygunluk Düzeyinin Oranı.....	75

Şekil 4. 20. Kentteki Kamusal Alanlara ve Binalara Erişirken Kentsel ve Mimari Sorunlarla Karşılaşma Düzeyinin Oranı	76
Şekil 4. 21. Kentteki Kentsel ve Mimari Mekânları Erişilebilir Bulma Düzeyi Oranı....	77
Şekil 4. 22. Kentteki Toplu Taşıma Araçları ve Duraklarının Engelli Bireylerin Kullanıma Uygunluğu.....	77
Şekil 4. 23. Kentte Kimseden Yardım Almadan Bağımsız Bir Şekilde Hareket Edebilme Düzeyi Oranı.....	79
Şekil 4. 24. Kenti Kullanırken Engelli Bireyin Kendini Dışlanmış Hissetme Düzeyi Oranı	80
Şekil 4. 25. Kentteki Sosyal ve Kültürel Aktivitelere Katılma Durumu	80
Şekil 4. 26. Engelli Bireyin Sivil Toplum Örgütüne Veya Engelli Derneklerine Üye Olma Oranı	81
Şekil 4. 27. Engelli Bireyin BM Engelliler Sözleşmesi ve 5378 Sayılı Engelliler Kanunu Bilme Durumu Oranı	82
Şekil 4. 28. Bakanlık, Yerel Yönetimler ve Engelli Dernekleri Tarafından Yapılan Çalışmalardan Haberdar Olma Durumu	82
Şekil 4. 29. Yapılan Çalışmalardan Haberdar Olma Şekli	83
Şekil 4. 30. Kentsel Haklardan Yeterince Faydalanma Durumu.....	85
Şekil 4. 31. Engelli Dernekleri ve Yerel Yönetimler Arasında Güçlü Bir İletişim ve İş Birliği Olduğunu Ölçme Durumu	86
Şekil 4. 32. Yerel Yönetimler Tarafından Engelliler İçin Yapılan Çalışmaları Yeterli Bulma Durumu	87
Şekil 4. 33. Bakanlık, Belediyeler ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelli Bireyin Kente Dâhil Olmasına Yönelik Sorunların Çözümü İçin Aralarında İş Birliği İçinde Olduğunu Ölçme Durumu	87
Şekil 4. 34. Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylerin Kentle Bütünleşmelerine Yönelik Sağlık Alanında Yürüttüğü Faaliyetleri Değerlendirme Durumu.....	88
Şekil 4. 35. Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylerin Kentle Bütünleşmelerine Yönelik Ulaşım-Erişilebilirlik Alanında Yürüttüğü Faaliyetleri Değerlendirme Durumu.....	89
Şekil 4. 36. Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylerin Kentle Bütünleşmelerine Yönelik Eğitim Alanında Yürüttüğü Faaliyetleri Değerlendirme Durumu	89
Şekil 4. 37. Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylerin Kentle Bütünleşmelerine Yönelik İstihdam Alanında Yürüttüğü Faaliyetleri Değerlendirme Durumu.....	90

Şekil 4. 38. Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylerin Kentle Bütünleşmelerine Yönelik Sosyal ve Kültürel Alanında Yürüttüğü Faaliyetleri Değerlendirme Durumu	91
Şekil 4. 39. Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylerin Kentle Bütünleşmelerine Yönelik Fiziksel Çevre Düzenlemeleri Alanında Yürüttüğü Faaliyetleri Değerlendirme Durumu	91
Şekil 4. 40. Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylerin Kentle Bütünleşmelerine Yönelik Farkındalık Çalışmaları Alanında Yürüttüğü Faaliyetleri Değerlendirme Durumu	92
Şekil 4. 41. Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylerin Kentle Bütünleşmelerine Yönelik Engelli Birey ve Kurumlar arası İletişim ve İş birliği Alanında Yürüttüğü Faaliyetleri Değerlendirme Durumu	93
Şekil 4. 42. Farklı Engel Türlerinin Yaşadığı Erişilebilirlik Sorunları.....	105
Şekil 4. 43. Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylerin Kentle Bütünleşmelerine Yönelik Yürüttüğü Faaliyetleri Değerlendirme Durumu	109
Şekil 5. 1. Erişilebilirlik İlkesine Göre Engelli Türlerine Göre Öneriler.....	117
Şekil 5. 2. Bütünleşme ve İş Birliği İlkelerine ve Engelli Türlerine Göre Öneriler	117

ÇİZELGE DİZİNİ

Çizelge 2. 1. Sosyal Model ve Tıbbi Model Arasındaki Farklılıklar.....	18
Çizelge 2. 2. Avrupa Konseyinin engelli hakları ile ilgili yasal düzenlemeleri	24
Çizelge 2. 3. Lefebve ve Harvey'in kent hakkı kavramına bakışı	35
Çizelge 4. 1. Yıllara Göre Hat Anons Cihazları Sayısı	56
Çizelge 4. 2. Konya Faaliyet Raporlarına Göre Tekerlekli Sandalye Yardımı Sayısı (2014-2023 yılları arası)	59
Çizelge 4. 3. Yıllara Göre Birebir Görüşme Sayısı	64
Çizelge 4. 4. Engelli Derneklerine Üye Engelli Sayısı.....	65
Çizelge 4. 5. Araştırmaya Katılan Engelli Bireylerin Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular	68
Çizelge 4. 6. Derinlemesine Görüşme Yapılan Yerel Yönetim Birimleri ve Engelli Dernekleri Bilgileri	94

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

ENDEM: Engelli Destek Merkezi

KAPSÜL: Büyükşehir Belediyesi Kapsül Teknoloji Platformu

KOMEK: Konya Büyükşehir Belediyesi Meslek Edindirme Kursları

KPSS: Kamu Personellerini Seçme Sınavı

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

OECD: Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü

ÖİB: Özürlüler İdaresi Başkanlığı

TSE: Türk Standartları Enstitüsü

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

UNCRPD: Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi

WHO: Dünya Sağlık Örgütü

yy: Yüzyıl

1. GİRİŞ

Engellilik, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Ancak, engellilerin hakları üzerine çalışmalar ve bu konuda toplumsal bilinçlenme nispeten yakın çağlarda gündeme gelmiştir. İlk zamanlarda engelli bireyler ve aileleri, toplum tarafından dışlanmış ve ciddi uyum sorunlarıyla karşılaşmışlardır. Daha sonraları ise engellilik yalnızca sağlık durumu olarak ele alınmış ve bu bireylerin sosyal varlık olarak kabul edilmesi geri plana atılmıştır. Bu süreçte engelliler, toplumsal yaşamdan izole edilmiş ve çoğunlukla yalnızca tıbbi tedavi ve bakım konusu olarak görülmüştür. Ancak 20. yüzyılın ortalarından itibaren, engellilik konusunda daha bütüncül ve insan hakları odaklı bir yaklaşım benimsenmeye başlanmıştır. Bu değişim, engelli bireylerin toplumun eşit üyeleri olarak kabul edilmesi ve onların eğitim, istihdam, ulaşım ve diğer temel haklarına erişimlerinin sağlanması yönünde önemli adımların atılmasına önayak olmuştur. Engellilik artık yalnızca bireysel bir sağlık sorunu değil, aynı zamanda toplumsal bir eşitlik ve adalet meselesi olarak da ele alınmaktadır. Hem sosyal topluma dâhil etme hem de yasal düzenlemeler ile engelli bireylerin hakları göz önünde bulundurulmaya çalışılmaktadır.

Sürekli gelişim gösterip değişen kentler, sosyal ve fiziki mekânlara sahiptir. Bu gelişim ile beraber, kenti kullanan her bireyin kentten aynı şekilde hak talep etmesi en doğal sonuçtur. Kentsel hak talebi bireylerin kendini güvende hissetme isteği ile doğrudan bağlantılıdır ve bu da kentsel mekânlar ile bir bağ oluşumunu sağlamaktadır. Bireylerin kentlerde sağlıklı bir yaşam sürebilmesi için kentsel mekânlar ile aralarında bir bağ kurulmalı ve bireyler kendilerini bulundukları mekâna ait hissetmelidir. Ancak, gerçek hayatta bazı gruplar, bu bağın kurulması için gerekli olan sağlıklı çevre kriterlerine ulaşmakta zorluk çekmektedir. Engelli bireyler de bu bağı kuramayan gruplardan biridir. Engelli bireyleri diğer bireylerden ayıran temel farklılıklar, bedensel ve zihinsel farklılıklarıdır. Bu farklılıklar, kişilerin kentte bazı kullanım haklarına erişimlerini engellemektedir. Her ne kadar engellilik genellikle fiziksel bir sorun olarak ele alınsa da sosyal engellilik üzerine de çalışmalar yapılmıştır. Engelli bireylerin kentsel mekânlarda eşit haklarını kullanmalarını zorlaştıran bu farklılıklar, onların kentle sağlıklı bir bağ kurmalarını engellemektedir. Bu durum, kentsel haklardan eşit bir şekilde faydalanamamaya sebep olmaktadır. Engelli bireyler ve aileleri, toplumsal olarak dışlanmakta ve kentsel mekânlarla etkili bir iletişim kuramamaktadır. Bunun

sonucu olarak, her birey için eşit olarak oluşturulan ve doğuştan kazanılmış olan eşit kullanım haklarını kullanamama durumu ortaya çıkmaktadır.

Engel durumlarından dolayı kent alanlarında insanların eşit haklara sahip olamaması, kent imkânlarından faydalanamamayı da beraberinde getirmektedir. Eşit olmayan bu kullanım, tarihsel süreç boyunca sürekli bir arayışa ve hak eşitsizliğine sebep olmuştur. İnsanlığın doğuşundan bu yana engelli bireyler, toplumdan ayrılan bir grup olarak görülmüşlerdir. İlk zamanlarda engellilik, Tanrı'nın vermiş olduğu bir ceza olarak algılanmış ve engelli bireyler topluma dâhil edilmeden sürekli dışlanmış, hatta evden dışarıya çıkmalarına bile izin verilmemiştir.

1950'li yıllardan sonra engelli nüfusunun artması ile beraber çoğulculuğun verdiği güç ile engellilerin sesleri duyulmaya başlamış ve hem kentsel mekânlarda hem de sosyal alanlarda değişiklikler için mücadeleleri başlamıştır. 1960'lardan itibaren engelli hareketleri ile beraber yasal düzenlemeler yapılmış ve engelli bireylerin de dikkate alındığı politikalar oluşturulmuştur. Birleşmiş Milletler Engellilik Sözleşmesi, Avrupa Kentsel Şartı ve Avrupa Konseyi'nin aldığı kararlar, insan haklarının en temel haklarından biri olan kent hakkını gündeme getirmiş ve kent hakkında herkese hitap eden eşit ve tam şekilde kullanımı için çalışmalar yapılmıştır. Uluslararası çalışmalar, ülkemizde de yasal düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Bu düzenlemelerle, bir miktar da olsa, engelli haklarına yönelik iyileştirmeler sağlanmıştır.

“Sözleşmenin odak noktası artık, bir kişinin “özüünü” bir eksiklik ya da hastalık olarak gören o kişide algılanan “bozukluk” değildir. Sözleşme bunun tersine şekilde engelliliği bir “toplum patolojisi”, yani toplumların bireysel farklılıkları kapsamak ve barındırmak noktasında sergilediği başarısızlığın bir sonucu olarak görmektedir” (UN, 2010).

Yasal mevzuatta sıkça söz edilen ve insan haklarının en temel unsurlarından biri olan kent hakkı, yeni bir kavram olarak ortaya çıksa da kentleşmenin başlaması ile beraber doğal olarak şekillenmiştir. Kent hakkı, o kentte yaşayan her bireyin, hiçbir ayırım gözetmeksizin, kentin her türlü imkânından faydalanabilmesini ifade eder. Kent hakkı kavramını ortaya atan ilk filozof Henri Lefebvre bu kavramı şöyle ifade etmiştir: *“Kent hakkı bir feryat ve talep gibidir... dönüşmüş ve yeniden hayat bulmuş bir hak!”* *“İyice tanınmayan bu haklar, resmi yasalar içinde yer almadan önce, yavaş yavaş örf ve âdet niteliği kazanırlar. Sosyal pratiğe girmeleri durumunda gerçeği değiştireceklerdir: çalışma hakkı, öğretim, eğitim, sağlık, konut, dinlenme, yaşama hakkı. Kent hakkı (eski kente değil fakat kentsel hayata, yenilenmiş merkezde*

olmaya/merkeziliğe, karşılaşmalar ve değişimlerin yerlerine, hayat ritimlerine, bu alanların ve yerlerin dolu ve tam kullanımına olanak sağlayıcı zaman değerlendirmelerine yönelik bir hak olarak) bu haklar içinde yer alır” (Yıldırım, 2020). Bu kavram, insanların yaşadıkları kentlerde söz sahibi olma, kentsel alanların kullanımını belirleme ve bu alanları dönüştürme haklarını ifade eder. Lefebvre'nin kent hakkı, kentte yaşayan herkesin sosyal, ekonomik ve politik anlamda kente katılımını ve kentin sunduğu imkânlardan eşit şekilde yararlanmasını savunur.

Kent hakkının kullanımında erişilebilirlik ilkesi, engelli bireylerin kentte özgür ve kolay bir şekilde hareket edebilmesini sağlamak açısından temel bir rol oynamaktadır. Bu ilke, engelli bireylerin kentteki tüm alanlara ve hizmetlere ihtiyaç duymadan erişebilmesini ve kentsel yaşamın sunduğu imkânlardan eşit şekilde yararlanmasını hedefler. Erişilebilirlik, engelli bireylerin ulaşım, eğitim, sağlık ve istihdam gibi temel hizmetlere kolayca ulaşabilmesini gerektirir. Bu hizmetlerin erişilebilirliği, fiziksel engellerin kaldırılmasının yanı sıra bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim, kamu hizmetlerinin engelli bireylere uygun hale getirilmesi gibi unsurları da içerir.

1.1. Çalışmanın Önemi ve Amacı

Geçmişten günümüze, insanlığın en temel ihtiyaçları, dünyanın değişen ve gelişen dinamikleriyle birlikte farklılaşmaktadır. Kentsel yaşam alanlarında, kentli olma, ait olma ve var olma kavramları, kentsel hak kavramının içeriğini oluşturur ve tüm alanlarda hak tanımında bu kavramlar belirleyici rol oynar. Bu değişimle birlikte, hak tanımlarının içerikleri de kullanıcılarının ihtiyaçlarına uygun hale gelmektedir. Engelli bireylerin kentsel mekânlardaki kısıtlılıkları dikkate alınarak, insanlığın gelişim evresine göre hak tanımlarının belirlenip kentlerde uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak, engelli bireyler mekânsal kısıtlılıklar nedeniyle en temel gereksinimlerini tam, özgür ve eşit bir şekilde sağlayamamaktadır.

“**Kent Hakkı**” kavramı, engelli bireylerin kent yaşamına tam katılımını ve kentteki haklardan eşit şekilde yararlanmasını sağlayan önemli bir olgu olarak öne çıkmaktadır. Bu kavram, kentli olmanın sonucunda doğmuş tüm hakları kapsar ve bu haklar, tüm bireylerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde oluşturulmuştur. Geçmişte ve günümüzde pek çok ülkede, kent hakkını detaylandıran ve düzenleyen politikalar ve mevzuatlar geliştirilmeye çalışılmıştır. Avrupa Kentsel Şartı, Avrupa Konseyi Engellilik

Hareketi ve Birleşmiş Milletler Engelliler Sözleşmesi (CRPD) gibi belgeler, engelli bireylerin kent haklarının kullanımıyla ilgili oluşturulmuş çerçeve metinlerdir.

Ülkemizde de dünya genelindeki gelişmelere paralel olarak engelli bireylerin kent hakkını güvence altına almak için çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler, engelli bireylerin sağlık, eğitim, hizmet, ulaşım, eğlence, iş, spor gibi birçok alanda katılım sağlamalarını ve kentsel yaşamın tam ortasında yer almalarını hedefler. Bu amaçla, yasal çerçevenin uygulanabilir olması ve işbirlikçilerin denetimi önemlidir. Engelli bireylerin kentli olma hakkının tanınması için yasal hakların tanımlanması ve bu hakların etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Kentsel mekânların kullanımı sonucunda doğan kent kullanım haklarında engelli bireylerin dikkate alınması, sadece bir tercih değil, aynı zamanda kentsel adaletin ve eşitliğin sağlanması için bir gerekliliktir. Engelli bireylerin kentsel ve kamusal mekân kullanımlarında yaşadıkları engellerin tespit edilmesi ve incelenmesi oldukça önemlidir.

Ülkemizde yapılan literatür taramaları, genellikle engelliliğin kentsel mekânlara erişilebilirliği üzerine odaklanmıştır. Ancak, kent hakkını kentsel alanlarda engelli bireylerin yasal haklarını ortaya koyarak, mekânsal karşılıklarını şehir plancısı bakış açısıyla ele alan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Kentsel hak kavramıyla ilgili yapılan tezlerin sayısının az olması bu konunun önemini daha da artırmaktadır. Engelli bireylerin kentsel yaşamda görünürlüklerinin az olmasının temel nedeni, genellikle onların sahip olduğu engeller değil, fiziksel çevrenin engelli bireylerin ihtiyaçları göz önünde bulundurulmadan yapılandırılmış olmasıdır.

Engellenme durumları, erişilemeyen alanlar ve kısıtlı hareket imkânları, engelli bireylerin sosyal yaşamdan dışlanmasına yol açabilir. Bu nedenle, kentsel hakların kullanımında ötekileştirmeden evrensel bir tasarım anlayışı benimsenmeli ve herkesin eşit olarak kentsel hizmetlerden faydalanabilmesi için planlama yaklaşımları geliştirilmelidir. Günümüzde ilerleyen teknoloji, engelli bireylerin yaşam kalitesini arttırmak ve engellerle mücadele etmelerine yardımcı olmak için birçok olanak sunmaktadır. Ancak, bu teknolojik gelişmelerin yanı sıra, kentsel mekânların ve hizmetlerin engelli dostu olarak tasarlanması ve düzenlenmesi de önemlidir. Engelliliğin bir tercih olmadığını ve herkesin potansiyel olarak engelli olabileceğini göz önünde bulundurarak, kentsel mekânların herkesin ihtiyaçlarına uygun olarak planlanması gerekmektedir. Kadın olmak, yaşlanmak, bir uzvu kaybetmek veya belirli bir süre engelli kalmak gibi durumlar da kentsel mekânlarda karşılaşılabilecek engelleri artırabilir. Bu nedenle, kentsel hakların eşit kullanımının tespit edilmesi ve engelli

bireylerin yanı sıra diğer dezavantajlı grupların da ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması önemlidir.

Bu bağlamda, kent hakkı kavramı çerçevesinde engelli bireylerin kent yaşamıyla bütünleşmesi, önemli bir tartışma konusudur. Bu süreçte, engelli bireylerin kentsel mekânlara erişimi, katılımı ve kullanımı için temel unsurların tartışılması ve bu süreçte engelli bireyler ile onları temsil eden sivil toplum kuruluşlarının görüşlerinin dikkate alınması gerekmektedir.

Bu çalışmada, kent hakkının herkes için geçerli olması gerektiği ilkesinden yola çıkarak, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının engelli bireylerin kent yaşamıyla bütünleşmesine yönelik faaliyetleri incelenmektedir. Özellikle, kent hakkı kavramının engelli bireyler açısından kentsel mekânlarda nasıl yansıdığı ve uygulandığı üzerine odaklanacaktır. Bu bağlamda, çalışmada aşağıdaki konular ele alınmaktadır:

Kent Hakkı ve Engelliler

- Kent hakkı kavramı ve ilkeleri: Çalışma, kent hakkının evrensel ilkelerini ve engelli bireylerin bu haklara nasıl eriştiğini ve kullandığını ele alacaktır.

Yerel Yönetimlerin Çalışmaları

- Engelli bireyler için erişilebilirlik: Yerel yönetimlerin kentsel mekânların engelli dostu olarak düzenlenmesi ve erişilebilirliğin sağlanması için yaptığı çalışmalar incelenecektir.
- Engelli bireylerin katılımı: Kent planlama sürecinde ve karar alma mekanizmalarında engelli bireylerin nasıl temsil edildiği ve katılımının sağlandığı araştırılacaktır.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

- Engelli haklarının savunulması: Sivil toplum kuruluşlarının engelli haklarını savunma ve kentsel mekânların engelli dostu olarak düzenlenmesi için yaptığı çalışmalar değerlendirilecektir.
- Engelli bireylerin sesi olma: Sivil toplum kuruluşlarının, engelli bireylerin sesi olma ve ihtiyaçlarının dile getirilmesi konusundaki çalışmaları incelenecektir.

Engelli Bireylerin Deneyimleri ve Kullanım Düzeyi

- Engelli bireylerin kentsel mekânlara erişilebilirlikleri: Engelli bireylerin kentsel mekânlara kendi başlarına erişebilme ve kullanabilme yetenekleri üzerine yapılan araştırmalar değerlendirilecektir.

- Yasal çerçeve ve kentsel hakların kullanımı: Engelli bireylerin kentsel haklarını kullanım düzeyi, mevcut yasal düzenlemelerin etkinliği ve uygulanabilirliği üzerine analiz yapılacaktır.

Bu çalışma, engelli bireylerin kentsel yaşamla bütünleşmesine yönelik mevcut durumu ve iyileştirme potansiyellerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, kentsel mekânların daha kapsayıcı ve erişilebilir hale gelmesine katkı sağlayacak politikaların belirlenmesine ve uygulanmasına yönelik öneriler geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Tez çalışmasının amacı; şehir ve bölge planlama disiplini bakış açısıyla Konya kentinde yaşayan engelli bireylerin mevcut yasalar çerçevesinde belirlenmiş olan kentli haklarını kullanıp kullanmadığını araştırmaktır. Bu doğrultuda tezin hedefleri;

1. Engellilerin kentsel mekânlarda sosyal ve fiziksel açıdan karşılaştıkları sorunları tespit etmek,
2. Engellilerin kentsel yaşamla bütünleşmesinin sağlanması amacıyla geliştirilmiş kent haklarının uygulamadaki karşılıklarını irdelemek,
3. Yerel yönetimler tarafından kentlerde yapılan çalışmalarda engellileri temsil eden sivil toplum örgütleri ve engellilerin yerel karar alma süreçlerine katılım durumlarını araştırmak,
4. En temel insan haklarından biri olan hiç kimseden yardım almadan kentsel mekânlarda hareket edebilme özgürlüğünü kullanamayan engelli kent kullanıcılarının haklarını korumaya yönelik çözümler üretmektir.

1.2. Çalışmanın Kapsamı

Çalışmanın giriş bölümünde tezin amacı, önemi, yöntemi ve kapsamına ilişkin açıklamalar yapılmıştır. İkinci bölümünde tez çalışması kapsamında engel, engelli, engellilik kavramlarına ve engelli haklarına bakış açısının değişmesinde etkili olan modellere yer verilmiştir. Bunun yanı sıra, engelli haklarına yönelik yasal düzenlemeler, çerçeve metinler ve kent hakkı kavramının ortaya çıkış süreci ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise tez çalışmasında kullanılan materyal ve yöntem açıklanmıştır. Dördüncü bölümde, engelli bireylerin kent hakkı kullanımı ve kentsel mekânlardaki deneyimlerini, kent yaşamıyla ilgili yaşadıkları sorunları ve ihtiyaçları belirlemek amacıyla engelli bireylerle anket yapılmıştır. Bunun yanı sıra, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının engelli bireylerin kent hakkı kullanımı ve kentsel mekânlardaki

deneyimleri üzerindeki etkisini ortaya koyabilmek için derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Sonuç bölümünde, çalışmanın temel bulguları özetlenerek, kent hakkının erişilebilirlik, bütünleştirici ve iş birliği başlıkları altında yasal çerçevesinin uygulama alanlarında var olma düzeyini belirleyen değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca, şehir planlama disiplinde kent hakkı kavramına yönelik öneriler sunulurken, çalışmanın katkıları ve önemli sonuçlarına yer verilmiştir.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ARKA PLAN

2.1. Engel, Engellilik ve Engel Türleri

2.1.1. Engel ve Engellilik Kavramı

"Özür" ve "engellilik" kavramları bazen birbirleriyle karıştırılsa da farklı anlamlara sahiptirler. "Özür" genellikle bir eksiklik veya kusur olarak tanımlanırken, "engellilik" ise bireyin bedensel veya zihinsel olarak bir kısıtlılığa sahip olması durumunu ifade eder. Özür kavramı genellikle tıbbi ve yasal bağlamlarda kullanılırken, engellilik kavramı daha çok bireyin yaşam kalitesini etkileyen sosyal, psikolojik ve çevresel faktörleri de içeren geniş bir perspektifi kapsar. Bu nedenle, her iki kavramın da anlamı ve kullanımı bağlamına göre değişebilir (Çitil, 2017'den akt. Arı, 2022). Engellilik kavramı hem tarihsel olarak hem de farklı kültürlerde farklı şekillerde tanımlanmış ve anlam kazanmıştır. Her toplumun, kültürün ve yasal düzenlemenin engellilikle ilgili farklı bir bakış açısı ve tanımı olabilir. Bu nedenle, engellilik kavramı sadece tıbbi bir durumu ifade etmekten öte, sosyal, kültürel ve politik bir boyutu da içermektedir. MEB'in (2011) belirlemiş olduğu tanıma göre engellilik; doğum esnasında, doğumdan sonra oluşacak hastalıklar veya kazalar sonucu bedendeki duysal, fiziksel, ruhsal ve zihinsel zedelenmelerin çeşitli düzeyde zarar görmesi ya da kaybedilmesi durumunda var olunan toplumda bireyin sahip olacağı imkânlardan yararlanmasını kısıtlayan durumdur. Engellilik kavramı geçmişten günümüze birçok kez farklı ve karmaşık bir şekilde ifade edilmiştir. En sık kullanılanları "bozukluk, engellilik ve sakat" kavramlarıdır. Türk Dil Kurumu'nun "özürlü", "sakat", "engelli" gibi terimleri kullanması, dilin bu konudaki evrimini yansıtır. Ancak bu terimlerin kullanımı da zamanla değişebilir veya toplumun duyarlılık seviyesine göre yeniden şekillenebilir. Engellilik kavramının tanımı ve engellilerin hakları konusunda uluslararası düzeyde birçok yasal düzenleme yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'dir (CRPD). Bu sözleşme, engellilerin haklarını savunmak, onları ayrımcılıktan korumak ve topluma tam ve etkili bir şekilde katılımlarını sağlamak amacıyla 2006 yılında kabul edilmiştir.

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin, Engelli Kişilerin Hakları Bildirisinin birinci maddesinde ise engellilik şu şekilde tanımlanmıştır; *"kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine başkasına bağımlı olmadan yapması gereken günlük*

yaşam aktivitelerini, yaşanan herhangi bir noksanlık sonucunda yapamayanlar sakattır (engellidir)” (Özürlüler ile ilgili mevzuat, 2002).

30692 sayılı, 20 Şubat 2019 yılının resmî gazetesinde yayınlanan Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik’te ise engelli bireylere ilişkin çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Bunlar;

“Engelli birey: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey”,

“Engellilik durumu: Bireyin doku, organ ve/veya fonksiyon ve psikiyatri tanısı ve buna bağlı muhakeme yeteneği kaybından kaynaklı engelliliğini uluslararası yöntemleri temel alarak belirleyen derecelendirmeler, sınıflandırmalar ve tanımlamalar” şeklindedir.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanununun üçüncü maddesinde ise engellilik kavramı (Yıldız, 2022) tarafından *“Özürlü, doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uyamama durumunda olup, korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişiyi ifade eder”* olarak tanımlanmıştır.

Engellilik kavramı ile ilgili birçok tanımlama yapılmakta ancak en genel anlamda Dünya Sağlık Örgütü’nün tanımı esas alınıp akademik çalışmalarda kullanılmaktadır (Ünlü ve ark., 2022; Bahçıvan ve ark., Kara 2022). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), engelliliği sağlık yönüne ağırlık vererek üç başlık altında tanımlamıştır;

- **Noksanlık (Impairment):** Bedendeki organlarının belli bir düzeydeki bozukluklarını ifade eder, ortaya çıkmış olan hastalığın belirti ve sonuçlarını içerir. Sağlık bakımından ise “noksanlık” oluşmuş olan psikolojik ya da fiziksel yapının fonksiyonlarındaki bir kaybı veya anormalliğin geçici veya kalıcılığını ifade eder.
- **Özürlülük (Disability):** Bireysel düzeydeki zihinsel veya fiziksel yeti kaybıdır. Noksanlık sonucunda bir insan için normal olan sınırlar çerçevesinde bir işi yapabilme kabiliyetinin ortadan kaybolması veya kısıtlanması halini ifade eder.
- **Maluliyet (Handicap):** Bir bireyin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel durumuna göre normalde yapılabilecek yeteneklerinin bir noksanlık ve sakatlık ile kaybolması veya sınırlandırılması ile oluşan dezavantajlılık halini ifade eder.

Engellilik kavramı, zaman içinde farklı şekillerde anlaşılmış ve tanımlanmıştır. Geçmişten günümüze kadar engellilik algısı ve tanımı önemli ölçüde değişim geçirmiştir. Önceleri, engellilik genellikle bir tıbbi durum olarak görülmekte ve bireyin bedensel veya zihinsel fonksiyonlarında bir eksiklik veya kısıtlılık olarak tanımlanmaktaydı. Ancak, daha sonraki yıllarda, engellilik daha geniş bir perspektife genişletilerek sadece bireyin bedensel veya zihinsel durumundan ziyade, çevresel, sosyal ve ekonomik faktörlerin de etkilediği bir kavram olarak anlaşılmaya başlanmıştır.

Günümüzde, engellilik genellikle sadece bireyin bir fiziksel veya zihinsel kısıtlılığını ifade etmekten çok daha fazlası olarak kabul edilmektedir. Engellilik artık, toplumun yapısal ve kültürel engelleriyle de ilişkilendirilmekte ve engellilerin toplumsal hayata tam ve etkili bir şekilde katılımını engelleyen faktörlerin üzerinde durulmaktadır. Dezavantajlılık, bu engellerin ve ayrımcılığın sonucu olarak ortaya çıkan bir durumu ifade etmekte ve engellilik kavramı bu bağlamda da ele alınmaktadır. Bu evrim, engellilik konusunda farkındalığın artmasına, toplumsal bakış açısının değişmesine ve engellilere yönelik politika ve uygulamalarda daha kapsamlı ve insancıl yaklaşımların benimsenmesine yol açmıştır. Bu nedenle, engellilik kavramının zaman içindeki değişimi, toplumun engellilere yönelik tutumları ve politikaları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

2.1.2. Engellik Türleri

Genellikle dünya genelinde ve Türkiye’de engellilik türleri çeşitli kategorilere ayrılarak ele alınmaktadır. Bu kategoriler, engellilik türlerini daha iyi anlamak ve yönetmek amacıyla kullanılmaktadır. Altı temel engellilik türü şunlardır (WHO, 2001).

1. **Ortopedik Engelli:** Fiziksel yapıdaki kısıtlılıklar nedeniyle işlevsellik, ihtiyaçları karşılama ve sosyal katılımı engelleyen bir tür engelliliktir.
2. **Görme Engelli:** Görme yeteneğinin tamamen veya kısmen kaybıyla karakterize edilen bir engellilik türüdür.
3. **İşitme Engelli:** İşitme süreçlerindeki bozulmalar nedeniyle sesleri algılamada güçlük çekilen bir tür engelliliktir.
4. **Zihinsel Engelli:** Zihinsel gelişimdeki kısıtlılıklar nedeniyle bireyin günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirmede zorlanmasıdır.
5. **Süreğen Hastalıklar:** Uzun süreli tedavi ve bakım gerektiren, çalışma kapasitesini ve fonksiyonlarını etkileyen hastalıklardır.

6. Dil-Konuşma Engelli: Sözel iletişimde aksaklıklar ve düzensizlikler nedeniyle dilin kullanımı, konuşma öğrenimi ve iletişimde zorluk yaşanması durumudur.

2.1.2.1. Görme Engelliler

Görme engelli bireyi Milli Prodüktivite Merkezi (MPM) “İki gözle görmesi %10’dan aşağı olan, normal hayat ve çalışmalarında görme gücünden yararlanma olanağı olmayan kişilere “kör” denilmektedir. İki gözün görme toplamı %30’dan aşağı olan, özel bir takım araç ve yöntemler kullanmadan, normal hayat ve çalışmalarında görme gücünden yararlanamayanlar da “az görenler” şeklinde tanımlamıştır (Akkaya, 2019).

Görme engelliliği, görme işlevini sağlayan gözün yapı veya dokusundaki bozukluklar sonucu bazı özelliklerinin yitilmesiyle ortaya çıkar. Bu durum, görme yetisinin kısmen veya tamamen kaybedilmesiyle sonuçlanabilir.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) (2012) görme yetersizliğini; normal görme, orta düzey görme yetersizliği (az gören), ağır düzey görme yetersizliği ve körlük olmak üzere dört bölüme ayırmaktadır (Yıldız ve Gürler, 2018).

2.1.2.2. İşitme Engelliler

İşitme engelliği, toplumda normal düzeyde iletişim kuramayan bireyler olarak tanımlanır. Bu durum, insanların doğum öncesi, doğum anı veya doğum sonrası dönemlerde işitme organının işlevini çeşitli nedenlerle (örneğin gürültü, kaza, yaşlılık) kaybetmesi veya duyma kabiliyetinin azalması sonucu ortaya çıkar. İşitme kaybının engellilik düzeyi, işitme kaybının şiddetine göre belirlenir ve bu şiddet, desibel (dB) cinsinden ölçülür. İşitme kaybının engellilik düzeyi farklı desibel aralıklarına göre sınıflandırılır:

- ✓ Hafif derecede işitme engelli birey; 21-35 desibel (DB)
- ✓ Orta derecede işitme engelli birey: 36-70 DB
- ✓ İleri derece işitme engelli birey: 71-90 DB
- ✓ Çok ileri derece (Sağır) de işitme engelli birey: 90 DB ve üstüdür (Özdingiş, 2007).

2.1.2.3. Zihinsel Engelliler

Zihinsel engellilik, bireyin yaşamını etkileyen ve çeşitli nedenlerden dolayı ortaya çıkan zekâ seviyesi geriliğidir. Bu durum, bireyin bilişsel işlevlerinde, adaptif davranışlarında ve öğrenme yeteneklerinde önemli kısıtlamalara neden olur. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2002 yılı verilerine göre, zihinsel engellilik farklı derecelerde zihinsel yetersizliği olan kişi şeklinde tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ise zihinsel engelliliği, bireyin gelişim döneminde tespit edilen bilişsel, dil, motor ve sosyal becerilerinde, yaş, cinsiyet ve kültürel faktörlerine göre zekanın yapabilme kapasitesinin altında olması veya tamamen durması şeklinde ifade etmiştir (Öner, 2018).

WHO (2019)'a göre zihinsel engellilik zekâ seviyesinin öğrenbilme ve eğitilme durumuna göre dört ana kategoriye ayrılmaktadır:

- ✓ Hafif derecede zihinsel engelli
- ✓ Orta derecede zihinsel engelli
- ✓ Ağır derecede zihinsel engelli
- ✓ İleri derecede zihinsel engelli

Bu sınıflandırma, bireylerin ihtiyaçlarını belirlemek ve uygun eğitim ve destek hizmetlerini sağlamak için kullanılmaktadır. Ancak, her bireyin zihinsel engel derecesi ve ihtiyaçları farklı olduğundan, bireysel bir değerlendirme ve yaklaşım gereklidir.

2.1.2.4. Ortopedik Engelliler

Ortopedik engelliler, bireyin kas ve iskelet sisteminin fonksiyonlarının kaybı veya eksikliği nedeniyle normal bireylerin yaptığı hareketleri yapamama durumudur. Bu durum, vücudun çeşitli bölgelerinde (kol, bacak, parmak, el) eksiklik, kısalık, fazlalık veya tamamen yok olma gibi farklı şekillerde ortaya çıkabilir (Aile Eğitim Rehberi, 2014). Ortopedik engelli birey, hareket kısıtlılığı ve var olan uzuvlarının eksikliği, yarım olması veya işlev yetersizliği nedeniyle yardımcı cihaz ve araçlarla normal seviyede işlevlerini yerine getirebilen kişidir. Ortopedik engelli bireyler kategorisine, özellikle felçliler, serebral palsy, spina bifida, çocuk felci, beyin ve kemik eksikliği veya kaybı ile ilgili hastalıklar sonucu hareket yeteneğini kaybedenler de dâhildir (Cihan, 2021).

Ortopedik engelli bireylerin hareket kısıtlılığı nedeniyle engellilik durumları iki sınıfa ayrılmaktadır:

✓ Yürüyebilen Engelliler

- Hiçbir yardım almadan yürüyebilen
- Baston yardımı ile yürüyebilen
- Daha gelişmiş aletler veya koltuk değneği ile yürüyebilen

✓ Tekerlekli Sandalyeli Engelliler

- Tekerlekli sandalye kullananlar, bazı durumlarda yürüyebilen
- Bedenin sadece yukarı bölümünü kullanabilen
- Bedenin hiçbir bölümünü kullanamayıp tamamen tekerlekli sandalyeye bağlı olan (Özdingiş, 2007).

2.1.2.5. Dil ve Konuşma Güçlüğü Olan Engelliler

TÜİK (2002)'ye göre dil ve konuşma güçlüğü çeken engelliler “*herhangi bir nedenle konuşamayan veya konuşmanın hızında, akıcılığında, ifadesinde, sesinde bozukluk olan kişilerdir. İşittiği halde konuşamayanlar, gırtlığı alınanlar, konuşmak için alet kullananlar, kekemeler, afazi, dil-dudak-damak-çene yapısında bozukluk olanlar*” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu gruba giren engelli bireylerde normal bireylerden farklı birçok durum bulunmaktadır. Bunlar;

- Sözcük dağarcıkları sınırlı veya yetersizdir.
- İletişim kurma yetenekleri yok denecek kadar az ve isteksizlerdir.
- Çıkarılan sesler net değildir.
- Salya akıtma problemleri vardır.
- Yutmada ve çiğnemede sıkıntı yaşamaktadırlar.
- İletişim kuramadıkları için kendileri ile kalmak isterler.
- Öğrenme güçlüğü çekerler ve aynı zamanda dikkat problemi yaşarlar.
- Duygularını ses ile iletme yerine, jest ve mimiklerle anlatırlar (Yılmaz Düşünür, 2019).

2.1.2.6. Süreğen Hastalıklar

Süreğen hastalıklar, devamlı olarak bireyin tedavi edilmesini gerektiren bir durumdur. Bu grupta olan kişiler kan hastalıkları, kalp ve damar hastalıkları, solunum sistemi hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, idrar yolu ve üreme hastalıkları, kanserler, cilt ve deri hastalıkları, sinir sistemi hastalıkları, endokrin ve metabolik hastalıkları, HIV hastalığına sahip olan sürekli tedavi ve bakım gerektiren, günlük yaşamlarındaki yapabilecekleri tüm çalışma ve fonksiyonlarının yapılmamasına ifade eden bir durumdur (Aktuğ, 2018).

2.2. Haklar Temelinde Engellilik Modelleri

Engelli bireyler tarihsel olarak birçok medeniyet ve toplumda farklı tepkilere maruz kalmıştır. Sümer tabletleri gibi antik belgelerde dahi engellilere dair izler bulunabilir. Tarih boyunca, engelliler toplumun farklı kesimlerinde farklı şekillerde değerlendirilmiş ve muamele görmüşlerdir. Toplumların nüfuslarının artmasıyla birlikte, engelli bireyler için farkındalık artmış ve topluma dâhil etme çabaları başlamıştır. Özellikle modern çağlarda, engellilerin hakları ve topluma katılımları konusundaki bilinç ve çaba önemli ölçüde artmıştır (Çağlayan, 2006). Engellilerin diğer bireylerle eşit bir şekilde görülmesi ve engelsiz bireylerle aynı yaşam kalitesini elde etmeleri için çeşitli modeller geliştirilmiştir. Bu modeller genellikle dört ana başlık altında toplanır:

- Ahlaki Model
- Tıbbi Model
- Sosyal Model
- İnsan Hakları Modeli (Özmete, 2012).

İlk olarak çok uzun süre etkisini gösteren ve bir dışlanma anlayışına sahip olan ahlaki modelin yerini, 1800'li yıllarda tıp alanındaki gelişmeler ile beraber engelliliği bir sağlık problemi olarak görüp daha çok tedavi yöntemleri ile ele alan tıbbi (medikal) model almıştır. Ancak bu model sadece sağlık olarak ele alınıp, sosyal yönlü sorunlara çözüm bulamadığı için yeni bir model arayışı oluşmuş ve 1970'li yıllarda ortaya çıkıp engelli bireye sosyal olarak çözüm sunan ve günümüzde de hala etkisinde olunan sosyal model gelişmiştir. Sosyal model ile engelli bireyler topluma dâhil edilerek sorunlara

özüm sunulmak istense de temel haklar konusunda eksik kalmış ve sorunlara yeterince cevap verememiştir (Aydın,2008). Sosyal haklara da uyulmaması ve yasalarla yeterince uygulanmaması nedeniyle çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu durum gelişmiş ülkelerde bir konu haline gelmiş ve bu kapsamda ilk olarak ABD’de yaşayan engelli bireyler *Engellilik Hareketini* başlatmıştır. Engellilik Hareketi, engelli bireylerin toplumsal katılımını artırmayı ve temel haklarını güvence altına almayı hedeflerken, aynı zamanda engelli bireylerin diğer bireylerin sahip olduğu sosyal ayrıcalıklara eşit erişimini savunmuştur. 3 Aralık Uluslararası Engelliler Günü, Birleşmiş Milletler tarafından engelli bireylerin haklarına ve topluma katılımlarına dikkat çekmek amacıyla ilan edilmiştir (Pakkan, 2021). Çok uzun süre engelliliğe yasal haklar tanıma fırsatı olmayan modeller yakın geçmişe kadar bu şekilde ilerlemiş ve daha sonra insan hakları modeli ortaya çıkmıştır.

2.2.1. Ahlaki (Moral) Model

Ahlaki model, engellilik konusunda uzun bir süre boyunca etkili olmuştur. Bu model, engelliliği ahlaki bir bozulma, Tanrı’nın bir cezası veya şeytani bir lanet olarak gören ve dolayısıyla engelli bireyleri ve ailelerini toplumdan dışlayan bir yaklaşımı temsil eder (Ergüden, 2008). Bu modele göre, engelli bireyler ve aileleri toplum tarafından ahlaki olarak eksik veya kusurlu olarak görülmektedir. Engellilik, ailelerin veya bireylerin günahlarından veya Tanrı’ya karşı işledikleri bir suçun cezası olarak kabul edilmektedir (Çağlayan, 2006). Bu nedenle, engelli bireyler ve aileleri toplumdan dışlanır, aşağılanır ve utanç duyarlar. Bu modelin etkisi, geçmişte ve hatta günümüzde bazı toplumlarda hala hissedilmektedir. Modernleşme ve bilimsel ilerleme ile birlikte bu tür inançlar azalmış olsa da bazı toplumlarda hala varlığını sürdürmektedir. Engelli bireyler ve aileleri, bu tür inançlar nedeniyle dolaylı olarak dışlanma, ayrımcılık ve toplumun baskısıyla karşılaşabilmektedirler (Nam ve Karaca Erol, 2021). Ahlaki modelde engellilik genellikle inançsal bir dışlanma, cezalandırma veya ahlaki bir kusur olarak algılanmıştır. Ahlaki modelde, engellilikle ilgili sorunların çözümü genellikle medikal yöntemlerle değil, Tanrı’yı memnun etme veya ahlaki kusurları telafi etme kaygılarına dayanmaktadır (Çetin, 2017). Birçok farklı medeniyet ve kültürde engellilikle ilgili bakış açıları benzer olmuştur. Bu bakış açıları genellikle inançsal ve geleneksel kökenlere dayanır ve engelliliği ahlaki bir yoksunluk veya kusur olarak değerlendirir.

Orta Çağ'ın sonlarına kadar Batı'da egemen olan bu yaklaşımda engellilik, doğrudan günahkârlık ve kötülükle ilişkilendirilmiştir. Toplum, engelliliğin insanların işledikleri günahlardan dolayı ortaya çıktığına inanmaktaydı. Bu görüşün temeli, muhtemelen insanların kötü ruhlar veya şeytanlar tarafından ele geçirildiği inancına dayanmaktaydı (Erbay, 2016; Ünal, 2018). Özellikle dini metinler, birçok toplumda engellilikle ilgili bakış açılarını şekillendirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu gibi bazı medeniyetlerde, engelli bireylerin topluma dâhil edilmesi veya korunması için çaba gösterilmiştir. Ancak, genel olarak ahlaki model, engelli bireyleri ahlaki yoksunluk olarak gören ve toplumdan dışlayan bir yaklaşımı temsil etmiştir (Aydın, 2008). Ahlaki modelin etkisi, 21. yüzyıla kadar birçok toplumda devam etmiştir. Ancak, modernleşme, bilimsel ilerleme ve insan hakları hareketleri, bu tür ahlaki yargıların sorgulanmasına ve değişmesine yol açmıştır.

2.2.2. Tıbbi (Medikal) Model

1800'li yılların ortaları ile başlayıp 1970'li yılların başları ile beraber gelen ve daha sonra farklı bir anlam kazanan bir modeldir (Duyan,2024). Bireysel model, medikal model, biyo-medikal model olmak üzere farklı şekillerde adlandırılmıştır. Tıp bilimi alanındaki gelişmeler ile beraber bu model engelli bireyi 'hasta bireyler' çerçevesinde değerlendirmekte ve engelliliği biyolojik bir durum olarak görmektedir (Özgökçeler ve Alper, 2010). En genel ifade ile bu modelde engellilik bir yeti-yetenek kaybıdır ve bakım, tedavi ile çözülebileceği düşünülmektedir.

Tıbbi modelin oluşumu, sanayi devrimiyle birlikte endüstriyel üretime dâhil olmayan bireylerin toplumda dışlanmasıyla başlamıştır. Bu dönemde, toplumda işgücüne katılamayan veya "normal" işlevsellik standartlarına uymayan bireylerin yardıma ve bakıma ihtiyacı olduğu fark edilmiştir. Tıbbi model, bu bireylerin engel olarak tanımlanan fiziksel veya bedensel eksikliklerine tıbbi müdahalelerle çözüm bulunabileceği fikrine dayanmaktadır (Partici, 2018). Bu modelde, engellilik bireyin içsel bir durumu olarak görülür ve çözüm odaklı olarak tıbbi müdahalelerle ele alınmaya çalışılır. Engelli bireyin kendi karar ve sorumlulukları herhangi bir terapist, doktor, öğretmen veya danışmanın belirlediği imkân ve haklar ile sınırlandırılarak normal olmayan, hasta, bağımlı bireyler olarak adlandırılmasına sebep olmuştur (Erkan, 2004). Sorunlara tıbbi açıdan da yaklaşıldığı için engelli bireyin

tedavi, özel eğitim, danışmanlık, terapi veya rehabilitasyondan öteye gidememesine ve bireyin bir kurumda tutulmasına sebep olmaktadır (Çetin, 2017).

Tıbbi model, uygun tedavi yaklaşımlarını öne sürerek ahlaki modelden daha ileri bir tutum sergilemiştir. Ancak, bu model Winter'ın (2004) ifadesiyle, eziyet veren bir yapı olarak görülmektedir. Tıbbi modelin sadece engelli bireyin bedensel veya zihinsel eksikliklerine odaklanması ve bu eksiklikleri düzeltmeye çalışması, engelli bireylerin tıbbi bir sorun olarak görülmesine neden olmuştur. Tıbbi modelin bu yönü, engelli bireylerin topluma dâhil edilmemesine ve kendilerini değersiz hissetmelerine neden olmuştur. Özetle, bu model, engelli bireyleri sadece bir tıbbi sorun olarak gördüğü için, onların ihtiyaçlarını ve potansiyellerini tam olarak anlamakta ve değerlendirmekte yetersiz kalmıştır. Zamanla tıbbi modelin sınırlamaları ve eksiklikleri daha belirgin hale gelmiştir. Özellikle, tıbbi modelin sadece bireyin bedensel veya zihinsel durumunu ele alması ve toplumsal, çevresel faktörleri göz ardı etmesi eleştirilmiştir.

2.2.3. Sosyal Model

1970'li yıllara kadar engelliliği ve engellilik sorunlarını bireysel ve sağlık sorunu olarak değerlendiren tıbbi modele eleştiri olarak ortaya çıkmış bir modeldir. 1960'lı yıllardan itibaren engellilik konusunda daha geniş bir bakış açısı benimseyen politikacılar ve sosyal bilimciler, tıbbi modeli eleştirmiş ve engellilik sorunlarını sadece tıbbi bir perspektifle değil, aynı zamanda toplumsal ve çevresel boyutlarıyla da ele almışlardır (Taşçı, 2010). Tıbbi modelin eksikliklerini tamamlayacak veya aşacak birçok alternatif model geliştirilmiştir. Bu çerçevede, engelli bireylerin yaşamlarını iyileştirmek ve toplumsal katılımlarını artırmak için sağlık, hukuk, ekonomi, istihdam, sosyal hizmetler, eğitim, kültürel çalışmalar gibi birçok alanda çalışmalar yapılması önemlidir (Meşe, 2015). Vietnam Savaşı, engelli hakları hareketinin gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Savaş sırasında birçok asker ve sivil, sakatlık ve engellilik gibi kalıcı yaralanmalarla karşılaşmıştır. Bu durum, savaş sonrası toplumlarda engellilik konusunun daha fazla fark edilmesine ve engelli haklarına yönelik mücadelelerin artmasına yol açmıştır. Engelli hareketleri İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde kökleri atılarak başlamış ve daha sonrasında da artarak devam etmiştir (Abay Alyüz, 2022).

Sosyal modelin doğuşu, engelli bireylerin toplumsal hayattan dışlanıp dezavantajlı bir konuma geldiklerini fark etmeleri ve bu durumu değiştirmek için

mücadele etmeleriyle yakından ilişkilidir. Bu model, engelli bireyin yaşadığı sorunu bireyselleştirip sadece kendi ekseninde çözülmesinin ötesinde, toplumun değişmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Engelli bireylerin yaşadığı sıkıntıların temelinde, toplumsal engellerin ve ayrımcılığın olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşım, engelli bireylerin varlıklarını ve haklarını tam olarak kabul eden, toplumun her kesimine erişim sağlayan, önyargıdan ve ayrımcılıktan arınmış bir toplum oluşturmayı amaçlamaktadır. Bireyin fiziksel veya zihinsel farklılıkları geri plana atılarak, engelli bireylerin topluma tam katılımını ve eşit fırsatlara erişimini sağlamayı hedeflemektedir. Sosyal model, engelli bireyin yaşadığı sorunları sadece bireysel bir mesele olarak değil, aynı zamanda toplumsal yapılar ve tutumlarla ilişkilendirir (Reis, 2020).

Tıbbi model, engelliliği genellikle bireyin bedensel veya zihinsel durumuyla ilişkilendirir ve engelliye daha çok koruma ve bakıma muhtaç bir durum olarak görür (Pakkan, 2021). Öte yandan, sosyal model, engelliliği sadece bireyin bedensel veya zihinsel durumuyla değil, aynı zamanda toplumsal ve çevresel faktörlerle birlikte ele alır. Bu model, engelliliği çevresel koşulların neden olduğu bir durum olarak görür ve engelli bireyin yaşadığı zorlukların temelinde toplumsal engellerin ve ayrımcı yapıların olduğunu vurgular. Sosyal model, engelliliği bireyin içsel bir kusuru olarak değil, toplumsal yapıların ve tutumların neden olduğu bir durum olarak ele alır. Bu yaklaşım, engellilik deneyimini daha geniş bir perspektiften ele alarak, toplumun engellileri kabul eden, destekleyen ve kapsayıcı bir şekilde olması gerektiğini savunur. Tıbbi modelin aksine, sosyal model, engelli bireyin yaşadığı sorunların temelinde toplumsal engellerin ve yapıların olduğunu belirtir ve bu engellerin kaldırılması gerektiğini vurgular.

Tıbbi model ile sosyal modelin arasındaki farklılıklar Çizelge 2.1.'de görülmektedir (Küçük ve ark., 2018).

Çizelge 2. 1. Sosyal Model ve Tıbbi Model Arasındaki Farklılıklar

Tıbbi Model	Sosyal Model
Problem üzerine odaklanmıştır.	Çözüm üzerine odaklanmıştır.
Engel; özür	Engel; toplumun tepkisi
Engelli bireyi toplumun dışına iter.	Engelli bireyi toplumun içine dâhil eder.
Bireyin eksiklerini tıp bilimi ile çözer.	Bireyin eksiklerini yapıyı çevreyi düzenleyerek çözer.
Bütün sorumluluk engelli bireydedir.	Sorumluluk devlete yüklenir.
Baskılayıcı, bağlayıcı, ayrıştırıcıdır.	Özgürleştirici, bağımsız, bütünleştiricidir.

2.2.4. İnsan Hakları Modeli

Engellilik tarihi incelendiğinde çok uzun süre ahlaki, tıbbi ve sosyal model olarak üç modelin değişimi görülmektedir. Daha sonraki yıllarda politik ve hukuksal durumlara cevap veremeyen sosyal modelin devamı olarak insan hakları modeli ortaya çıkmıştır. Ancak insan hakları modelinin sosyal model ile olan ilişkisini ele alan farklı görüşler olmuştur. Görüşlerden biri, sosyal modeli insan hakları modelinin bir alt sınıfı olarak ele alırken, bir diğer görüş ise birbirlerini tamamlayan, insan hakları modelinin sosyal modeli geliştiren ve genişleten bir model olduğudur (Ardahanlıoğlu, 2022).

İnsan hakları modeli engelli bireyleri, hukukun tanıdığı haklara sahip bireyler olarak tanımlar. Bu modelde, engelli bireylerin temel hakları ve özgürlükleri, diğer bireylerin haklarından ayrılmaz bir şekilde korunur ve desteklenir. Engelli bireylerin hakları, herhangi bir ayrımcılığa veya ayrışmaya tabi olmadan doğrudan haklar olarak kabul edilir. Bu model, eşitlik ilkesini temel alarak, engelli bireylerin engellerine, farklılıklarına veya yetersizliklerine odaklanmayıp, onları sadece hak sahibi bireyler olarak değerlendirir. Engelli bireylerin, toplumun diğer bireyleri gibi, insan haklarına ve temel özgürlüklere sahip olması gerektiğini savunur. Engelli hakları hareketi, engelli bireylerin toplumdaki diğer bireylerin sahip olduğu tüm haklara sahip olmak istediklerini ve bu hakları elde etmek için mücadele ettiklerini belirtir. Bu mücadeleler sonucunda, engelli bireylerin haklarını ve insan haklarını tanımlayan insan hakları modeli ortaya çıkmıştır. Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme (UNCRPD), engelli bireylerin haklarını tanımlayan ve koruyan önemli bir belgedir. Bu sözleşme, engelli bireylerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini kabul eden, koruyan ve ilerleten birçok ülke tarafından kabul edilmiştir. Türkiye de bu sözleşmeyi kabul eden ülkelerden biridir. Sözleşmenin birinci maddesinde bulunan “*engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik ve temin etmek ve insanlık onurlarına saygıyı güçlendirmektir*” ifadesi tüm amacı açıklar niteliktedir (Kocakaya, 2022).

Sözleşmenin devamında engelli bireylerin kişisel, sosyal ve siyasal alanlarındaki hakları da tamamlanarak bireylerin korunması ve haklarının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’nin 21. yüzyılda ilan edilmesi, insan hakları modelinin evriminde bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Engelli bireylerin topluma dâhil edilerek eşit sayılması için yasal düzenlemelerin ve hak tanımlarının yapılmasına rağmen maalesef, birçok ülkede bu düzenlemelerin eksik veya

yetersiz uygulandığı ve engelli bireylerin hala ayrımcılıkla karşılaştığı veya eşit fırsatlara erişimde zorluklar yaşadığı görülmektedir.

2.3. Engellilerin Haklarına İlişkin Çerçeve Metinler ve Yasal Düzenlemeler

Engellilik en sade anlatım ile bir kısıtlılık ve dezavantajlı olma halidir. Dünya nüfusunun yaklaşık olarak %15'i engelli bireylerden oluşmaktadır (OECD-AB ve Türkiye verilerine göre). Bu oran, dünya nüfusunun yaklaşık 1 milyarı kadar insanın engelli olduğu anlamına gelir. Dolayısıyla, engelli bireyler dünya nüfusunun en büyük azınlığını oluşturur. Ulusal Engelli Veri Tabanına göre Türkiye'de engelli birey sayısı 1.559.222'dir. Ancak resmi olmayan verilere göre %13 oranında ve 9 milyon kişinin engelli olduğu ifade edilmektedir. Bu nüfusun 0-21 yaş aralığı %27, 22-49 yaş aralığı %36, 50-64 yaş aralığı %37 olarak tespit edilmiştir (URL 1).

Tarih boyunca, engelli bireylerin hakları ve özgürlükleri genellikle ihmal edilmiş veya kısıtlanmıştır. Ancak, insan hakları ve adalet anlayışının gelişmesiyle birlikte, engelli bireylerin de toplumun tam üyeleri olarak kabul edilmesi gerektiği fikri daha fazla önem kazanmıştır. Bu doğrultuda, dünya genelinde ve ülkemizde çeşitli yasal ve politik düzenlemeler yapılmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında, uluslararası düzeyde insan hakları konularının daha fazla önem kazandığı bir dönem başlamıştır. Bu dönemde, demokrasi, hak ve özgürlük kavramları Batı toplumlarında ve daha geniş bir perspektifle uluslararası alanda önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. İnsan hakları konusundaki gelişmelerle birlikte engelli bireylerin temel hakları da gündeme gelmiş ve bu alanda çeşitli adımlar atılmıştır (Çınarlı,2008). 1948 yılında ilk olarak İnsan Hakları Bildirgesi ile engelli bireylerin hakları dile getirilmiştir. BM başta olmak üzere Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, Uluslararası Çalışma Örgütü ve Dünya Tabipler Birliği gibi kuruluşlar da sağlık, eğitim, istihdam, sosyal yaşam, erişilebilirlik, bakım, tedavi, ekonomi konularını ele alıp düzenlemeler yapıp kolay seçenekler sunmaya çalışmışlardır (Gökçek Karaca, 2019).

Kentsel haklara ilişkin uluslararası düzeyde birçok belge bulunmaktadır ve bu belgeler, kentlerde yaşayanların haklarını korumayı ve geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bazı önemli uluslararası belgeler şunlardır: (Çelebi, 2014).

1. Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı
2. Avrupa Kentte İnsan Haklarını Koruma Sözleşmesi
3. Avrupa Kentsel Şartı I ve II

4. Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Kentte İnsan Hakları Gündemi Küresel Sözleşmesi
5. Dünya Kent Hakkı Şartı

Bu belgeler, kentlerde yaşayan insanların haklarını korumak ve geliştirmek için uluslararası düzeyde önemli bir referans noktası sağlar. Kentlerde yaşayan insanların yaşam kalitesini artırmak, sosyal dışlanmayı önlemek ve kentsel alanlarda eşitlik ve adaleti sağlamak için çeşitli politika ve uygulamaların geliştirilmesine katkıda bulunur.

1980'li yıllarda, Türkiye'de engelli bireylerin hakları ve ihtiyaçlarına yönelik bilinç ve farkındalık artmaya ve 1990'lı yıllarla birlikte ise engelli hakları alanında kurumsal düzeyde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde, ilk olarak 1997 yılında Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖİB) kurulmuştur. 1999 ve 2005 yıllarında I. ve II. Özürlüler Şurası gerçekleştirilmiştir. 2005 yılında kabul edilen 5378 sayılı Engelliler Kanunu, engelli bireylerin eğitim, istihdam, sağlık, ulaşım, barınma gibi alanlarda karşılaştıkları engellerin kaldırılmasını ve onların yaşam kalitesinin artırılmasını amaçlamaktadır (Şişman, 2011). Birçok farklı kurum çeşitli alanlarda iyileştirmeler yaparak engellilerin yaşamlarını kolaylaştıran adımlar atmaya çalışmıştır. 657 numaralı Devlet Memurları Kanunu 1965 yılında kabul edilmiş ve engelli personel çalıştırma konusunun yükümlülüğü, 1973 yılında Milli Eğitim Kanunu'nda eğitimin herkese açık olacağı, 2003 yılında İş Kanunu, 2005 yılında Evrensel Hizmet Kanunu, 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kanun hükmünde kararnamesi, 2016 yılında Milli Eğitim Bakanlığının yapmış olduğu bazı düzenlemeler, 2019 yılında Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik yapılmış olan çalışmaların bazılarına örnek verilebilir (Çitil ve Üçüncü, 2018)

2.3.1. Avrupa Kentsel Şartı

18 Mart 1992 yılında, Avrupa Konseyi tarafından, imzalanan Avrupa Kentsel Şartı, kentlerde yaşayan her bireyin her mekâna erişilebilirliğini sağlayacak tasarımların yapılması gerektiğine vurgu yapan kentli hakları alanında en önemli belgelerden birisidir. Bu şart ile kentlerin hayat kalitesini arttırmak, kentlerin farklı alanlardaki sorunlarını ele almak ve yalnızca hükümetlerin değil yerel halkı ve yerel yönetimleri de karar alma süreçlerine dâhil etmek amaçlanmaktadır (Yener ve Arapkirlioğlu, 1996).

Avrupa Kentsel Şartı'nda tanımlanan haklar şu şekildedir;

- ✓ Güvenli, suç, yasadışı işlerden ve şiddetten uzak bir kentte yaşama hakkı,

- ✓ Her türlü kirlilikten uzak, doğal kaynakları korunan bir çevrede yaşama hakkı,
- ✓ Ekonomik haklarının güvence altında olduğu, ekonomik kalkınmada yer alma, istihdam edilme, ekonomik özgürlüklere sahip olma hakkı,
- ✓ Beden ve ruh sağlığının korunduğu, hizmetin sunulduğu sağlık hakkı,
- ✓ Mahremiyetin ve dokunulmazlığın garanti edildiği, satın alma kiralama, yeterli konut sayısının sağlandığı konut hakkı,
- ✓ Bozuk ve çarpık kent çevrelerinden arınma hakkı,
- ✓ Toplu taşıma, bisiklet kullanımı, yaya ve taşıt özgürlüğünün sağlandığı ulaşım olanakları, hareket ve dolaşım özgürlüğü hakkı,
- ✓ Spor, kültürel etkinlik, dinlence imkânları, kültürlerarası kaynaştırma hakkı,
- ✓ Demokratik sistemlerle yaşanan çevreyi kontrol edebilme hakkı,
- ✓ Tarihin korunduğu, kaliteli bir çevre, estetik konfor kaygılarına sahip mimari hakkı,
- ✓ Kentsel işlevlerin uyumlu olduğu bir çevrede yaşama hakkı,
- ✓ Eşit muamele görme hakkı.

Ayrıca bu maddeler tüm insanlara eşitlik ilkesini temele alarak hiçbir durumu ayırmadan ırk, inanç, cinsiyet, yaş milliyet, politik statü, sosyo-ekonomik statü, ruhsal ve bedensel farklılıklara bakılmadan uygulanmasını savunur. Kentsel gelişimde yalnızca niceliksel değil niteliksel yönlerin de önemine dikkat çeker (Berkün, 2016).

Avrupa Kentsel Şartı'nın engellilere yönelik ilkeleri de şu şekilde tanımlamıştır;

- ✓ Kentlerde tüm bireylerin istedikleri her mekâna erişiminin sağlanması,
- ✓ Dezavantajlı gruplar dikkate alınarak ihtiyaçlarına göre konut ve işyerlerinin tasarımlarının yapılması,
- ✓ Engelli ve dezavantajlı grupların toplumla bütünleşmesini sağlayacak politikaların benimsenmesi,
- ✓ Engelli ve dezavantajlı grupları temsil eden derneklerin kendi aralarındaki iş birliği ve dayanışmanın sağlanması,
- ✓ İletişim, kamu ve seyahat ulaşımalarının tüm bireyler için ulaşılabilir olmasıdır.

Farklılaşan ve değişen dünyada uyum süreci yaşayan yerel yönetimler dikkate alınarak Avrupa Kentsel Şartı, 2008 yılında Avrupa Kentsel Şart –II yeni bir kentli olma durumunu ifade ederek güncellenmiştir. Avrupa kentsel Şart–II kentli odaklı bir yaklaşıma sahip olup kentlilerin karar alma süreçlerinde katılımının olması, yerel ve katılımcı demokrasi vurguları güçlü bir şekilde yapılmıştır (Şener ve Peker, 2020).

Avrupa Kentsel Şartı çalışmaları incelendiğinde Şart-I ve Şartı-II şeklinde tanımlandığına da rastlanmaktadır.

Ülkemizde, halkın katılımı ile ilgili olarak yerel yönetimlerde de önemli gelişmeler olmuştur. 2004 yılında yerel reform ile hız kazanıp, 2005 yılında Belediye Kanunun çeşitli maddeleri ile beraber halkın hem yönetime hem de karar alma süreçlerine katılımı sağlanmıştır. 2006 yılında Kent Konseyi yönetmeliği ile tüm kenti kucaklayan ‘Ortak Akıl’ oluşturulmasında katkıda bulunmuştur. 6360 sayılı yasa ile de Büyükşehir Belediyelerinin görevleri genişleterek engelli bireylerin kentle bütünleşmesinde önemli sosyal hizmet hakları oluşmuştur (Pektaş ve Akın, 2010).

2.3.2. Avrupa Konseyi Özürlüler Hareketi

Avrupa’da II. Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa Topluluğu ve Avrupa Komisyonu olmak üzere iki büyük organizasyon kurulmuştur. Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği fikrinin oluşturduğu örgütlerin içerisinde en önemli olanlarındandır. 5 Mayıs 1949 yılında Avrupa Konseyi kurulmuş ve çalışma alanlarını “kültür, insan hakları, spor, eğitim, sosyal sorunlar mimari miras, gençlik, bölgesel ve yerel yönetimler, hukuki çalışmalar” olarak belirlemiştir. Türkiye, 8 Ağustos 1949’da Avrupa Konseyi’ne kurucu üye olarak katılmış ve 12 Aralık 1949’da Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Avrupa Konseyi Statüsü’nü kabul etmiştir (Öncü ve Cevizliler, 2013). Avrupa Konseyinin engelli hakları ile ilgili yasal düzenlemeleri Çizelge 2.2.’de görülmektedir.

Çizelge 2. 2. Avrupa Konseyinin engelli hakları ile ilgili yasal düzenlemeleri (Üçüncü ve Çitil, 2018)

Zihinsel engelli bireyler için Avrupa konseyinin tavsiye kararları	1977	Engelli bireylerin haklarının iyileştirilmesi
Engelli bireylerin Avrupa topluluğu seviyesindeki istihdamının konsey kararı	1986	Engelli bireylerin istihdam alanlarında mesleki fırsat eşitliği sunmak, çalışan engellilerin sorunları için oluşturulan politika
Eğitim bakanlığı ve konsey toplantıları	1990	Engelli bireylerin genel öğretim sisteminde kaynaştırılması
Engelliler için bütüncül Konsey Tavsiye kararı	1992	Engelliliğin ortadan kaldırılması, iyileştirilmesi, toplumsal yaşama katılımı, bağımsız hayat kurmaları, fırsat eşitliği,
Engelliler için Rehabilitasyon Politikaları Konusunda Konsey Tavsiye Kararı	1992	Bütüncül, dışlanmayan, erişilebilirliğini sağlamak, engelli bireyin yardıma muhtaç tanımından çıkıp diğer bireylerle eşit politikalar
Avrupa Komisyonu Tebliği-Engelsiz Avrupa	2000	Engelli bireylerin birçok sosyal ve ekonomik fırsatlara ulaşmalarını engelleyen tasarım ve mimari engellerinin kaldırılmasına yönelik bütüncül strateji
2003 yılının Avrupa Konseyi tarafından engelliler yılı olarak ilan edilmesi	2001	Avrupa Engelliler yılı ile tüm üyelerin etkin faaliyetlerin olduğu ve topluluk düzeyinde faaliyetlerin desteklenmesi
Engelli bireylerin yaşanılan çevre ile uyumlu ve birleştirici olmasına ilişkin konsey tavsiye kararı	2003	AB almış olduğu tüm kararlara tam katılım sağlanıp, engellilerin topluma entegrasyonun sağlanması
Avrupa Eyle Planı, Engelli Bireyler için fırsat imkânı	2003	AB politikalarında engellilik düzeyinin oluşumu, çalışma alanlarında eşit tavır, erişilebilirliğinin iyileştirilmesi

Toplumda engelli bireylerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve topluma uyumlarının sağlanması önemlidir. Konseyde engelli bireylerin uyum olanaklarının geliştirilmesi ve bireylerin fiziksel ve zihinsel aktivitelerinin sunduğu olanaklar ile bağımsızlığının sağlanması amaçlanmaktadır. Avrupa Birliği son yirmi yıldır engellilere farklı anlamlar yükleyerek çalışmalarını o şekilde ilerletmiştir. Yeni yaklaşım ile engelli bireyi yardıma muhtaç bireyler olarak değil toplumdaki diğer bireyler ile eşit haklara sahip ve haklarını tam anlamıyla kullanıp toplumla bütünleşen bir grup olarak tanımlamaktadır. Engellilere yönelik oluşturulan yaklaşım herkese eşit fırsatlar sunan haklar temeline dayanmaktadır (Akyıldız, 2017).

2003 yılı, Avrupa'da engellilerin haklarının ve topluma katılımlarının vurgulanması açısından önemli bir dönüm noktasıdır (Akin ve Kalaycı, 2019). Avrupa Birliği (AB) tarafından 2003 yılı, "Engellilerin Hakları ve Fırsatları: Avrupa Engelliler Yılı" olarak ilan edilmiştir (Üçüncü ve Çitil, 2018). Avrupa Engellilik Eylem Planı, 2003'ten 2010'a kadar olan dönemi kapsayacak şekilde tasarlanmış ve AB üye ülkelerinin engellilikle ilgili politikalarını değerlendirmek ve uygulanabilirliğini görmek için önemli bir araç olmuştur. Bu eylem planı çerçevesinde aşağıdaki amaç ve hedefler öne çıkmaktadır (Akyıldız, 2017).

1. *Engelli bireylerin haklarına ilişkin bilinç düzeyini arttırmak:* Toplumda engelli hakları konusunda farkındalık oluşturmak ve ayrımcılığı önlemek için eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri düzenlemek.
2. *Fırsat eşitliği sağlamak:* Engelli bireylerin eğitim, istihdam, sağlık gibi temel hizmetlere erişimlerini sağlamak ve fırsat eşitliği sunmak.
3. *Engelli bireylerin katılımını sağlamak:* Engelli bireylerin yerel, ulusal ve Avrupa düzeyinde karar alma süreçlerine katılımlarını teşvik etmek ve onların seslerini duyurabilmelerini sağlamak.
4. *Toplumla bütünleşmeyi teşvik etmek:* Engelli bireylerin toplumla tam olarak bütünleşmelerini teşvik etmek ve olumlu bir imaj oluşturmak için çeşitli etkinlikler ve projeler düzenlemek.
5. *Engelli çocuk ve gençlerin eğitim ve öğretimde haklarını korumak:* Engelli çocuk ve gençlerin eğitim haklarını korumak, özel eğitim ihtiyaçlarını karşılamak ve tam katılımlarını sağlamak için politika ve uygulamalar geliştirmek.
6. *Engelli bireylerin ayrımcılıkla mücadelesini desteklemek:* Engelli bireylerin karşılaştığı ayrımcılıkla mücadele etmelerini sağlamak ve haklarını korumak için gerekli mekanizmaları oluşturmak.

2.3.3. Birleşmiş Milletler (BM) Engelli Hakları Sözleşmesi (CRPD)

Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde engellilik konusunda resmi bir düzenleme 1971’de yapılmıştır. Ancak, ilk kez engelli bireylerin haklarına yönelik resmi bir belge olan "Engelli Bireylerin Hakları Hakkında Bildiri" 1975 yılında kabul edilmiştir. İlk maddesi, engelli bireyleri tanımlamaktadır ve bu tanım tıbbi model yaklaşımını benimsemektedir. 1980’lerin sonlarına doğru, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından belirlenen engelli tanımı ve bu tanıma ilişkin standartlar üzerinde tartışmalar yaşanmıştır. 1993 yılında, engelli bireylere fırsat eşitliği sağlamada standart kuralların yeniden düzenlenmesi ve oluşturulması gerektiği anlaşılmısıyla birlikte, engelli kavramının amacı ve konusuna daha uygun bir yaklaşım getirilmiştir. Daha önceki engelli haklarına ilişkin belgeler ve standartlar genellikle öneri niteliğindeydi ve devletlere yükümlülük getirmiyorlardı. Ancak, 13 Aralık 2006 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda kabul edilen BM Engelli Hakları Sözleşmesi, ilk bağlayıcı uluslararası sözleşme olmuştur. Oluşturulan sözleşmenin ilk maddesinde engelli tanımı şu şekilde yapılmıştır: “Diğer bireylerden ayrılmadan eşit bir şekilde sunulan tüm

fırsatları aynı şekilde kullanıma dâhil olamayan bedensel, ruhsal, zihinsel yetersizliği olan kişilere engelli denilmektedir”. BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nin başlangıç kısmında toplumsal yapının engelliliğe olan etkisine değinilmesine rağmen, sözleşmenin daha ileri bölümlerinde engelliliği tanımlayan ve kapsayan maddelerde genellikle tıbbi model yaklaşımı benimsenmiştir. Ancak, BM Engelli Hakları Sözleşmesi, sadece sağlık politikası ile sınırlı kalmayan ve engelli bireylere çeşitli haklar tanıyan bir belgedir. Sözleşmede iş birliği, eşitlik, erişilebilirlik, ayrımcılık yasağı şeklinde belirtilen ilkeler engelli bireylerin insan haklarına saygı gösterilmesini ve topluma tam katılımlarını sağlamayı amaçlamaktadır (İsbir ve Çubuk, 2018).

BM Engelli Hakları Sözleşmesi, engelli bireylerin insan hakları ve özgürlüklerinin tüm insanlarla eşit bir şekilde kullanılması için önemli bir belgedir. Sözleşme, engelliliğe dayalı ayrımcılığın kabul edilemez olduğunu vurgular ve engelli bireylerin insan haklarına saygı gösterilmesi gerektiğini dile getirir. Sözleşme, engelli bireylerin onurunun zedelenmemesi ve değerinin verilmesi gerektiğini belirtir. Engelli bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri ve topluma tam katılımlarını sağlayabilmeleri için engellilerin insan haklarına ve özgürlüklerine saygı gösterilmesi gerektiğini vurgular. Engelli Hakları Sözleşmesi, engelli bireylerin yaşadığı ayrımcılığın insan hakları ihlali olduğunu kabul eder. BM Engelli Hakları Sözleşmesi hem genel insan hakları hem de engelli hakları açısından tarihsel bir öneme sahiptir (Dolu, 2019). Sözleşmenin ilkelerine göre:

- Engelli bireylerin, alınacak olan politika ve programların tüm süreçlerine katılımı sağlanmalı ve kendileri ile ilgili görüşler doğrudan sunulabilmelidir.
- Engelli bireylerin, yaşanan çevreden hiçbir şekilde ayrılmadan seçme seçilme hakları da dâhil tüm siyasi ve kamusal haklara sahiptir.
- Engelli bireyler doğrudan kendilerini ilgilendiren tüm ulusal, bölgesel, yerel olarak oluşturulan dernek, vakıf, kurum gibi örgütlerin hem kurulmasında hem de üyeliğinde yer alma hakkına sahip olmalıdır (Öngen Köse, 2022).

2.3.4. 5378 Özürlüler Kanunu

Ülkemizde engellilere yönelik politika, yasal mevzuat ve kurumsal düzenlemelerin oluşturulması süreci 1990'lı yılların sonlarına doğru hız kazanmıştır. Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın kurulması (1997 yılı), Özürlüler Şurası'nın toplanması (1999 yılı) ve 5378 Özürlüler Kanunun (2005 yılı) kabulü engellilere yönelik

politikaların ve yasal düzenlemelerin oluşturulması sürecinde önemli kilometre taşlarıdır. 5378 Sayılı Özürlüler Kanunu, Türkiye’de engelli bireylerin haklarını güvence altına alan ve yaşamlarını kolaylaştırmayı amaçlayan önemli bir yasal düzenlemedir. Kanunun kabulü ile birlikte, engelli bireylere ve ailelerine çeşitli haklar tanınmıştır. 5378 Sayılı Özürlüler Kanunu, engelli bireylerin karşılaştığı problemlere çözüm sunmak ve onların yaşamlarını kolaylaştırmak amacıyla sosyal politikaların ve mevzuatın yeniden düzenlenmesini öngören önemli bir yasadır. 5378 Sayılı Özürlüler Kanunu, engelli bireylerin toplumsal yaşama tam ve etkin bir şekilde katılımlarını sağlamak amacıyla çeşitli düzenlemeler getiren ve engellileri ilgilendiren yasalarda değişiklikler yapılmasını öngören önemli bir yasadır (Şişman, 2011). Bu kanun üç bölümde düzenlenmiştir:

- 5378 Sayılı Özürlüler Kanunu’nun Birinci Bölümü, genel esasları, amaçları ve tanımları açıklamaktadır. Bu bölümün amacı, özürlülüğün engellenmesi ve özürlü bireylerin yaşamlarını kolaylaştırmak için çeşitli önlemler almak ve düzenlemeler yapmaktır. Özellikle, eğitim, sağlık, iş imkânları, bakım, tedavi, rehabilitasyon ve güvenlik gibi birçok konuda karşılaşılan problemlere çözümler sunmayı ve engelleri kaldırmayı hedeflemektedir.
- 5378 Sayılı Özürlüler Kanunu’nun İkinci Bölümü, özürlü bireylerin bakım, rehabilitasyon, iş ve meslek, istihdam, eğitim, öğretim ve sınıflandırma gibi konuları ele almaktadır. İkinci bölümün iş ve meslek analizi başlığı altındaki 12. Madde “*Engel türlerini dikkate alan iş ve meslek analizleri, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koordinatörlüğünde Millî Eğitim Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yapılır. Bu analizlerin ışığında, engellilerin durumlarına uygun meslekî rehabilitasyon ve eğitim programları, anılan kurumlarca geliştirilir*” şeklinde ifade edilmiştir.
- 5378 Sayılı Özürlüler Kanunu’nun Üçüncü Bölümü, mevcut yasal düzenlemelerde yapılan değişiklikleri açıklamaktadır. Bu bölümde, engelli bireylerin çeşitli alanlardaki haklarına yönelik düzenlemeler ve iyileştirmeler yer almaktadır. Özellikle, memurluk, güvenlik, vergi, noterlik, sağlık hizmetleri gibi alanlarda engelli bireylerin gereksinimlerine uygun düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler, engelli bireylerin haklarını daha etkin bir şekilde kullanmalarını ve toplumsal hayata tam katılımlarını sağlamayı amaçlamaktadır. Kanunun Üçüncü Bölümü ayrıca özel eğitim alanında da önemli yenilikler ve değişimler getirmiştir.

5378 Sayılı Özürlüler Kanunu, Türkiye’de engelli bireylere yönelik mevcut yasal düzenlemelerde bütünlük sağlanması ve engellilerin tüm haklarının düzenli bir temelde belirlenerek verilmesi amacıyla önemli bir adımdır. Bu kanunun kabulüyle birlikte, engelli bireylerin haklarına ilişkin birçok kanunun kapsamı ve detayları değiştirilmiş, yeni düzenlemeler getirilmiştir. Bu çerçevede, kanun kapsamında engelli bireylere sunulmuş olan haklar aşağıda sıralanmıştır (Üçüncü ve Çitil, 2018).

EĞİTİM

- ✓ Resmi ve özel tüm eğitim kurumlarında devamlı olan engelli bireylerin ulaşımının ücretsiz olması,
- ✓ Engelli bireylerin eğitim-öğretim sürecinde okullarda tüm araç gereçlerin ve materyallerin ücretsiz olarak sunulması,
- ✓ Yükseköğretim sınavlarında engelli bireylere kolaylıklar sunulması, eğitim hakkının engelsiz bir şekilde sağlanması ve eğitim fırsatlarının eşitlikçi bir şekilde sunulması (Görme engelli bireyler için uygun materyallerin temin edilmesi, işitme engelli bireyler için gerekli donanımların sağlanması ve engel durumuna göre refakatçi hizmetinin sunulması gibi uygulamalar),
- ✓ Sağlık kurulunun belirlemiş olduğu engelli oranına göre yükseköğretim kurullarında engelli öğrencilere yurt, burs, kredi ve geri ödemeler konusunda gerekli indirim imkânlarının sunulması,
- ✓ Belediyelerin belirlemiş olduğu engelli hizmet birimlerinden faydalanılmasının sağlanmasıdır (URL 2).

SAĞLIK

- ✓ Sağlık kurulunun belirlemiş olduğu engelli oranına göre aile ve engellinin birçok yasal haktan faydalanmasının sağlanması,
- ✓ Sağlık kurulunun belirlemiş olduğu engelli oranına göre engelli kişilerin dış tedavileri için gerekli kurul ve kuruluşlara doğrudan başvuru yapma hakkının olması,
- ✓ Tıbbi araç, gereç ve cihazlarda gerekli tüm kurumlardan faydalanma hakkı (sosyal güvenlik kurumu, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı, kaymakamlıklar),
- ✓ Sosyal sağlık güvencesi olmayan engelli bireylere bu imkânın sağlanması,
- ✓ Belediyelerin belirlemiş olduğu engelli hizmet birimlerinden faydalanılmasının sağlanmasıdır (Engelliler İçin Bilgilendirme Rehberi, 2019).

EKONOMİ

- ✓ Sağlık kurulunun belirlemiş olduğu engelli oranına göre (%50) bakıma muhtaç engellinin, en üst derecede olan engelli bireylerin bakımını üstlenen kişilere evde bakım ücretinin verilmesi,
- ✓ Yetkili hastaneden alınan sağlık kurulu raporuna göre belirlenmiş oranlar doğrultusunda engelli aylığı alma hakkının yerine getirilmesi,
- ✓ Engelli bireylerin istihdam durumlarına ilişkin Türkiye İş Kurumu tarafından belirlenmiş olan kişi sayısı ve kişi sayısı içerisinde belirlenmiş olan sayı oranlarına göre engelli işçi çalıştırılması,
- ✓ Engelli bireylerin eğitim durumlarına göre sınav yapılması ve kura yolu ile devlet memuru olmalarının sağlanması,
- ✓ Devlet memurunun engelli çocuğunun olması durumunda tayin taleplerinin karşılanması,
- ✓ Engelli işçi ve memurun bakıma muhtaç engelli çocuğunun olması durumunda kadın işçilerin erken emeklilik hakkının olmasıdır (URL 3).

ULAŞIM

- ✓ Bazı belediyelerin belirlemiş olduğu kriterlere uygun olarak engelli bireylere toplu taşıma araçlarını ücretsiz veya indirimli olarak kullanma imkânı ve su faturalarında indirim veya muafiyet imkânı sunmaları,
- ✓ Türk hava yollarında sağlık kurulunun belirlemiş olduğu engelli orana göre iç ve dış hatlarda indirim imkânı,
- ✓ Türk Hava Yolları'nda engelli bireylerin seyahat etmelerini teşvik etmek ve onlara destek olmak amacıyla sağlık kurulu raporuna göre belirlenen engellilik oranına bağlı olarak iç ve dış hat uçuşlarında indirim imkânı,
- ✓ Devlet demir yollarında %20 indirim hakkı,
- ✓ Şehirlerarası otobüslerde %30 indirim hakkı,
- ✓ Türkiye denizcilik hizmetlerinde indirim hakkı,
- ✓ Bazı telefon tarifelerinde indirim hakkıdır (Ücretsiz veya İndirimli Seyahat Kartları Yönetmeliği, 2014).

HİZMET

- ✓ Milli parklara, ören yerleri, müzeler ve tiyatrolardan ücretsiz faydalanma,
- ✓ Belediyenin almış olduğu kararlara göre kültürel, spor, eğlence aktivitelerden
- ✓ Belediyelerin kültürel, spor ve eğlence aktivitelerinden ücretsiz veya indirimli olarak faydalanma imkânları,

- ✓ Engelli bireylerin belli başlı vergilerden muaf tutulmasıdır. Bu muafiyetler genellikle gelir vergisi, taşıt vergisi gibi vergi türlerini kapsar (Engelliler Hakkında Kanun, 2005).

KONUT-İMAR

3194 imar kanununda yapılan değişiklik ile engelli bireyler için yaşanan çevrenin ulaşılabilir olmasını sağlamak amacı ile imar planları, teknik-sosyal-kentsel alt yapı bölümlerinde ve kullanılan tüm yapılı çevrede, TSE tarafından belirlenmiş olan standartlara uyulması zorunluluğu getirilmiştir. Yerel yönetimlere, engelli bireylerin yaşam kalitesini iyileştirmek ve sosyal yaşamla bütünleştirmek için, var olan tüm ulaşım unsurlarının (yol, kaldırım, yaya geçidi), açık-yeşil-spor-sosyal-kültürel alanlarının düzenlenip iyileştirilmesi için bazı yükümlülükler verilmiştir (Tansuğ, 2009). Yerel yönetimlerin belirlemiş olduğu bazı haklarda kolaylıklar sunulmuştur, bu haklar;

- Engelli bireylerin, Emlak Vergisi Kanunu ile taşınmazı için alınan emlak vergisinin (ülke sınırlarında olması ve 200m2 geçmeyen mesken olması şartı ile) sifra kadar indirilmesi ile doğan indirim hakkı,
- Kullanılan taşıtların yapıları tüm çevrede park edebilme kolaylığının sunulması hakkı.

İncelenmiş olan tüm yasal düzenlemelere bakıldığında zaman hem dünyada hem Türkiye’de engelli bireyleri kapsayacak birçok hukuki düzenleme yapıldığı görülmektedir. Her toplumda engelli nüfusunun belirli bir seviyede olması bu maddelerin oluşmasında dikkate alınmış olan bir husustur. Engelli hukuku çerçevesinde belirlenmiş birçok kanun ve düzenleme olmasına rağmen, uygulamada tam anlamıyla başarı sağlanamamaktadır. Tüm hukuki düzenlemelerin ortak amacı, engelli bireylerin toplumda tüm haklarını tam ve eşit şekilde kullanmalarını sağlamak, dışlanmadan ve bütünleştirici bir şekilde yaşamlarına devam etmelerini temin etmektir.

2.4. Kent Hakkı Kavramı ve Engelliler Açısından Önemi

Engelli bireylerin kentlerde eşit şekilde yaşama ve katılım haklarının sağlanması son derece önemlidir. Engellilerin kent mekânlarını kullanabilme ve erişebilme hakları, toplumun genelindeki yaşam standartlarının bir göstergesidir. Bu hakların doğru ve adil bir şekilde sağlanması, kentlerin tüm bireyler için daha yaşanabilir hale gelmesini

sağlar. Bu bağlamda, engelli bireylerin en temel ve gerekli haklarından birisi de kent hakkıdır.

2.4.1. Kent Hakkı Kavramı

İnsan hakları tarihsel süreçte önemli bir evrim geçirmiştir ve bu evrim, toplumların değişen ihtiyaçları ve koşullarıyla doğrudan ilişkilidir. İnsan hakları, temel olarak insana doğuştan gelen ve devredilemez nitelikte olan haklardır. Bu haklar, insanın yaşamını sürdürebilmesi, onurunu koruyabilmesi ve özgürce gelişebilmesi için gereklidir. Kentleşme süreci, insan hakları kavramının gelişiminde önemli bir etkindir (Şenesen ve ark., 2021). Kentleşme, insanların kırsal alanlardan kentlere göç etmesiyle kent nüfuslarının artması anlamına gelmektedir. Bu süreçte, kentlerde yaşayan bireylerin ihtiyaçları ve talepleri de değişmiş ve kentlerde yaşamın karmaşıklığı, insanların farklı alanlara ve kaynaklara erişme ihtiyacı artırmıştır (Ayfer ve Bozkurt, 2018). Bu da "kent hakkı" kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kent hakkı, kentlerde yaşayan bireylerin sağlık, eğitim, barınma, ulaşım gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasını ve kent mekânlarının insan dostu bir şekilde planlanmasını ifade eder. Kentleşme sürecinde, kentlerin nüfus yoğunluğu, altyapı ve hizmetlerin kalitesi gibi faktörler değiştiğinden, kent hakları da sürekli olarak şekillenir ve gelişir (Bahçeci Başarmak, 2020).

Günümüzde kent kavramı kent nüfusunun kır nüfusundan daha fazla olmasıyla beraber çok farklı boyutlar almıştır. İnsani haklar ile kent hakları arasında bir bağ olmuştur, bazı insani haklar kendiliğinden kent hakkını doğurmuş bazı kent haklarının da insani haklardan olduğu tespit edilmiştir (Çiftçi ve Aydın, 2015). Örneğin; temel insani haklardan olan sosyal yaşama dâhil edilme, oluşan tüm kültürel imkânlarla katılma ve toplumla bütünleşip ayrılmadan yaşama insani talepler aynı zamanda kent haklarındandır (Yüksel, 2007). Sadece talep sonucu oluşan haklardan ziyade kentteki yaşanan bazı problemler de kentli haklarındandır. Bu sorunlar genellikle engelli bireylerin karşılaştığı temel zorluklardır ve yaşamlarını olumsuz etkileyebilirler. Güvenlik, eğitim, ulaşım, sağlık ve hizmetlerin erişilebilirliği gibi konular, engelli bireylerin topluma tam katılımını engelleyebilir veya sınırlayabilir. Kötü tasarlanmış yapılar kötü atık yönetimi ve düzensiz kentleşme de engelli bireyler için erişim engelleri oluşturabilir (Şahyar Akdemir, 2020).

Kentli hakları hem bireyin tüm sahip olduğu haklarının karşılığı olan insan hakları hem de yaşadığı kentte sahip olduğu çevresel ve toplumsal hakları ifade etmektedir. Kent hakkı kavramı, en yalın şekliyle kentteki tüm mal ve hizmetlere kentte yaşayan tüm bireylerin eşit bir şekilde ulaşıp, faydalanabilmesinin karşılığıdır. Kentsel haklar kentte yaşayan tüm bireylerin çıkarlarını korumak ve geliştirmek için oluşmuştur. Kentsel haklar kentlilerin bir yandan kentsel ilişkilerini ve aktivitelerini tanımlarken, bir yandan konutların, kentsel mekânların ve kamusal alanlarının kullanımını da tanımlar. Kentlerde yaşayan bireyler kentte yaşamanın vermiş olduğu haklarının neler olduğunu bilmeli, yaşanan mekânların tasarlanmasında söz hakkına sahip olmaları gerektiğini benimsemelidir. Kent hakkı kavramı kentlilerin ve özellikle kentlerde dezavantajlı konumda olan bireylerin tüm haklarını korumayı öncelemelidir.

Kentsel haklar üzerinde düşünürlerden David Harvey, Manuel Castells ve özellikle de akademik olarak ele alan Henri Lefebvre 1960 yılların sonları ile 1970'li yılların başlarına kadar kent sorununa farklı bakış açıları sunmuşlardır. İlk olarak Lefebvre kent hakkı kavramından söz edip kavramsallaştırmıştır, daha sonra Harvey geliştirip genişletmiştir (Özdemir Metlioğlu,2021). Harvey (2008) kentsel sorunu kentsel yapılı çevrenin belirlediği rolü açıklarken, Castells ise tüketimi ve onun çevresinde oluşan mücadeleleri sorun olarak dile getirmiştir. “The Urban Question: A Marxist Approach” (Kentsel Sorun: Marksist Bir Yaklaşım) adlı eserinde Castells (1977) kent hakkı kavramına değinir. Bu çalışmada Castells, kentsel dönüşüm sürecindeki toplumsal ve politik dinamikleri inceler ve kent hakkı kavramını tartışır (Yıldırım, 2020). Lefebvre (1968) kentleşme sürecinde mekânın değişimi dönüşümü ve gelişimini ifade ederek, mekânın insan coğrafyası ile bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini söyleyerek Harvey’i etkilemiştir. Harvey ise mekânı hem toplumu etkileyen hem de toplumdan etkilenecek oluşan üretim alanı olarak dile getirmektedir. Lefebvre, kentsel mekânın üretiminde egemen güçlerin (devlet, sermaye, bürokrasi vb.) merkezi bir rol oynadığını ve bu güçlerin kentin planlanması ve kullanımı üzerinde büyük etkileri olduğunu savunmaktadır. Ancak Lefebvre, bu güç dengesinin yeniden şekillendirilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Ona göre, kentsel mekânın üretimindeki kararlar yalnızca devlet veya sermaye gibi egemen güçler tarafından alınmamalı, aynı zamanda kent kullanıcıları, yoksullar, işçiler ve diğer toplumsal gruplar da bu süreçte katılmalı ve söz sahibi olmalıdır. Harvey ise kentsel haklara ulaşmanın yeterli olmadığını ve kentsel hakların yeniden yapılandırılması gerektiğini belirtmektedir (Tul, 2015).

Daha detaylı incelemek gerekirse; Lefebvre'ye göre kent hakkı, “*kentte yaşayanların kent mekânına doğrudan müdahalesini ve onu kendilerinin yapma hakkını ifade etmektedir. Şehirdeki sosyal hayatın yönetilmesine katılım için kent sakini olmak yeterlidir. Lefebvre, kent hakkını bütün kent ve kentleşme süreçlerini belirleme/kontrol etme hakkı olarak tanımlamıştır*” (Aksümer ve Strutz, 2011). Lefebvre (2011) aynı zamanda kent hakkı kavramını kent mekânı ile açıklamaya çalışmıştır. Mekânı kapsayıcı biçimde üç sınıfta tanımlamıştır (URL 4).

- ✓ Algılanan Mekân
- ✓ Tasarlanan Mekân
- ✓ Yaşanan Mekân

Çevredeki somut ve fiziki mekân ile Algılanan Mekânı, zihinsel tasavvurlar ve yaratıcı fikirler ile de Tasarlanan Mekânı açıklamıştır. Yaşanan mekân ise diğer her iki mekânın birleşimi ile oluşmuştur. Bu mekânsal tanımlar ile beraber Lefebvre'nin kent hakkı tanımı, ütöpik bir felsefe olarak ortaya atılmış olup, kentsel mekânın üretiminde etkili olan aktörlerden gücün alınıp gerekli düzenlemeler yapılarak kent sakinlerine verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kent hakkı bir direniş ya da değişim durumu değil, kent ve kentleşmede kent sakinlerinin dâhil olup denetiminin yapılmasıdır. Harvey'e göre ise kent hakkı kavramı; bireyselden çok ortak bir hak, tüm oluşmuş bağlar (toplumsal-doğa-yapı-çevre), teknolojik imkânlar, farklı yaşam biçimi ve güzel duyu arzulanmasıdır. Kent hakkı kentsel kaynaklara ulaşmada bireysel özgürlükten ötedir. Kentli olma ile oluşan kimliğimizi ve kentlerimizi tekrardan yapma özgürlüğünün en önemli ancak bir o kadar da geride kalan insan haklarından biri olarak ifade etmiştir (Arslan, 2013).

Kent hakları kavramında ele alınacak en önemli kaynaklardan birisi de Avrupa Kentsel Haklar Bildirgesidir. Bu bildirgede birçok hakkın tanımı yapılmıştır (Koçak ve Bektaş, 2019). Kent hakkı kavramı incelendiği zaman kentli hakkı ve şehir hakkı kavramları üzerinden de tanımlamalar yapıldığı görülmüştür. Kent hakkı hem devlete hem de diğer kentlilere karşı ileri sürülen hakları içerir ve kentleşme süreci bu hakların doğmasında önemli bir rol oynar.

2.4.2. Kent Hakkı Kavramının Ortaya Çıkış Süreci

Toplumda özel mülkiyet kavramının ortaya çıkışı, beraberinde toplumsal mücadeleleri de getirmiştir. Bu mücadeleler, özellikle Endüstri Devrimi ve kapitalizmin

etkisiyle belirginleşmiş ve değişime uğramıştır. Sanayileşme, ekonomik temelli sınıf farklılıklarını derinleştirerek işçi sınıfı ve burjuva sınıfı arasında çeşitli mücadelelere yol açmıştır (Berktaş, 2021). 1930’larda Fordist üretim sistemi ve kitlesel üretim-tüketim modeli hakimken, 1950’lerde pazar arayışı ve artan alım gücü ile birlikte ekonomik büyüme hızlanmıştır. 1980’lerden itibaren ise, post-Fordist üretim sistemi bu modellerin yerini almış ve ekonomik temelli sorunların ardından mekânsal sorunlar da belirginleşmiştir. Mekânın eşit dağılmaması ve devletin sunması gereken imkânların yetersizliği, toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine ve yoksul sınıfın toplumda yer edinme mücadelesine yol açmıştır (Beyazıt, 2020). Bu bağlamda, yoksul sınıfın topluma daha iyi entegre edilmesi ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi için çeşitli çözümler ve politikalar geliştirilmiştir. Devletin sağlamadığı konut ihtiyacını karşılamak için yoksul sınıf, gecekondulaşma yoluyla çözüm bulmuştur. Bu izinsiz yapılaşma, devlet ile yoksul sınıf arasında çeşitli krizlere yol açmış ve farklı kimliklere sahip olan toplum kesimleri arasında kitlesel hareketliliğe neden olmuştur. Eşitlik, özgürlük ve insan hakları fikirleri, toplumsal hareketlerin temelinde yer almıştır. 1990’lı yıllardan sonra neoliberal küreselleşme ile bu mücadeleler nitelik değiştirmiştir. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz, toplumsal mücadelelere yeni bir boyut kazandırmış, ekonomik sorunlarla başlayan bu mücadeleler mekânsal sorunları da gündeme getirmiştir. Bu süreçte, kent hakkı ve kentli hakkı arayışı önem kazanmıştır (Solmaz, 2013).

1980’li yıllardan itibaren kentlerde hızlı nüfus artışı, kentlerin sıkışmasına ve mekânsal sorunların artmasına yol açmıştır. 2001 yılında gerçekleşen ilk Dünya Sosyal Forumu, kent hakkı kavramını dünya genelinde kentlilerin dikkatine sunarak bu konuda farkındalığı artırmıştır. Kentler ve kentliler, dünya nüfusunun büyük bir bölümünü oluşturduğu için yaşam alanlarının yapılanması ve kaynaklarının doğru kullanımı, hak sahiplerinin talepleri doğrultusunda düzenlenip sağlanmalıdır (Uzunçarşılı Baysal, 2011).

Kent hakkı kavramı, 1980 sonrasında hız kazanıp 2000’li yıllardan sonra yeniden gündeme gelmesine rağmen, ilk kez 1968 yılında Paris protestolarından önce filozof Henri Lefebvre tarafından ortaya atılmıştır. Lefebvre, kent hakkı kavramını kentsel mekân üzerinden açıklamaya çalışmış ve bu hakkın diğer hakların üstünde bir hak olarak ortaya çıktığını vurgulamıştır. Ona göre, kent hakkı özgürlük hakkını, sosyalleşme içinde bireyleşme hakkını ve yaşam ile ikamet hakkının bir üst biçimi olarak ifade edilmiştir (Öztürk, 2015).

Çizelge 2. 3. Lefebvre ve Harvey'in kent hakkı kavramına bakışı (Özdemir Metlioğlu, 2021).

Lefebvre	Harvey
Ouvre ve temellük hakkı (Ouvre: Kentte yaşama sanatı-temellük: Dolu ve bütün kullanım)	Kontrol etme, demokratik katılım, değiştirme üretim hakkı
Sosyal ilişkileri değiştirmek mekânı değiştirme hakkı	Artığın ve üretimin herkesin demokratik ortamda denetime ve yönetime katılma hakkı

Toplumsal mücadelelerin başladığı ve yeniden üretildiği yerler olan kentler, kentsel açık alanlar ve meydanlar, hak arayışlarının yapıldığı ve kent hakkının başladığı mekânlardır. Kent hakkı kavramı, ekonomik eşitsizliğin ortaya çıkması ile daha da önem kazanmış, kentleşme süreçleri bu eşitsizliklerden etkilenmiş ve kentsel ayrışma yaşanmıştır. Kentsel mekânlarda, üretimdeki kentsel yoksunluğun etkisiyle kent arsaları ve konut piyasası dengesiz bir şekilde kullanılmıştır. Uygun politikaların ve doğru yönetimin sağlanmamasından kaynaklanan bu durum, kent hakkı kavramının daha geniş bir biçimde tartışılmasına yol açmıştır.

Kent hakkı ile ilgili oluşmuş olan isteklerde, tüm kentte yaşayan bireylerin özgürlüğü ve kentli olmanın sunduğu imkânlardan faydalanabilmesi, kent yönteminde saydamlık ve eşitlik sağlanması, tüm yerel karar alma süreçlerinde katılımın olması, sosyal-kültürel-ekonomik farklılıklarının öğrenilmesi, saygı gösterilmesi, kentlerde güvensizliğin, yoksulluğun, ait olamamanın, şiddetin ortadan kaldırılması ya da azaltılması gibi temel ilkeler yer almaktadır. Kent hakkında ulusal çalışmalar 1980 yıllarında başlamış, çeşitli uluslararası belgelerde bu hakka yer verilmiştir. 2016 yılında HABITAT III Konferansında kabul edilen, kent haklarına ilişkin en son ve en önemli belge Yeni Kentsel Gündem'dir. Belgenin temel amaçlarının çerçevesi kentleşme ve kent hakları, insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma şeklinde belirlenerek ele alınmaktadır. Kent hakkı belgenin odak noktası olmuştur. Bu bağlamda; *“kentlerden ve insan yerleşimlerinden eşit şekilde istifade edilmesini ve kullanılmasını referans alan, kapsayıcılığı gözetken, herkes için kaliteli yaşam ve refahı arttırmak için hiç bir ayırım yapmadan tüm kent sakinlerinin bugünün ve gelecek nesillerin, adil, güvenli, sağlıklı, erişilebilir, ekonomik, dirençli ve sürdürülebilir kentlerde ve insan yerleşimlerinde yaşayabilmesini ve üretebilmesini teşvik eden, herkes için kentler”* oluşturulması hedeflenmektedir (Şerafettin ve Aktel, 2021).

Uluslararası ve yerel örgütler yasal düzenlemelerin hızlı bir şekilde gerçekleşmesi için kent hakkı kavramı üzerine çalışmalar yapmışlardır. 2007 yılında oluşan Polonyalı Kent Hakkı örgütü, devlet ve kurumlarda yasal ve yönetmeliklerin

kent hakkını tanımlaması oluşumudur. Örgütler kent hakkını tanımlayan birçok kılavuz oluşturup geliştirerek süreci değiştirmeyi amaçlamıştır. 1990'lı yıllarda Uluslararası Habitat Koalisyonu, Kentsel Reform için Brezilya Ulusal Forumu demokratik, adil kentler için sözleşme taslakları oluşturarak BM tarafından desteklenen sivil toplum örgütler ve ağlar tarafından onaylanmıştır. 1995 yılı ile beraber UNESCO da kent hakkı ile ilgili toplantılarda bulunmaya başlamıştır. 'Kentte İnsan Hakları Sözleşmesi' için Brezilyalı sivil toplum örgütleri gündem oluşturmaya çalışmışlardır. 2001 yılında Dünya Sosyal Forumu 'Kent Hakkı' için Dünya Sözleşmesi taslağı oluşturma çalışmalarına katılmıştır, katılımı ile çalışmaların hızı artmıştır. 2003 yılında da UNESCO ile beraber farklı sosyal örgütler 'Kentte İnsan Hakları Sözleşmesini' uygulamaya başlamıştır. 2004 yılında Uluslararası Habitat Koalisyonu ve diğer örgütler farklı kuruluşlara kentte insan hakları sözleşmesini sunmuş ve 2005 yılında sözleşme tamamen kabul edilmiştir. Bu sözleşme örgütler dışında bazı devletlerin yasal düzenlemelerinde de kabul edilmiştir. Örnek olarak Brezilya Yasasında kent hakkını tanıyan şehir yasası verilebilir (Mayer, 2011; Tul, 2015). Birçok uluslararası örgüt Kent Hakkı kavramı için farklı disiplinler uygulayarak çeşitli kılavuz sözleşmeler ile devletlerin yasal düzenlemelerini etkilemek istemişlerdir.

2.4.3. Engelli Bireyler Açısından Kent Hakkı

Kentler gelişim ve değişim için olan fiziki ve sosyal alanları oluşturma özelliğine sahiptir. Sürekli bir üretim yeri olan kentlerde yaşayan tüm bireylerin kent üzerindeki oluşmuş olan haklarını dengeli bir şekilde talep etmesi en doğal hakkıdır. Kent hakkı kenti gerekli ihtiyaçlara göre yeniden dönüştürme ve düzenleme haklarından söz eder. Bu tanıma göre kent, içinde yaşayan tüm bireylerin talep ve isteklerine göre yeniden şekillendiğine göre engelli bireylerinde taleplerine göre tüm süreçlerde katılımının sağlanıp, uygun gereksinimlere göre şekillendirilmelidir (Bulut ve Kurt, 2020).

Herkes için oluşturulmuş bir kent tüm kentli için bir hak ve yerel yönetiminde en başta sağlaması gereken görevlerindedir. Engelli ya da engelsiz bireyler için doğru tasarlanmış bir kent, herkes için oluşturulmuş kent hakkıdır. Engelli bireylerin de kent hakkından doğru bir şekilde faydalanması için kent planlamasında çeşitli önlemler alınmalıdır. Bu önlemler, kapsayıcı kent tasarımı, erişilebilirlik, iletişim, engelli

kuruluşlar ile iş birliği ve tüm süreçlere katılımı sağlayacak bileşenleri içermelidir (Ak, 2022).

Kentte yaşayan diğer bireyler gibi birçok ihtiyacı olan engelli bireylerin bazı zorluklarla karşılaştıkları bir gerçektir. Yardım almak, bazı engelli bireyler için günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Bununla birlikte, engelli bireylerin sıklıkla karşılaştığı daha derin bir sorun ise toplumsal dışlanma ve kendi yaşam alanlarının dışına çıkamama sorunudur. Kentte yaşayan diğer bireyler kentteki eğitim, istihdam, hizmet, ulaşım, bilgi edinme imkânlarına sahipken engelli bireyler bu haklardan yeterince faydalanamamaktadır. Kentli olmanın sunmuş olduğu bu imkânları kullanma konusunda sıkıntı yaşayan engelli bireyler, bu haklara ulaşma konusunda kentlerde mekânsal olarak da sıkıntılar yaşamaktadır. Engelli bireyler mekânlarda kimseye ihtiyaç duymadan, toplum ve mekânla bütünleşerek özgür ve kısıtlanmadan eşit bir şekilde ihtiyaçlarını karşıladığı zaman o kentteki tüm haklarını kullanım kolaylığına ulaşmış olacaktır (Alkan Meşhur ve Tekin, 2018).

Küresel düzeyde engelli nüfusuna bakınca çoğunluğunun kentlerde yaşadığı görülmektedir. Engellilerin fiziksel ve toplumsal yapıdan izole edilip dâhil edilmemesi bir insan hakları ihlalidir. Engelliler için ayrımcılık yapılmadan özgür, eşit ve tutarlı bir çevre tasarımı anlayışı oluşturulmalıdır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra engelli nüfusunun artması ile beraber engellilere yönelik tasarımların yapılması gerektiği gündeme gelmiştir (Çağlar, 2012). İlk olarak engelsiz tasarım oluşturulmaya çalışılmış fiziksel kısıtlamaları olan bireyler için ayrı ve özel düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bu tasarım anlayışı ile kısa vadede sorunlara yönelik bir çözüm sunulmuş olsa da engelli bireylerin toplumdan ayrıştırılmasına neden olan bir tasarım olarak kısıtlı kalmıştır (Dostoğlu, Şahin ve Taneli, 2009). 1970'ler sonrasında ise engelli bireyler için çözümler sunmanın yanı sıra normalleşme ve bütünleşmenin de sağlanacağı erişilebilir tasarım benimsenmiştir. BM Engellilik Sözleşmesi, Avrupa Kentsel Şartı, Avrupa Konseyi Kararları gibi birçok yasal düzenleme ile tasarımın içeriği derinleştirilip düzenlenmiştir. 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile de oluşacak tüm tasarımların tüm insanlar için eşitlikçi olma anlayışı sunulmuştur. Son zamanlarda da kentsel tasarımda oluşturulacak çevrenin herkes tarafından kullanımına olanak tanıyan, yaş, beceri, durum, cinsiyet farkı olmadan toplum ile bütünleşen, bütün alanları bütün bireylerin kullanımına sunan Evrensel Tasarım anlayışı oluşmuştur.

Engelli bireylerin kentsel mekânlardaki kent haklarının tamamına kullanım imkânı sağlayan bu tasarım anlayışının kent hakkı kavramı içerisinde dile getirilmesi gerektiği düşünülmüştür.

Evrensel tasarımın engelli bireyler için sunmuş olduğu kentsel hakların tasarım boyutundaki sunduğu imkânlar şu şekildedir (Erten ve Aktel, 2020):

1. **Eşit Kullanım:** Tasarımlar, tüm kullanıcıların tercihlerine ve imkânlarına uygun olmalıdır. Bu, çeşitliliği ve farklı yetenekleri dikkate almayı gerektirir.
2. **Kullanımda Esneklik:** Tasarımlar, farklı talepleri ve yetenekleri olan bireylerin ihtiyaçlarına uygun olmalıdır. Bu esneklik, kullanıcıların farklı durumlarına göre adapte olmayı sağlar.
3. **Basit ve Sezgisel Kullanım:** Tasarımlar, kullanıcıların deneyimlerine, bilgi seviyelerine ve becerilerine bakılmaksızın kolay, anlaşılır ve kullanılabilir olmalıdır. Karmaşık olmayan tasarımlar, geniş bir kullanıcı kitlesi için erişilebilirlik sağlar.
4. **Algılanabilir Bilgi:** Tasarımlar, kullanıcıların farklılıklarını ve çevresel koşulları göz önünde bulundurarak, iletilmek istenen bilgilerin net, açık ve etkili bir şekilde iletilmesini sağlamalıdır.
5. **Hata Toleransı:** Tasarımlar, her türlü kazaya ve olumsuz sonuca karşı minimum düzeyde etkilenmelidir. Bu, kullanıcıların yanlışlıkla yaptığı hataları telafi etme imkânı sağlar.
6. **Düşük Fiziksel Çaba:** Tasarımlar, tüm kullanıcılar için verimli, konforlu ve minimum yorgunlukla kullanılabilmelidir. Bu, uzun süreli kullanımı kolaylaştırır.
7. **Yaklaşma ve Kullanım için Boyut ve Alan:** Tasarımlar, tüm kullanıcıların bedensel yeteneklerini düşünerek en uygun boyut ve alana sahip olmalıdır. Bu, farklı fiziksel gereksinimlere sahip olan bireylerin rahatça kullanımını sağlar.

Bu ilkelerin gözetilmesi, tasarımın her aşamasında ve önemlidir ve kullanıcı deneyimini iyileştirmeye yardımcı olur.

2.5. Engelliler İçin Kent Hakkına Yönelik Temel İlkeler

Kentlileşmenin olumlu sonuç vermesi engellilerin kentlerle bütünleşmesi ile sağlanabilir. Kentsel hakları düzenleyen uluslararası Avrupa Kentsel Şartında engellilerin kent yaşamını kolaylaştıran ilkelere vurgu yapılmıştır.

- Kentlerde, her türlü sosyal ve fiziki çevreye, seyahat, iletişim ve kamu ulaşımına, hizmet ve olanaklara hiçbir engelle karşılaşmadan **Erişilebilirliğin** sağlandığı tasarımlar yapılmalı,
- Oluşturulan tüm yasal düzenlemeler, politikalar, tasarımlar ayrıştırıcı değil tamamlayıcı ve dâhil ederek **Bütünleştirici** olmalı,
- Tüm ulusal, bölgesel ve yerel örgütler ile kent aktörleri engelliler ve aileleri ile **İş birliği** ve dayanışma içerisinde olmalıdır (Erdoğan, 2019).

2.5.1. Erişilebilirlik

Erişilebilirlik, engellilerin yanı sıra dezavantajlı herkesin sosyal ve fiziksel çevrelere, hizmetlere, mekânlara ve teknolojiye engelsiz bir şekilde erişebilmesini ve bunları kullanabilmesini sağlamaktır. Kapsayıcı bir yaklaşımı benimser ve herkesin farklı ihtiyaçlarına ve yeteneklerine göre tasarlanmış çözümleri içerir. Erişilebilirlik kavramını engelli birey açısından ele aldığımızda, onların yaşam kalitesini artırmak ve tam katılımını sağlamak için önemli bir perspektif sunar (Çağlar, 2012). Erişilebilirlik, engelli bireylerin günlük yaşamlarını bağımsız bir şekilde sürdürebilmeleri ve kentin sunduğu olanaklardan eşit şekilde faydalanabilmeleri için gereklidir. Bu kapsamda, erişilebilirlik engelli bireylerin kimseye ihtiyaç duymadan yaşam alanlarına erişebilmesini, binaları ve açık alanları kullanabilmesini, ulaşım hizmetlerinden yararlanabilmesini, mekânsal tüm alanlara erişebilmesini sağlar. Bu bağlamda, engelli bireylerin fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel hizmetlere erişilebilirliğinin sağlanması gerekmekte ve yapıları çevrede yer alan tüm kentsel hizmetlerin engelli bireylerin ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda sunulması gerekmektedir (Arat ve Sayar, 2016).

Kentin bir parçası olan engelli bireyler diğer bireyler gibi tüm haklardan faydalanabilmelidir. Ancak uygulanabilirliğe bakıldığında zaman kentlerde halen kısıtlılık hali devam etmektedir. Erişilebilirlik, insan haklarında en temele alınarak kentleşmede eşit ve kapsayıcı olan tasarım başta olmak üzere birçok unsurun temel ve vazgeçilmez unsurudur. Engelsiz kent yaklaşımı, kentlerin engellilerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanması ve yönetilmesini vurgulamaktadır. Erişim sadece fiziksel mekânlara giriş çıkış yapma yeteneğiyle sınırlı değildir (Fazla, 2022). Engelli bireylerin tam ve etkin erişiminin sağlanması için aşağıdaki faktörler dikkate alınmalıdır:

- Yapılı çevreye- kentsel mekânlara erişilebilirlik,
- Ulaşımında erişilebilirlik,

- Bilgiye erişilebilirlik,
- Teknolojiye erişilebilirlik,
- Sağlık, eğitim, hizmet ve istihdama erişilebilirlik (Ankara Mimarlar Odası, 2015).

Erişilebilirlik ulusal sözleşmelerde engelli bireylerin temel haklarının kullanabilmesi için kavramsallaştırılmıştır. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (UNCRPD), engelli bireylerin haklarını korumak ve onların tam ve etkili katılımını sağlamak amacıyla kabul edilmiş önemli bir belgedir. Bu sözleşme, engelli bireylerin erişilebilirlik haklarını koruyan özel hükümler içermektedir. Engelli bireylerin kamusal alanlarda her türlü hizmetten yararlanabilmeleri için devletin yapması gerekenler, engelli bireylerin bina ve kurumlara rahatça ulaşımı, bilgiye rahatlıkla erişiminin sağlanması Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesinde ayrıntılı olarak ifade edilmiştir. Ücretsiz ve nitelikli ilk ve ortaöğretimde eğitime erişim, tüm sağlık standartlarından yararlanma sağlık hakkına erişilebilirliği şeklinde ifade edilmiştir (Engelliler Hakkına İlişkin Sözleşme). Kentsel mekânlarda kamusal veya kamuya açık alanlarda erişilebilirliğin gerçekleştirilebilmesi için uluslararası oluşturulan standartlar ve en düşük ölçekteki standartlar belirlenip kılavuz ve göstergeler oluşturulmuştur. Avrupa Konseyi tarafından alınan kararlara göre erişilebilirlik temel alanları içeren en geniş şekilde ele alınmıştır. Genel olarak oluşturulan tüm kararlar engelli bireylerin hak ve hizmetlere erişimlerinin sağlanması içindir. Bilgi ve hizmete erişilebilirliğine, eğitime eşit erişime, engellinin istihdama istihdam politikalarına dâhil edilmesine erişimde eşitliğin sağlanmasında erişimin vurgulandığı alanlardır. Evrensel tasarım ilkelerinin uygulanması ile beraber engelli bireyler için erişilebilir çevrenin oluşturulabileceği ve yeni bir engelin önlenmesinin üzerinde durulmuş, erişilebilir ulaşımın planlanmasını düzenleyerek etkin ulaşım hizmetlerinden faydalanmasını ifade etmiştir. Türkiye’de erişilebilirliği ele alan hukuksal düzenlemeler ise 5378 sayılı Yasa ile detaylandırılmıştır. Yasada tüm yapıli çevrelerin oluşumunda engelli bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir (Çağlar, 2012).

Yapılı çevreye- kentsel mekânlara erişilebilirlik:

Bina içi, bina dışı, alışveriş merkezleri, hastaneler, okullar ve kentteki tüm yapıli çevrede standartlar uygulanmalıdır. Yapı girişine gerekiyor ise standartlara uygun bir rampa yerleştirilmelidir. Asansör kullanılabilir olmalıdır.

Ulaşımda erişilebilirlik:

Kentsel yapıyı çevrenin en temel iskeleti ulaşımıdır. Ulaşım hakkı kent hakkının yerine gelmesi için önemli bir yere sahip olan bir haktır. Engelli veya engelli olmayan tüm bireylerin kent içini kullanımda ulaşımın tüm faktörlerinin gereksinimlere uygun şekilde tasarlanması gerekmektedir. Dezavantajlı tüm gruplar özellikle de engelli bireyler dikkate alınarak bir tasarım ve düzenlemeler yapılmalıdır. Kentsel mekânlarda sokaklar, açık yeşil alanlar, meydanlar, parklar, kaldırımlar, yapının çevresinin hareket alanı kısıtlılığı olmadan, yeterli genişlikte, yüzey dokusu engelli bireye uygun, yüksekliği dikkate alınmış, yönlendirici simgeleri olan ve estetik değerlere sahip olarak tasarlanmalıdır. Toplu taşımada araç içi, durak, aracın tüm durumu engelli bireylerin özellikleri dikkate alınarak oluşturulmalıdır. Yaya yolunda görme engelli birey için algılanabilir yer döşemesi sağlanmalı, tekerlekli sandalye kullanımına olanak tanıyan genişlik ve zemin olmalıdır. Yolların devamlılığı sağlanıp, kesintisiz bir erişim düşünülmelidir. Üst ve alt geçitlerde asansör, merdiven kullanılabilirliği sağlanmalıdır. Kent mobilyalarında engelli bireye uygun ölçek, kullanım kolaylığı sağlanmalı mekânda doğru konumlandırılıp erişimi sınırlandırmamalıdır. Kaldırım yüksekliği, rampaların eğim durumu ve engel ile dolması (elektrik direği, esnafın alışveriş sunumu) karşılaşılan bazı sorunlardır. Doğru bir ulaşım dilinin olmaması engelli bireyin kentte erişimini sınırlandırmaktadır (Aközer, 2007).

Bilgi-teknolojiye erişilebilirlik:

2000'li yıllar ile beraber dijital çağa geçiş olmuştur. Dijital çağ ile beraber bilgiye ulaşmak kolaylaşsa da doğru bilgiye ulaşmak maalesef zorlaştırmıştır. Ancak bu değişim ile beraber engelli bireyin uyum sürecinde ve erişilebilirliğinde bazı kolaylıklar oluşmuştur (Kalaç ve Tecim, 2022). Yerel yönetimlerin, derneklerin bilgi iletişimi konusunda üzerine bazı görevler ve sorumluluklar yüklenmiştir. Uygun tabelalar, gerekli bilgilendirme postaları sağlanmalıdır. Kira, elektrik, su gibi birçok ödemede mekân değişikliği yapılmadan akıllı telefon ya da sistemler ile kolaylıklar sunulmalıdır. Birçok akıllı kent-akıllı telefon uygulamaları ile engelli bireyin erişimine kolaylıklar sunulmuştur. Son zamanlarda giderek akıllı telefon uygulamaları ile işitme engelliler için ses ile yönlendirici, görme engelli birey için bulunan konumun ve uygun yöne iletimi konusunda kolaylar sunulmuştur. Ayrıca kentsel mekânlarda sosyalleşememe imkânı bulamayan engelli bireyler sosyal medya üzerinden de bu ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır fakat yeterli olmamaktadır. Ancak teknoloji kullanımı her

engelli birey için aynı imkânları sunmamaktadır. Eğitim seviyesi ve yaş bu durumun sağlanması için önemli faktörlerdir.

2.5.2. Bütünleşme

Ulusal sözleşmelerle, kent hakkının temel oluşumlarında eşitlikçi, herkes için düzenlemeler yapılmıştır. Bütünleştirici politikalar ile kentin her alanında engelliliği kaldırarak tüm bireylerin katılımının sağlanması hedeflenmektedir. Yerel ve merkezi kararların alınmasında, yönetimde, politikalarda, alınacak kararların tamamında ve tüm süreçlerde katılım sağlanması, demokratik bir toplumun temel unsurlarından biridir. Engellilerin kentlileşmesi ve toplumsal katılımlarının sağlanması, bu katılımın kapsamlı bir şekilde hayata geçirilmesiyle mümkün olacaktır. Bu noktada, engellilerin topluma tam ve eşit katılımının sağlanması için önemli adımlar (Erdoğan, 2019) aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Fırsat eşitliği; her bireyin, yetenek ve potansiyelini tam olarak kullanabileceği, ayrımcılığa uğramadan eğitim, istihdam, sağlık ve sosyal hizmetlere erişebileceği anlamına gelir.
- Topluma eşit, tam ve etkin katılım; engellilerin toplumsal yaşamın her alanında aktif rol almalarını sağlamayı amaçlar. Bu, engellilerin yalnızca hizmetlerden yararlanması değil, aynı zamanda karar alma süreçlerine de katılması anlamına gelir.
- Engelli olmanın olağan ve herkesin de yaşayabileceği bir durum olduğunun farkındalığına varılması; yaşanan bu yetersizliğe saygı gösterilip kent ile bütünleşmesinin sağlanmasına olanaklar sunar.

Bütünleşme ilkesi topluma dâhil olma, toplumsallaşma, sosyalleşme olarak ele alınmaya çalışılsa da engelli bireyin bütünleşmesinin en sağlıklı şekilde olabilmesi için toplumdan ayrıştırılmadan sağlanmasıdır. Engelli olmanın en büyük sorunu engelin ve yetersizliğin kendisi değil yaşanan toplumda onlara sergilenen tavırlardır. Engelli olmak bir kimlik olarak oluşturulup bir şekilde toplumun kendilerine gösterdikleri tavrı da oluşturmaktadır. Oluşturulan düzenlemelerin engelli bireyler açısından yetersiz olmasının yanı sıra toplumun göstermiş olduğu tavırlar da engellilerin haklarını eşit bir şekilde kullanmamalarına sebep olmaktadır. Bu nedenle, engellileri toplumdaki diğer bireylerden ayırmadan düzenlemeler yapılmalı ve herkese yönelik ve eşit imkânlar sunan sistemler kurulmalıdır. Zaten toplum tarafından bakışlar ve tavırlar ile

ayrıştırıldığı hisseden engelli bireylerin mekânsal, yapısal, hizmet olarak da ayrıştırıldıklarını hissetmeleri hoş duygulara sebep olmayacaktır (Berkün, 2016). Örneğin engelli çocuklara yönelik ayrı çocuk oyunlarının oluşturulması yerine tüm çocuk oyun alanlarının engelli çocukları da dikkate alarak düzenlenmesi gerekir. Toplu taşıma sistemlerinde engelli bireyler için ayrılan bölümlerde özellikle onları ifade eden simgeler oluşturmak yerine bunun için toplumda farkındalık oluşması sağlanmalıdır.

Bağımsız yaşam ve topluma tam katılım bir insan hakkıdır. Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi, “diğer bireyler ile eşit koşullar” düşüncesini odağa alarak engellinin tüm haklardan yararlanmasını açıklar. Haklar ile engelli bireyin kendini özgür hissetme hakkını bireysel bir hak ile tanımlarken topluma dâhil olmasını sosyal bir hak olarak ifade etmektedir. Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi, bağımsız yaşam ve topluma dâhil olma hakkını tanımlamıştır. *Bağımsız yaşam hakkının*; hayatlarını seçme ve kontrol etme ve yaşamlarıyla ilgili tüm kararları sağlamak için gerekli tüm düzenlemelerin sağlanması olduğu ve topluma dâhil olma hakkı şeklinde belirtmiştir. *Topluma dâhil olma hakkını* ise; sosyal hayatın her alanına katılım sağlamak için sunulan hizmetlerin bütünü olarak açıklamaktadır. Toplumdaki siyasi ve kültürel yaşama, halka açık toplantılara, spor karşılaşmalarına ve engelli bireyin katılmak istediği her etkinliğe erişim hakkıdır (URL 5).

Tüm yapılmış olan yasal düzenlemelerde ortak payda engellilerin topluma dâhil olması, toplumdaki her türlü hakkı tam ve etkin kullanması, engelliliğe karşı ayrımcılığın olmaması, farkındalığın oluşması diğer bireylerden ayrılmadan eşitlikçi bir kullanımın olması gerektiği vurgulanmıştır (URL 6). Ancak engelli bireyler eski zamanlardan günümüze kadar toplum içinde dezavantajlı gruplar içerisinde olmuşlardır. Engellilik toplum ile bütünleşmekte bir sorun olurken bir yandan da toplumun bu bireylere yönelik önyargı ve kabul görülmediklerine dair tavırlar bütünleştirici olamamaktadır. Engelli bireyler için oluşturulan yasal düzenlemeler olumlu bir ilerleme sağlarken, “toplumsal farkındalık, anlama ve anlayabilme” bütünleşmenin önünü açacak en önemli adım olacaktır.

2.5.3. İş birliği

Kentsel mekânın üretiminde aktörlerin farklı yöntemlerle etkin olduğu görülmektedir. Her bir aktör kendi ihtiyaçları ve beklentilerine göre kente yön vermektedir. Kentsel planlamada tüm aktörlerin ortak amacı kenti geliştirmek ve

güzelleştirmek olmasına rağmen yapılan uygulamalar siyasal süreçlerden bağımsız olmamaktadır. Bu nedenle kentsel mekânların düzenlenmesi ve üretilmesinde etkili olan aktörlerin eylemleri ve politikaları farklılık göstermektedir. Kentsel mekânlarda eşit ve herkese yönelik kararların alınması için aktörlerin birbirleri arasında iş birliğinin sağlanması gerekmektedir.

Engelli bireyler toplum içinde sosyal çevresi ile uyumlu hale getirilmeli ve toplum ile bütünleşmesi sağlanmalıdır. Belediyelerin, sivil toplum örgütlerinin, derneklerin iş birliği esaslarını belirleyerek yol alması gerekmektedir. Uluslararası ve ülkemizde yapılan yasal düzenlemeler sonucu alınan kararlarda birbirleri ile iş birliği yaparak dünyadaki tüm engellileri dikkate alan politikalar oluşturulmuştur. Ortak bir çizgide oluşturulan kararların uygulanması kolaylaştırmıştır. Engelli bireylerin, etkin olacak aktörlerle etkileşimde bulunarak alınacak tüm kararlara dâhil edilmesi ve katılımlarının sağlanması gerekmektedir. Ulusal belgeler ve ulusal mevzuatlar, katılım kriterleri üzerinde önemle durmuştur. Bu ilkeler aşağıda sıralanmıştır (Yücel Batmaz ve Dalgıç, 2022).

- ✓ Engelli bireylerin temsilcilerini demokratik olarak seçebilme hakkı,
- ✓ Engelli bireylerin engelli haklarının oluşumunda yerel, politik ve idari yapılarda belirleyici olması,
- ✓ Engelli gençlerin aktif katılımının sağlanması,
- ✓ Kentsel projelerde engelli bireylerin bilgi teknolojilerini kullanımının sağlanması ve demokratik ortamının oluşmasıdır.

Engelli bireylerin etkin bir şekilde katılımı ve tüm aktörler ile iş birliği içerisinde olması alınacak kent kararlarının hem şeffaflığını hem de engelli bireyin dâhil olup kentsel aidiyetini arttıran bir unsur olmuştur. Engelli bireylerin topluma dâhil olması ve toplumla bütünleşmesinde dernekler, sivil toplum örgütleri hakların oluşmasında, korunmasında ve teşvik edilmesinde önemli bir role sahiptir. Bu kuruluşların hem kendi aralarında hem kentsel çalışmaların yürütüldüğü diğer kurumlarla hem de tüm sorumluluğu en çok hisseden ve yaşayan aileler arasında etkin ve sürdürülebilir bir iş birliği sağlanmalıdır. Fikir alışverişleri yapılarak her kurum sorumluluk alıp katılımı kolaylaştıracak imkânlar sunmalıdır.

Engelli bireylerin toplum da tam ve etkin katılım sağlaması, insan haklarından eksiksiz faydalanmasını sağlamaktadır. Güçlü bir iş birliği ve koordinasyon ile engelli hakları geliştirilip korunabilmektedir. Engelli bireylerin tam ve etkin katılımını sağlamak için bazı amaçlar oluşturulmaktadır.

- *Anaakımlaştırma*; siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda engelli bireyin tüm politika, hizmet ve programlarından eşit bir şekilde faydalanması için tüm süreçlere katılımı
- *Çift yönlü yaklaşım*; her bireyin farklı özellikleri ve gereksinimleri olduğunu temele alarak politik, program ve hizmetlerden faydalanması
- *Çok taraflı iş birliği ve koordinasyon*; engellilerin ve engelli bireyleri temsil eden STK'ların etkin bir şekilde katılımı
- *Engellilerin katılımı*; engellinin tüm süreçlerde dâhil edilmesi ve etkili çözümlerin üretilmesinin sağlanması (2030 Engelsiz Vizyon, 2021).

Oluşturulacak tüm sistemlerin başarısı iş birliği yapıldığı ölçüde kaliteli olacaktır. Gelişen dünya ile engellilik için çalışmalar yapılsa da birliktelik farklı adımları aynı hız ile alıp iş birliği sağlanarak engelli bireylerin engelliliği ortadan kaldırılabilecektir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışma, engelli bireylerin kent hakkının yasal çerçeve ile belirlemiş olduğu erişilebilirlik, iş birliği ve bütünleşme ilkeleri kapsamında, kenti kullanım durumlarına dikkat çekmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, yasaların uygulanabilirliği ve olası sonuçları incelenerek, bu durumların iyileştirilmesi için çözüm önerileri sunmak amaçlanmaktadır.

Çalışmada, nicel ve nitel araştırma teknikleri birlikte kullanılmıştır. Nicel araştırma, anket çalışması yoluyla elde edilen sayısal verilerin frekans (sıklık) analiziyle gerçekleştirilmiştir. Ankette, engelli bireylerin kentteki yaşam deneyimleri, karşılaştıkları sorunlar, ihtiyaçları ve kentsel hakkı algılamaları gibi konulara yönelik kapalı uçlu sorular kullanılmıştır. Bu verilerin frekans (sıklık) grafikleri oluşturularak engel türlerine göre bir değerlendirme yapılmıştır. Nitel araştırma ise yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde, çalışmada hem nicel verilere dayalı bir değerlendirme yapılmış hem de nitel verilerle derinlemesine bir anlayış elde edilmiştir. Bu iki farklı araştırma tekniğinin bir arada kullanılması, çalışmanın kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamıştır.

Tez çalışmasında öncelikle konu ile ilgili literatürdeki kuramsal bilgiler, konuya ilişkin kitap, dergi, makale, tez çalışmaları, web sayfaları, üniversitelere ait kütüphaneler, meslek odaları kütüphaneleri, Konya Büyükşehir Belediyesi, Selçuklu, Meram ve Karatay belediyelerinin, Konya merkez ve merkez ilçelerinde hizmet veren engelli derneklerinin çalışmaları incelenerek elde edilmiştir. Verilerin toplanması ve analizi kavramların ve konuların detaylı bir şekilde incelenip açıklanması yazılı ve dijital dokümanların analizine dayanmaktadır.

Literatür taraması sırasında, kent hakkı kavramı detaylı bir şekilde açıklanmış ve bu konuda ünlü düşünürlerin fikirleri incelenmiştir. Ayrıca, literatür taraması sırasında engelli bireylerin toplum içindeki konumları da incelenmiştir. Engelli bireylerin geçmişten günümüze sürekli olarak farklı adlandırmalarla anıldığı ve bu adlandırmaların yıllar içinde değişerek bireyselleşme sürecine girdiği görülmüştür. Bu süreçte, engelli bireylerin hakları da zamanla şekillenmiş ve bireyselleşmiştir. Alan çalışması öncesinde erişilebilirlik, bütünleşme ve iş birliği ilkeleri doğrultusunda kent hakkı kavramı üzerine literatürde yer alan ulusal ve uluslararası yasal çerçeve incelenmiştir. Bu araştırmalar dikkate alınarak, çalışma alanında bu ilkelerin

uygulamadaki fiziksel ve sosyal çevre uyumunun olanakları ve sorun teşkil eden engelleri saptanmıştır.

Örnekleme alanının belirlenmesinde ulusal ve yerel basında Konya kentinin engelsiz şehirleşme stratejileri dikkat çekmiştir. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Konya kenti gerek topografik yapısı gerek engelli bireylere yönelik yapılan çalışmaları gerekse Konya Büyükşehir Belediyesinin 2005 yılından sonra tüm engelli bireylerin sorunlarına çözüm sunmak, birebir görüşmeler sağlamak, engelli bireylere hizmet vermek amacıyla Engelliler Şube Müdürlüğü'nün kurulmuş olması ayrıca bazı kurum ve kuruluşlardan almış olduğu ödüllerin olması kentin örneklem alan olarak seçilir kılmasını sağlamıştır. Konya Büyükşehir Belediyesi'nin 2014 ve 2024 yılları arasında kapsayan faaliyet raporları incelenmiş ve doküman analizleri yapılmıştır. Faaliyet raporlarında, kent planlamasında engelli bireylerin dikkate alındığı ve çeşitli faaliyetlerin yürütülmeye çalışıldığı saptanmıştır. Bu durum, örneklem alanının seçilmesini sağlayan diğer nedenlerden biridir.

Ayrıca sosyal medya yoluyla aktarılan çalışmalar da alan tespiti için belirleyici bir unsur olmuştur. Konya'ya Güney Kore Seul'de Dünya Akıllı Sürdürülebilir Şehirler Organizasyonu'nda 200 projenin başvurduğu yarışmada "İnsan Odaklı Proje" kategorisinde "Engelli Erişilebilir Konya" projesi ile Konya Büyükşehir Belediyesi ve "Liderlik" kategorisi ile de belediye başkanı Uğur İbrahim Altay'a Güney Kore Seul Büyükşehir Belediyesi ve The World Smart Sustainable Cities Organization tarafından Dünya Şehirler Belediye Başkanları Forumu'nda "Akıllı Şehir Liderlik Ödülü" verilmiştir (Konya Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023). Ayrıca Konya Büyükşehir Belediyesi'nin "Engelsiz Kent Konya Erişilebilir Master Planı" Türkiye Belediyeler Birliği (TBB) tarafından Engelsiz Şehirler Fikir Yarışmasında ödül almıştır (Konya Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2015).

Örnekleme alanının tespit edilmesinin ardından, anket çalışması ve yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme soruları hazırlanmıştır. Anket, belirli bir konuda kapalı uçlu sorular aracılığıyla bir evren veya örnekleme oluşturan katılımcılardan bilgi toplamayı amaçlayan bir veri toplama tekniğidir (URL 7). Kent kullanımlarının düzeyini ölçmek amacıyla, yasaların uygulanmasını en iyi anlayan ve deneyimleyen engelli bireyler ile anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışmasına katılan engelli bireyler, engel türlerine göre ortopedik, görme ve işitme engelli olarak belirlenmiştir. Anket soruları, erişilebilirlik, bütünleşme ve iş birliği ilkeleri kapsamında detaylandırılarak hazırlanmıştır.

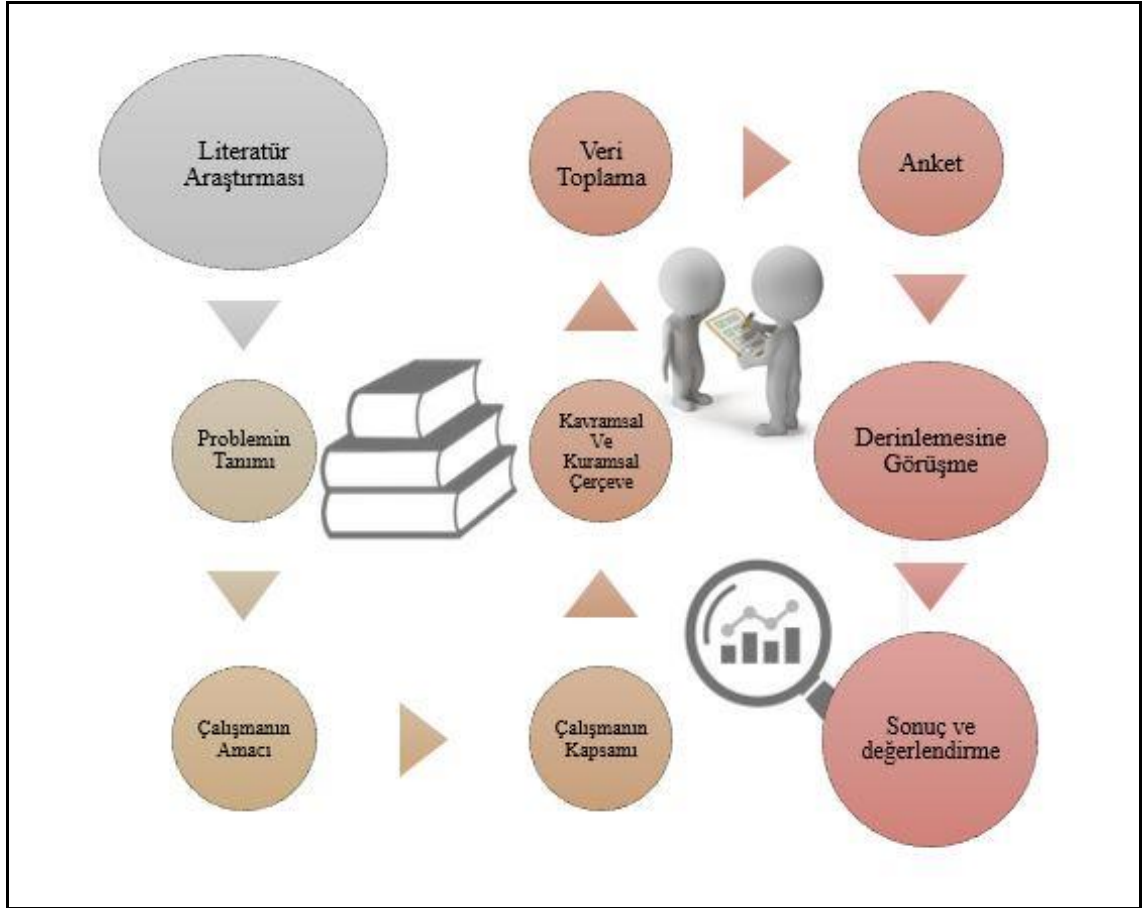
- Erişilebilirlik kapsamında; katılımcılara kentte kullandıkları ulaşım türü, seyahat sırasında karşılaştıkları sorunlar ve kent içinde en çok ihtiyaç duydukları uygulamaların neler olduğu sorulmuştur. Ayrıca, sosyal ve kültürel aktivitelere erişim durumları hakkında bilgi toplanmış ve bu aktivitelerde başka birilerinden destek alıp almadıkları değerlendirilmiştir. Engel türlerine göre karşılaşılan sorunların değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir.
- Bütünleşme ve iş birliği kapsamında; engelli bireylerin derneklere üyelik durumu tespit edilmiş ve bireylerden yerel yönetimlerin yaptığı çalışmalarını puanlayarak değerlendirmeleri istenmiştir. Ayrıca, tezin ana fikrini oluşturan kent hakkı kavramını açıklamaları ve kentsel haklarının neler olduğunu tanımlamaları istenmiştir. Buna ek olarak, BM Engelli Hakları Sözleşmesi ve 5378 sayılı Engelliler Kanunu'nu bilme durumları saptanmıştır.

Engelli bireylerin kentsel ve sosyal yaşama entegrasyonunun en temel şartı, içinde yaşanılan fiziki çevrenin, yani kentlerin onların ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılayacak şekilde tasarlanmış ve düzenlenmiş olmasıdır. Anket soruları aracılığıyla, kentsel ve kamusal mekânlarda engelli bireylerin yaşadığı sorunlar tespit edilmiş ve bu sorunlar kent hakkı bağlamında değerlendirilmiştir. Engelli bireylerin anket çalışmalarına katılımı için engelli dernekleri ile iletişim sağlanmıştır. Ayrıca, dernek üyesi olmayan bireylerle görüşmeler, diğer engelli bireylerin desteği ile ulaşılarak kartopu tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Anket bulguları çerçevesinde engelli bireylerin görüşlerinin daha anlaşılır bir şekilde ifade edilmesi için grafikler oluşturulmuş ve bazı grafik sonuçları farklı engel türlerine göre ele alınarak yorumlanmıştır.

Kentlerin varoluş sebebi olan insan, karmaşık bir sisteme sahip olup, durağan olmayan duygu ve düşünceleri barındırır. Dolayısıyla, manevi donanımlara sahip olan insanın toplumsal ve kültürel yapısı dikkate alınmadan yapılan araştırmalar yeterli olmayacaktır. Sadece teknik bilgilerle bu konuyu anlamak ve yorumlamak zor olacaktır. Bu nedenle, anlamayı ve yorum yapmayı kolaylaştıran nitel araştırma teknikleri, çalışmanın doğru bir şekilde ilerlemesine olanak sağlayacaktır (Karataş, 2015). Nitel araştırma tekniği, *“gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma”* olarak açıklanabilir (Yıldırım ve şimşek, 2008 akt. Karataş 2017). Bu bağlamda, engelli bireylerin kentlileşmesinde hakların tanımlanmasında belirleyici faktörlerden olan yerel

yönetimler, engelli dernekleri ve sivil toplum örgütleri ile görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler, nitel araştırmalarda yararlanılan bir veri toplama tekniği olan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği, genel bir çizgiye sahip olmakla birlikte, görüşülen katılımcılara göre değişkenlik gösterebilen açık uçlu soruların kullanıldığı bir veri toplama yöntemidir. Görüşmeler önceden hazırlanmış bir formata dayanır ancak görüşme sürecinde konunun farklı boyutlarına göre eklemeler veya çıkarmalar yapılabilir (Akman Dömbekçi ve Erişen, 2022). Bu görüşmeler, yerel yönetimlerin engelli bireylerin haklarını tanımlama ve uygulama sürecindeki rolünü, engelli dernekleri ve sivil toplum örgütlerinin bu süreçteki savunuculuk ve destek rolünü ve engelli bireylerin kent yaşamında karşılaştıkları zorlukları ve ihtiyaçları belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Derinlemesine görüşmeler yoluyla derneklerin ve yerel yönetimlerin çalışmaları belirlenmiş ve aralarındaki iş birliği ile iletişim düzeyleri saptanmıştır. Ayrıca, engelli dernekleri, yerel yönetimler ve engelli bireyler arasındaki iletişimin boyutu ve şekli incelenmiş ve engelli özelinde kent hakkı tanımı yapmaları istenmiştir. Engelli bireylerin yasal haklarının tanımlanması ve kent hakkını ifade etmeleri sağlanmıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, engelli bireylerin kentsel yaşamda daha etkin bir şekilde yer alabilmeleri için yapılan önerilerin ve çözüm önerilerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Şekil 3.1.'de tez çalışmasının genel akış şeması ve yöntemi sunulmuştur.

Şekil 3. 1. Tez Çalışmasının Genel Akış Şeması ve Yöntemi

4. SAHA ARAŞTIRMASI VE BULGULAR

Saha araştırması bölümünde, öncelikli olarak Konya kenti tanıtılmıştır. Konya'nın tarihî, kültürel ve sosyo-ekonomik özelliklerine değinilerek, şehrin genel bir profili çizilmiştir. Bu bağlamda, Konya'daki yerel yönetimlerin engelli bireylere yönelik gerçekleştirmiş olduğu çalışmalar detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu çalışmaların kapsamı, uygulama biçimleri ve elde edilen sonuçlar incelenmiştir.

Araştırmanın bir diğer önemli kısmını oluşturan anket çalışmasında, katılımcılara yöneltilen soruların başlıkları ve bu sorulara verilen yanıtlar her aşamada detaylandırılmıştır. Anket sonuçları, engelli bireylerin yerel yönetimlerin hizmetlerinden ne derece faydalandıkları ve bu hizmetlere ilişkin memnuniyet düzeylerini belirlemek amacıyla analiz edilmiştir. Bunun yanı sıra, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bu görüşmelerde katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir. Katılımcıların, yerel yönetimlerin engelli bireylere yönelik hizmetleri hakkındaki kişisel deneyimleri, karşılaştıkları sorunlar ve beklentileri bu bölümde kapsamlı bir şekilde anlatılmıştır. Son olarak, anket çalışmaları ve derinlemesine görüşmelerin sonuçları değerlendirilerek araştırma sonuçlandırılmıştır. Bu değerlendirmeler ışığında, Konya'daki yerel yönetimlerin engelli bireylere yönelik hizmetlerinin etkinliği ve bu hizmetlerin geliştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur.

4.1. Konya Kenti Genel Bilgiler

Türkiye'nin 41.001 km² yüz ölçümü ile en büyük ili olan Konya, İç Anadolu bölgesinde yer alıp, toplam nüfusu 2.320.241'dir (URL 8). Selçuklu, Meram ve Karatay olmak üzere 3 merkez ilçesinin yanı sıra toplam 31 ilçesi bulunmaktadır. Asırlarca birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapmış bir kenttir. Konya'nın coğrafi konumu ve başkent Ankara'nın güney sınır komşusu olması yanı sıra, Konya'nın demiryolu ağına sahip olması, Türkiye'nin doğu-batı ve kuzey-güney eksenlerinin kavşak noktasında bulunması, şehri önemli bir ulaşım merkezi yapmaktadır. Şekil 4.1.'deki haritada Konya'nın çevre illerle birlikte konumu görülmektedir.

Şekil 4. 1. Konya Çevre İllerle Haritası (URL 9).

Konya’da ulaşılabilen ilk planlama çalışmaları, 1867 yılında kent çarşısının yanmasından sonra başlatılan çalışmalardır. Bu dönemde, yangının ardından kentin yeniden inşası ve düzenlenmesi amacıyla çeşitli planlama faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Ancak, Konya’nın modern anlamda ilk imar planı 1946 yılında hazırlanmış ve güzel kent vizyonu ile uygulamaya koyulmuştur. 1946 imar planı, Konya’nın ilk kapsamlı ve bütüncül imar planı olarak önemli bir yere sahiptir. Bu plan, kentin merkezini çevreleyen kompakt bir form oluşturmuş ve Konya’nın batı yönünde büyümesini hedeflemiştir (Semerci ve Bulanık, 2023). 1946 imar planında sonra hızlı kentleşme ve nüfus artışı ile beraber 1946 imar planı kentin ihtiyaçlarına cevap veremediğinden 1954 yılında imar planının revizyonu yapılmıştır (Erdoğan ve ark., 2023). Sonraki süreçlerde şehrin mekânsal ihtiyaçlarını karşılayamaması sebebi ve hızlı nüfus artışının kentin fiziksel gelişimine baskı oluşturarak yeni bir imar planının hazırlanmasını zorunlu kılmıştır. 1965 imar planı İller Bankası tarafından düzenlenmiş ulusal yarışma yoluyla hazırlanmış bir plandır (Yenice, 2012). 1966-1980 yılları arasında kentte yasadışı konut oluşumunu engelleyecek şekilde plan revizeleri yapılmıştır. 1984 yılında çıkan büyükşehir belediye kanunundan sonra Konya 1987

yılında büyükşehirlerin içerisine katılmıştır ve 1999 yılında da ilk nazım imar planı hazırlanmıştır (Semerci ve Bulanık, 2023). 2000 yılı sonrasında ise Konya'nın mekânsal gelişimini şekillendiren planlama yaklaşımı kentsel dönüşüm ve yenileme olmuştur (Yenice, 2012).

Kültürel açıdan eşine az rastlanır zenginliğe sahip olan Konya kent merkezi, Cumhuriyet Dönemi ile beraber hızlı büyüyen ve gelişen kentlerden biri olmuştur. Avrupa şehirlerinde çok yaygın olan fakat Türkiye şehirlerinde daha ender rastlanan “ışınsal cadde sistemi” (bir merkezden çevreye açılan caddeler), Konya’da çok belirgin bir şekilde Alâeddin Tepesi’nden şehrin farklı yönlerine yönelen cadde sisteminde görülmektedir. Kent merkezleri ve meydanlar kentlerin gelişmişlik seviyeleri hakkında öneme sahip olup tüm kentlilerin bu alanları kullanımında eşit ve adil olmalıdır (İlkhan Söylemez, 2020). Konya kentinin merkezi ve meydanlarının kentsel gelişim süreci incelendiğinde fiziksel ve işlevsel açıdan belirli üstünlüklerinin ve kentin mekânsal potansiyellerinin olduğu görülmektedir. Kentin fiziksel yapı açısından en üstün özelliklerinden birisi topografya ile ilgilidir. Kendi içinde hafif engebeler taşıyan, Meram Çayının büyük birikinti konisi üzerinde kurulan Konya kentinin fiziksel yapı açısından en üstün özelliklerinden birisi topografyasıdır (Ter ve Özbek, 2005). Farklı birçok katmanın eş zamanlı olarak bir arada bulunduğu Konya kentinin yaşamı Alâeddin Tepesinde başlamıştır. Mevlâna Meydanı ve Tarihi Bedesten Çarşısı kentin en önemli odak noktalarındandır. Bu durumlar dikkate alındığında, Konya kentinin kentsel gelişiminin tarihsel süreç içindeki değişimi ve kentleşme hızı örneklem çalışma alanı olarak seçilme potansiyelini artırmıştır.

Konya'nın geniş düzlüklere ve uygun bir topoğrafyaya sahip olması, engelli bireyler için kenti kullanım açısından önemli bir avantaj sağlamaktadır. İç Anadolu bölgesinin yüksek düzlüklerinde bulunan Konya, ortalama olarak 1.016 metre yükseklikte yer almaktadır. Bu topografik yapısı, şehrin genel olarak düz ve geniş alanlara sahip olduğunu gösterir. Bu durum, engelli bireylerin hareket özgürlüğünü artırırken, ulaşılabilirlik açısından da olumlu bir ortam sağlar. Diğer şehirlere kıyasla, Konya'nın topografik yapısının engelli bireyler için yeterli olmasa da oldukça iyi olduğu söylenebilir.

4.2. Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylere Yönelik Yapmış Olduğu Çalışmalar

Konya'nın erişiminin kuzey yönünde güçlü olması, engelli bireylerin de bu yerleşmesinde bir yönlendirici faktör olmuştur. 2011 yılında yapılan Konya Büyükşehir Belediyesi'nin mekânsal ağ analizleri sonuçlarına göre, engelli bireylerin kuzey yönünde yoğunlaştığı tespit edilmiştir (Fazla, 2022). 1987 yılında büyükşehir olan Konya Büyükşehir Belediyesi, üç merkez ilçe olan Selçuk Belediyesi, Karatay Belediyesi, Meram Belediyesi ile kente hizmet etmektedir. Engelli bireyler için büyükşehir belediyesinin Sağlık ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığında Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Müdürlüğü birimi bulunmakta ve bu birimlerde engelli bireylerin tüm istek ve aktiviteleri yerine getirilip, sorunlarına çözüm sunulmaktadır. Ayrıca 'Benim Şehrim' destek birimi ile sorunlar gerekli birimlere yönlendirilmektedir. İlçe belediyelerinde ise engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için Sosyal Destek Hizmet Birimi ilgilenmektedir. Bunların yanı sıra, ilçe belediyelerinde direk sorunlarının aktarıldığı Selçuk Belediyesi'nde Beyaz Masa, Meram Belediyesi'nde Bizim Meram, Karatay Belediyesi'nde ise Karatay Hizmet Masası bulunmaktadır. Çalışmanın kapsamında, son on yılda yerel yönetimlerin engelli bireylere yönelik hizmetleri üç ana başlık altında incelenmiştir: erişilebilirlik, bütünleşme ve iş birliği. Bu başlıklar altında, Konya Büyükşehir Belediyesi'nin 2014 ile 2023 yılları arasındaki faaliyet raporlarından faydalanılmıştır.

Tüm engelli bireylere hizmet vermek amacıyla 03.11.2005 tarihinde Engelliler Şube Müdürlüğü kurulmuştur (Konya Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2014 ve Konya Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2018). 2021 yılından sonra ise bu birim Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Şube Müdürlüğü olarak görevine devam etmektedir.

Erişilebilirlik kapsamında yapılan hizmetler şu şekildedir:

- ✓ Yaya geçitlerinde tekerlekli sandalye kullanan bedensel engelli bireylerin kaldırımdan caddeye geçişlerini kolaylaştırmak için her yaya geçidinde en fazla %6 eğimli rampalar oluşturulmaktadır. Yol ile kaldırım arasındaki seviye farkı ise en fazla 30 mm olarak yapılmaktadır.
- ✓ Engelli bireylere yönelik alt ve üst geçitlerde tekerlekli sandalye kullananlara yönelik fiziksel ve çevre düzenlemeleri yapılmaktadır.
- ✓ Engelli bireylerin yaya alt ve üst geçişlerini kolaylaştırmak amacıyla asansörlü sistem yapılmaktadır.

- ✓ Görme engelliler için Mevlâna Kültür Merkezi, Otogar, Kültür park gibi sosyal mekânlarda hissedilebilir yürüme zemini yapılmıştır.
- ✓ Kamusal alanlarda engelli bireylere yönelik erişilebilirliğin sağlanması için projeler yapılmaktadır.
 - İhlamur parkı projesi kapsamında oyun kulesi, engelli salınacağı yapılmıştır.
 - Koyunoğlu müzesi ve kütüphanesinde engelli rampası yapılmıştır.
 - Ecdat bahçesinde engelli uyarıcıları yapılmıştır.
 - Selahaddin Eyyubi ve Japon Parkı engelli rampası yapılmıştır.
- ✓ 2023 yılında Engelsiz Kent Konya Master Planı Projesi ile 17 farklı yoğunlukta olan bölge dezavantajlı bireylerin yaşamlarını kolaylaştırmak için Master Planı hazırlanmıştır.

Belirlenen 17 farklı nokta şu şekildedir; Konya Gar-Alaaddin Tepesi Arası, Alaaddin Tepesi Bağlantıları, Mevlana Kültür Merkezi ve Alaaddin Tepesi Hattı, Zafer-Şato form hattı, Mevlana Meydanı turistik gezi alanı Bedesten bağlantıları, Kültürpark-Maliye hattı, Numune Hastanesi bağlantıları, Adalhan-Nalçacı Caddesi hattı, Nalçacı-Kule Site hattı, Yeni yüksek Hızlı Tren Garı bağlantıları, Şehirlerarası Otobüs Terminali ve bağlantıları, Konya büyükşehir stadyumu ve bağlantıları, Bosna-Hersek Mahallesi-Selçuk Üniversitesi bağlantıları, Necmettin Erbakan Üniversitesi Meram Tıp Fakültesi bağlantılarıdır (URL 10).

Şekil 4.2.'de Engelsiz Kent Konya Master Planı Projesi Belirlenmiş Farklı Bağlantı Noktaları görülmektedir.

Şekil 4. 2. Engelsiz Kent Konya Master Planı Projesi Belirlenmiş Farklı Bağlantı Noktaları (URL 10).

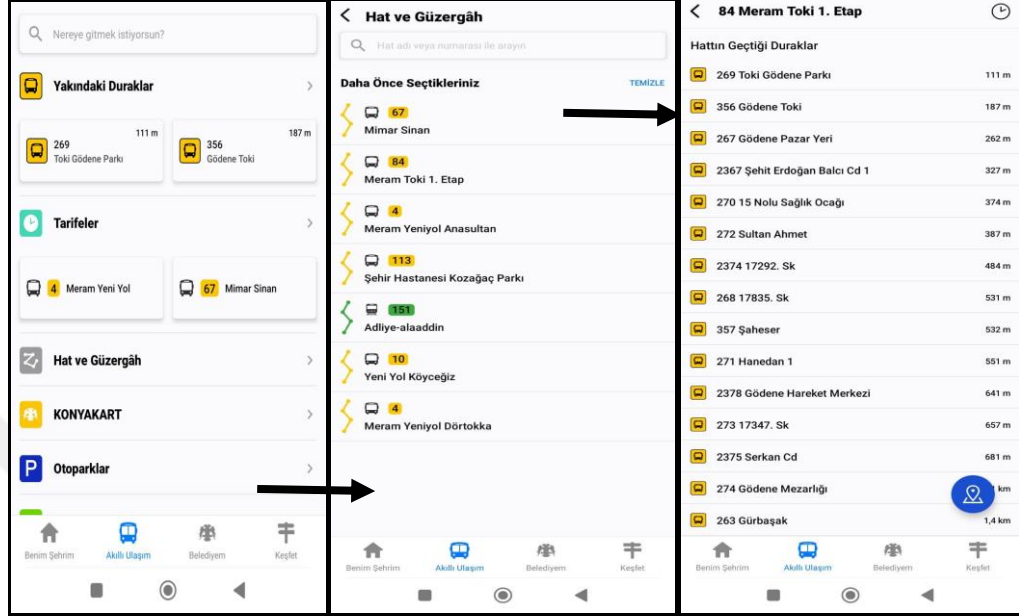
- ✓ Engelli bireyler için alçak tabanlı ve rampalı toplu taşıma hizmeti verilmektedir (2018 Faaliyet Raporuna göre ulaşılan en güncel toplu taşıma araç sayısı; 540 adet otobüs ve 72 adet tramvaydır).
- ✓ Toplu taşıma araçlarında işitme engellilere yönelik görsel bilgilendirme sistemi sunulmaktadır.
- ✓ Toplu taşıma araçlarında görme engelli bireylerin kullanmalarını kolaylaştırmak amacıyla hat anons cihazları kurulmuş, güzergâhtaki durak ve hat bilgilerinin ses sistemleri aktarılmıştır (Çizelge 4.1).

Çizelge 4. 1. Yıllara Göre Hat Anons Cihazları Sayısı (Konya Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporları)

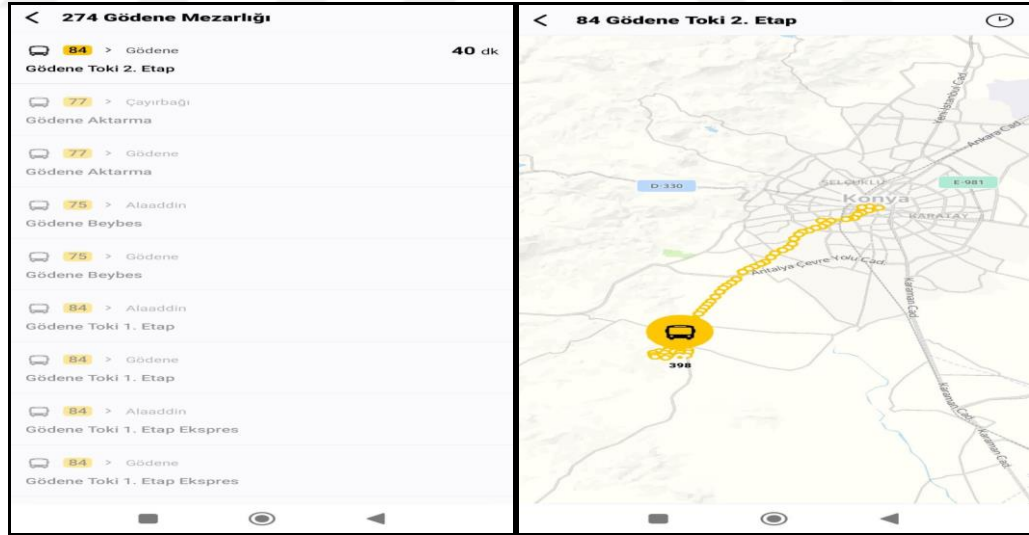
Aktif Çalışan Hat Anons Cihazları	Sayı
2020 yılı	75
2021 yılı	80
2022 yılı	80
2023 yılı	130

- ✓ Toplu ulaşımın yoğun olduğu duraklara öncelik verilerek 50 adeti güneş enerjisi ile çalışan 16 adet P4 çözünürlüklü yeni nesil ekranlar eklenerek 219 akıllı durak hizmeti verilmektedir. Görme engelli bireylerin daha erişilebilir kullanması için sesli anons edilmektedir. Ayrıca eklenen yeni duraklarda hava durumu, saat vb. farklı görsel bilgilendirmeler yapılmaktadır.
- ✓ Görme engelli bireyler için kavşaklarda akustik sinyalizasyon hizmeti sunulmaktadır. 550 adet engelli akustik engelli cihazı hizmet vermektedir (en güncel ulaşılan 2021 yılı faaliyet raporu).
- ✓ Tüm engelli bireylere ücretsiz ulaşım hizmeti sunulmaktadır.
- ✓ 3 Aralık 2023 Dünya Engelliler Günü'nde Engelsiz Konya mobil uygulaması tanımı yapılmıştır.
- ✓ Büyükşehir belediyesinin kent bilgi sistemi çalışmalarını tamamlamış ve Konya Sosyal Doku Haritası çıkarılmıştır. Engelli bireylerin yoğunlukta yaşadığı alanlar belirlenerek yaşanılan bölgeler de caddeler, kaldırımlar, parklar, alışveriş merkezleri, toplu taşıma araçları, hizmet binaları, apartman girişleri, asansörler ulaşılabilirlik kapsamında düzenlenmiştir (Konya Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2014).
- ✓ Engelsiz KİOSK "Erişilebilir Konya" vizyonu ile engelliler yaşadığı sorunları minimuma indirmek amacıyla oluşturulmuş akıllı telefon uygulamasıdır. Bu uygulama ile engelli bireyler tarafından yoğun olarak kullanılan duraklarda duraktan geçen araçların listesi ve kaç dakika sonra geleceği bilgisi verilmektedir. Engelli birey bineceği hattın seçimini yaptıktan sonra engel türü ve engelli sayısı bilgileri şoföre iletilmektedir. Ayrıca uygulamada görme engellilerin kullanımının kolaylaştırılması için sesli komut sistemi bulunmaktadır (Konya Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).
- ✓ Konya Büyükşehir Belediyesinin tüm kentte yaşayan bireylerin şehir hayatı kolaylaştırmak amacıyla oluşturduğu akıllı telefon uygulaması ATUS, engelli bireylerinde kullanımına uygun tasarlanmıştır. Uygulamadaki ENDEM (Engelsiz Konya Mobil Uygulama) kısmında engelli bireylerin kent içinde erişilebilirliğini kolaylaştırmaktadır. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü yapmış oldukları faaliyetleri, sosyal destek programlarını bu program aracılığı ile iletmektedir.
- ✓ ENDEM yerel yönetimlerin engelli bireyler ile iletişim erişimini sağlamaktadır.

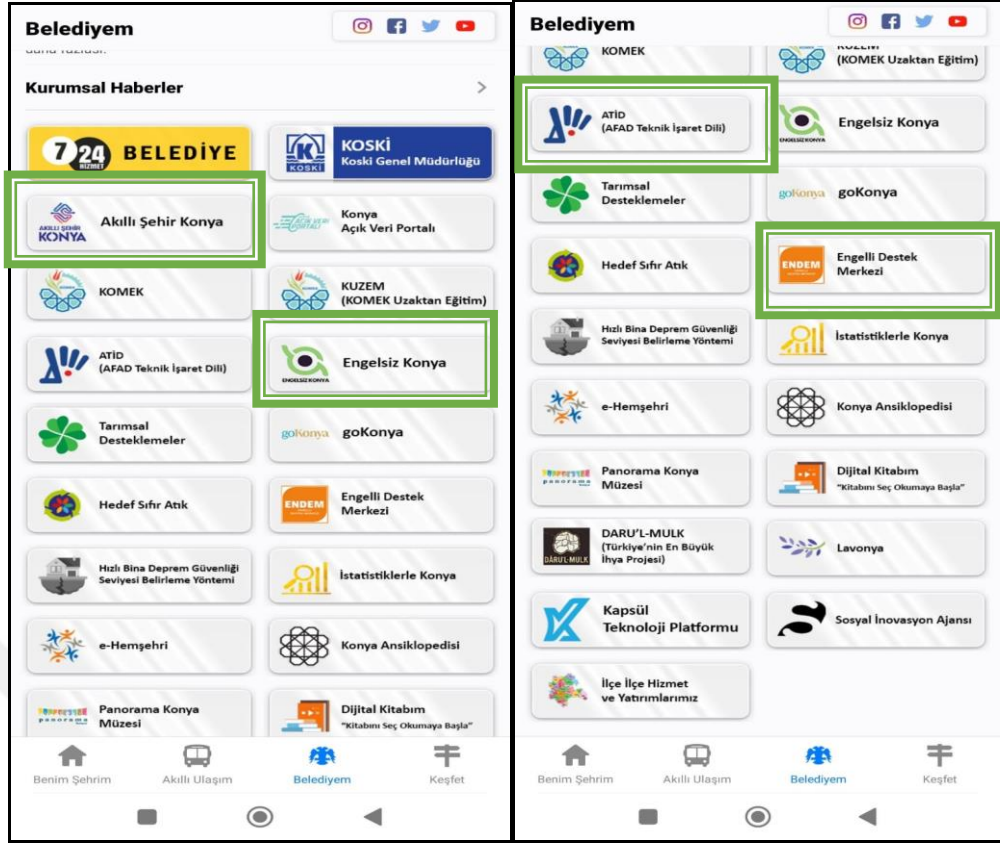
- ✓ ATUS toplu taşımada toplu taşıma araçlarının saatlerini, hangi durakta olduğunu, aracın ne kadar süre sonra geleceğini, nereye gitmek istediğini Google Map desteği ile sunmaktadır.

Şekil 4. 3. ATUS Uygulama İçeriği (Konya Büyükşehir Belediyesi Akıllı Telefon Uygulaması)

Şekil 4. 4. ATUS Uygulama İçeriği Toplu Taşıma Kullanırken Uygulanan Adımlar (Konya Büyükşehir Belediyesi Akıllı Telefon Uygulaması)

Şekil 4. 5. Akıllı Telefon Uygulamasında Engelli Bireylerin Kullanımına Sunulan Kısımlar (Konya Büyükşehir Belediyesi Akıllı Telefon Uygulaması)

- ✓ Ortopedik engelli bireylerin erişimlerinin kolaylaştırmak için bireylere her yıl akülü ve mekanik tekerlekli sandalye desteklerinde bulunulmuştur (sosyal güvencesi olanlar bu hizmetten faydalanamamaktadır) (Çizelge 4.2).

Çizelge 4. 2. Konya Faaliyet Raporlarına Göre Tekerlekli Sandalye Yardımı Sayısı (2014-2023 yılları arası)

Yıl	Mekanik tekerlekli sandalye sayısı	Akülü tekerlekli sandalye sayısı
2014	12	35
2015	14	16
2016	12	5
2017	38	13
2018	52	6
2019	0	40
2020	3	27
2021	17	5
2022	50	3
2023	110	2

- ✓ Sakatlar derneği ile iş birliği yapılarak şehrin belirli noktalarına akülü şarj istasyonları yapılmıştır.
- ✓ İçme suyu indirimi ile KOSKİ yardım desteği sağlanmıştır. 2014 yılı faaliyet raporuna göre 7914 kişi sayısı 2023 yılı faaliyet raporuna göre 20.729 kişi sayısı olarak artmıştır.
- ✓ Engelli bireylerin sağlık hizmetlerinden faydalanması için engellinin ihtiyaçları doğrultusunda sağlık merkezlerine veya evlerine ambulans ve araçlar ile ulaşım desteği sağlanmaktadır.

Bütünleşme ve İş birliği kapsamında yapılan hizmetler şu şekildedir:

- ✓ Belediye meclisinde engelliler komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon belirli aralıklarla toplantılar yaparak belediyenin engelli bireylere yönelik yapacağı çalışmaları raporlayarak belediye meclisine sunmaktadır.
- ✓ Engellileri topluma kazandırılmak ve kendilerini geliştirmek amacıyla mesleki eğitim kursları yapılmaktadır.
- ✓ 2015 yılında Türkiye Sakatlar Derneği ile iş birliği yapılarak “yaşamayı seviyorum yaşam bize verilmiş emanettir” başlığı altında seminer verilmiştir. Seminerde engelli bireyin toplumla bütünleşmesini sağlamak amaçlanmıştır.
- ✓ 4 Aralık 2023 yılın da engelli bireylerin de katıldığı “Akıllı Şehirler 101” konulu çalıştay ile akıllı şehirlerin temel prensipleri ve etkili proje yazım teknikleri ile ‘Kuşaklar Arası Akıllı Şehirler Çalıştayı’ yapılmıştır. Çalıştay Büyükşehir belediyesinin teknoloji aktarım birimi niteliğinde olan Kapsül Teknoloji Platformunda düzenlenmiştir. Engellilik konuları çalıştayın önemli bir bölümünü oluşturmuş ve engelli bireylerin şehir yaşamındaki deneyimlerini geliştirmek için nasıl adımlar olacağı üzerinde durulmuştur. Çalıştayda kurulacak her masada özellikle engelli bireylerin de dâhil olması istenmiştir. Engelli bireyler için eğitimde ele alınan konular şu şekildedir. Kuşaklar Arası Akıllı Şehirler Çalıştayı Bilgi Raporu:

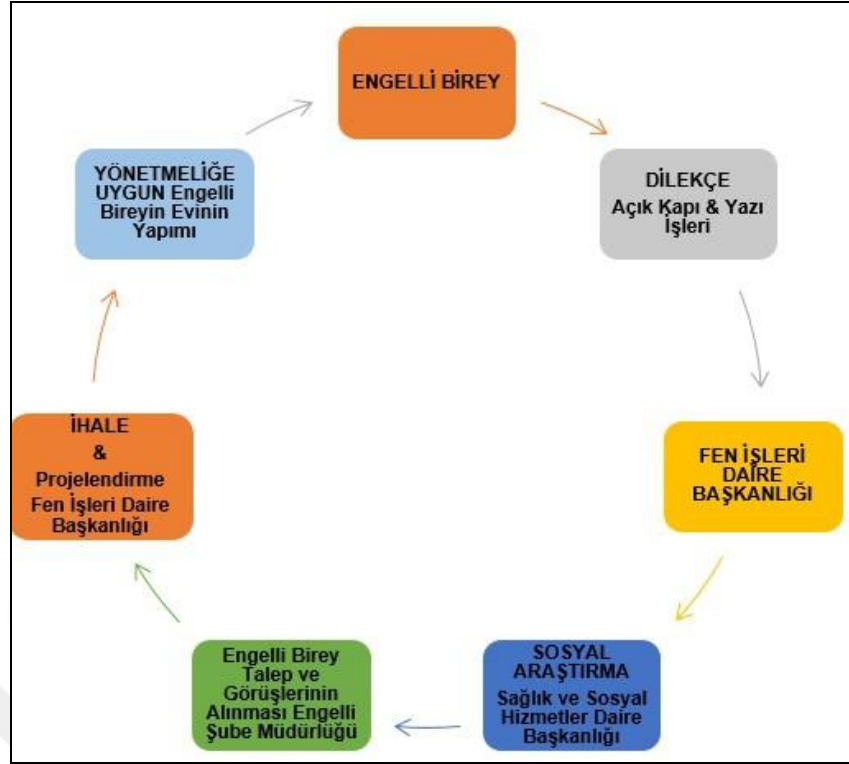
- *Erişilebilirlik ve Ulaşılabilirlik:* Engelli bireylerin kentteki kamusal alan ve binalara, toplu taşıma araçlarına ve diğer alt yapı hizmetlerine erişimin sağlamak için akıllı erişilebilir çözümler sunulması, görme engelli bireyler için navigasyon ve teknolojilerinden faydalanılması.
- *Toplu taşıma ve mobilite:* Akıllı taşıma sistemleri ve uygulamaları ile engelli bireylerin rahat ve kolayca seyahat etmeleri ayrıca engellilere

yönelik özel toplu taşıma sistemleri ve araçlarının erişilebilirliğini oluşturulması.

- *Dijital hizmetler ve erişim:* Çeşitli teknolojik çözümler ile engelli bireylerin dijital erişiminin kolaylaştırması, mobil uygulamaların ve internetin engelli bireyler için erişilebilir olması.
- *Acil durum ve güvenlik:* Acil durum ve güvenlik önlemlerine katılım ve erişimi görme veya işitme engelli bireylerin acil durum duyuru sistemleri
- *Eğitim ve istihdam fırsatları:* Engelli bireylerin eğitim kurumlarına ve iş yerlerine erişimini kolaylaştıran akıllı çözümler. Uzaktan eğitim ve çalışma imkânları
- *Sosyal katılım ve toplumsal entegrasyonu:* Engelli bireylerin sosyal etkileşimi ve kültürel etkinliklerinin katılımını destekleyen teknolojik çözümler ayrıca engelli bireyin toplumsal yaşama aktif katılımını teşvik eden platformlar

- ✓ Engellilerin konutlarının iç tasarımının düzenlenmesi ile hayatlarını kolaylaştırmayı amaçlayan “Engelsiz Mekânlar Projesi” yürütülmektedir.

Engelsiz Mekânlar Projesi; engellilere yönelik yapılan Türkiye’de bir ilk olma özelliğine sahip, engelli bireylerin aileleri ile beraber yaşadığı mekânda hayat standartlarının yükseltilmesi amacıyla yerel yönetimin sunmuş olduğu bir hizmettir. Bu projeden Konya sınırları içerisinde mülkiyet hakkının kendisine ait olduğu tüm engelli bireyler yararlanmaktadır. Bu proje kapsamında engelli birey belediyeye dilekçe ile başvurusunu yapıp gerekli birimler ile iş birliği sağlanarak işin bitimi yapılmaktadır.

Şekil 4. 6. Engelsiz Mekânlar Projesi Müracaat Aşamaları (Konya Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2018)

Şekil 4. 7. Engelsiz Mekânlar Projesi Kapsamında Konutların İç Tasarım Çalışmaları (Konya Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2018)

Engelsiz Mekânlar Projesi ile Konya büyükşehir Belediyesi bunları hedeflemektedir;

- Evlerinde engelsiz yaşam alanı belirlemek
- Hayat standartlarını yükseltmek böylece aile içinde engellilere değer vererek yaşama sevinci kazandırmak
- Engellilerin sosyal yaşama uyum sağlamalarına katkıda bulunmak

Şekil 4. 8. Engelsiz Mekânlar Projesi Kapsamında Konutların İç Tasarımı (Konya Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2015)

- ✓ Engelli bireylere eğitim desteği verilmektedir
 - İşitme engelliler dini eğitim desteği
 - Görme engelliler diksiyon eğitimi desteği
 - Engel türü ve isteklerin ne göre e-KPSS kapsamında eğitim desteği
 - Ahşap teknolojisi ve robotik kodlama alanlarında etkileşim eğitimi desteği
- ✓ 2021 yılında 3 Aralık Dünya Engelliler Haftasında engelli bireylere KOMERK ATİD (AFAD teknik işaret dili) projesi tanıtılmış ve sonraki yıllarda program geliştirilmiştir.

Şekil 4. 9 AFAD Teknik İşaret Dili Uygulama Ekranı (Konya Büyükşehir Belediyesi Faaliyet raporu, 2022)

- ✓ Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Müdürlüğü engelli bireyler ile birebir görüşmeler sağlamaktadır (Çizelge 4.3).

Çizelge 4. 3. Yıllara Göre Birebir Görüşme Sayısı

YADEM / ENDEM Birebir Görüşmeler	ADET/KİŞİ
2020 yılı	125
2021 yılı	3472
2022 yılı	254
2023 yılı	487

- ✓ Engelli bireylerin kentle bütünleşmesi ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği yapılarak 3 Aralık Dünya Engelliler Günü, 5-10 Mayıs Engellilik Haftası, Beyaz Baston Görme Engelliler Haftası gibi belirli zamanlarda çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir.
- ✓ Engelli dernekleri ile iş birliği yapılarak engelli bireylerin engel türü ve talepler dikkate alınarak tarihi ve kültürel geziler yapılmaktadır.
- ✓ Çeşitli spor aktivitelerinde engelli spor kulüpleri ile iş birliği yapılarak yer temini ve ulaşım desteği sağlanmaktadır.
- ✓ Engelli bireylerin istihdam alanında yaşanan sorunlara çözüm sunmak ve engellinin iş hayatı ile bütünleşmesini sağlamak için ‘’engelsiz iş yaşamı projesi kapsamında Üniversiteler ile iş birliği yapılmıştır (Konya Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2015).
- ✓ Engellilerin gelişimini destekleyen ve ücretinin devlet tarafından karşılandığı özel iyileştirme merkezleri açılmıştır (Konya Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2014).

4.3. Anket ve Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Sonuçları

4.3.1. Anket Sonuçları

Tez çalışmasının bu bölümünde ortopedik, görme ve işitme engel türüne sahip engelli bireyler ile anket görüşmeleri yapılmış, kent hakları kullanımlarına yönelik sorular yöneltilerek yerel yönetim ve dernekler ile olan iletişimlerinin düzeyleri ölçülmüştür. Engelli bilgi sistem verilerine göre 2019 yılında Konya’da ikamet eden engelli vatandaş sayısı 15.246 olarak belirlenmiştir (Konya Faaliyet Raporu, 2019). Engelli dernekleri ile yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme sonuçlarına göre ise engelli birey sayısının 4.435 olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 4.4). Konya Büyükşehir Belediyesi'nin 2019 Yılı Faaliyet Raporu'nda, engelli sayısı tüm engel grupları dâhil edilerek sunulmuştur. Bu nedenle, çalışmada aşağıdaki engelli derneklerinin üye sayıları dikkate alınmıştır.

Çizelge 4. 4. Engelli Derneklerine Üye Engelli Sayısı

Engelli Derneklerinin Adı	Sayısı
Rumi Görme Engelliler Derneği	160
Türkiye Görme Engelliler Derneği Konya Şubesi	300
Görmeyenleri Koruma Derneği	563
Konya Engelsiz Yaşam Derneği	180
Türkiye Sakatlar Derneği Konya Şubesi	3000
İşitme Engelliler Derneği	232
TOPLAM ENGELLİ SAYISI	4435

Sosyal bilimlerde araştırmalarda örneklem tespiti amacıyla kullanılan $n = Nt^2pq/d^2(N-1) + t^2pq$ formülü ,örneklem tespiti için uygulanmıştır (Altunışık ve ark., 2010). N=evrendeki birey sayısını, n=örnekleme alınacak birey sayısı, p=incelenecek olayın gözlenme sıklığını (olasılığını), q: incelenecek olayın gözlenmeme sıklığını(1-p), t=belirli serbestlik derecesinde ve saptanan yanılma düzeyinde t tablosunda bulunan teorik değer, d=olayın gözlem sıklığına göre yapılmak istenen +- sapma olarak simgelenmiştir. Çalışma evreni Konya İli Selçuklu, Meram Karatay ilçesinde yaşayan ortopedik, görme ve işitme-konuşma engeli bulunan toplam 15.246 bireyden oluşmaktadır. Örneklem sayısı hesaplama sonucuna göre; $n = Nt^2pq/d^2(N-1) + t^2pq$ formülü ile $n = (4.435) \times (1,96)^2 \times (0,50 \times 0,50) / (0,1)^2 \times (4.435-1) + (1,96)^2 \times (0,1 \times 0,1) = 96$ sonucuna ulaşılmıştır. Örneklem hata payı (d)+0.10 olarak kabul edilmiştir

(Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004 akt. Fazla, 2022). Bu sayı kitle içerisindeki en küçük örneklem sayısını ifade etmektedir. Bu nedenle kitlenin temsil potansiyelini arttırmak için 105 kişi ile anket yapılmıştır. Engelli bireylere ulaşabilmek için ilgili engelli dernekleri ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırma bulgularına ait veri dağılımının hesaplanmasında sıklık (frekans) dağılımı analizinden faydalanılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular ışığında kent hakkının üç temel ilkesi çerçevesinde sorular oluşturularak ankete katılan bireylerin sosyo-demografik özellikleri, engel türleri ve herhangi bir aparat kullanma durumları, kentte nerede yaşadıkları, erişilebilirlik kapsamında; kent içi seyahat sırasında kullanılan ulaşım türü, kent içi seyahat sırasında karşılaşılan sorunlar, günlük ve kentsel yaşamda en çok sorun yaşanan aşamalar, yerel yönetimlerin erişilebilirlik kapsamında yaptığı çalışmalardan haberdar olma durumu, mobil uygulama kullanma durumları ve memnuniyet düzeyleri, kent içinde sosyal aktivitelere erişim durumu; bütünleşme ve iş birliği kapsamında; engelli bireylerin dernek üyeliği durumunun tespiti, dernek, yerel yönetim ve bakanlıkların yapmış olduğu çalışmaları bilme ve takip etme durumu, BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ve 5378 Sayılı Engelliler Kanunu bilme durumunu ve Yerel Yönetimlerin engelli bireyin kent bütünleşmesini desteklemeye yönelik yürüttüğü çalışmalar hakkında bilinç düzeyini ortaya koyan sonuçlar değerlendirilmektedir. 27 Mart 2024 ve 20 Mayıs 2024 tarihleri arasında katılımcılar ile görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmaya katılan bireylerin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bulgular Çizelge 4.5.'te yer almaktadır. Anket çalışmasına 39 kadın ve 66 erkek olmak üzere toplam 105 engelli birey katılmıştır. Katılımcıların %7,6'sı 65 yaş üstü, %92,4'ü ise geri kalan yaş aralığındadır. Anket sorularına katılım sağlayan engelli bireylerin 65 yaş altında olması, kenti daha aktif kullanma potansiyeli sahip bireylere ulaşıldığını desteklemektedir. Katılımcıların %54,8'si bekar ve %45,2'si ise evli olduğu görülmektedir. Öğrenim durumu incelendiğinde %67,6'sı ilkokul mezunu, ortaokul mezunu ve lise mezunu %32,3'nün ise ön lisans, lisans ve lisansüstü mezunu olduğu ve lise sonrasında öğrenim hayatına devam eden engelli birey sayısının azaldığı görülmektedir. Lise sonrasında bazı alanlarda iş bulabilme potansiyelinin olmasının bu durumu etkileyen sebeplerden olacağı düşünülmektedir. Engel türüne göre engelli bireylerin lisans, lisansüstü ve ön lisans durumları incelendiğinde, %35,2'sinin ortopedik, %32,3'ünün görme ve %17,6'sının ise işitme engelli olduğu belirlenmiştir. Ankete katılan engelli bireylerin çalışma durumu incelendiğinde, %67,6'sının çalışmadığı görülmektedir. Bu veriler, engelli bireylerin iş gücüne katılım oranının

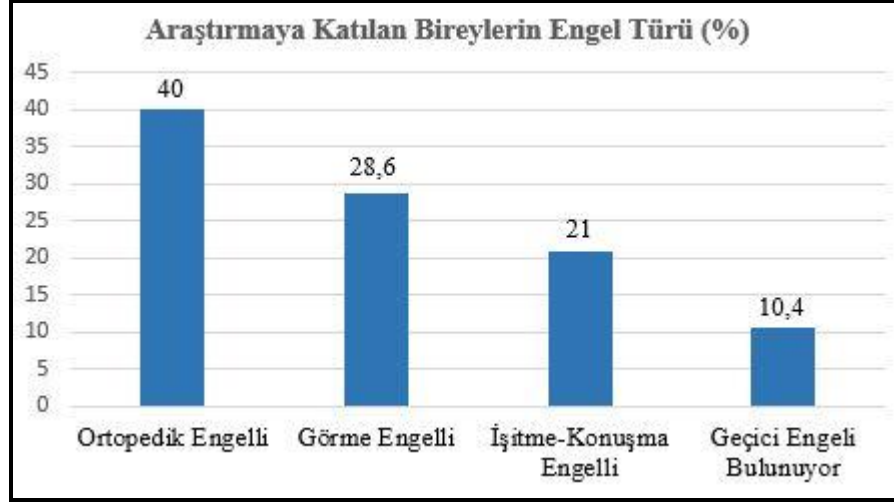
düşük olduğunu göstermektedir. Ankete katılanların meslek dağılımı ise şu şekildedir: %26,7'si "diğer" kategorisinde (öğretmen, sporcu vb.), %15,2'si memur, %12,4'ü öğrenci, %13,3'ü ev hanımı ve %18,1'i emeklidir. Hane halkı gelir düzeyine bakıldığında, ankete katılan bireylerin: %45,7'sinin geliri asgari ücret ve altındadır. %8,6'sının geliri 40.000 TL ve üzeridir. Diğer gelir düzey aralıklarının ise %15,2'sinin bu kategoriler arasında dağıldığı görülmektedir. Katılımcıların çalışma durumu, meslek türü ve hane halkı gelir düzeyleri dikkate alındığında, çalışmayan kesimi oluşturan ev hanımı, öğrenci ve emeklinin oranı %43,8'dir. Bu durum, bu gruptaki bireylerin gelir düzeylerinin daha düşük olduğunu göstermektedir (Çizelge 4.5.).

Çizelge 4. 5. Araştırmaya Katılan Engelli Bireylerin Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

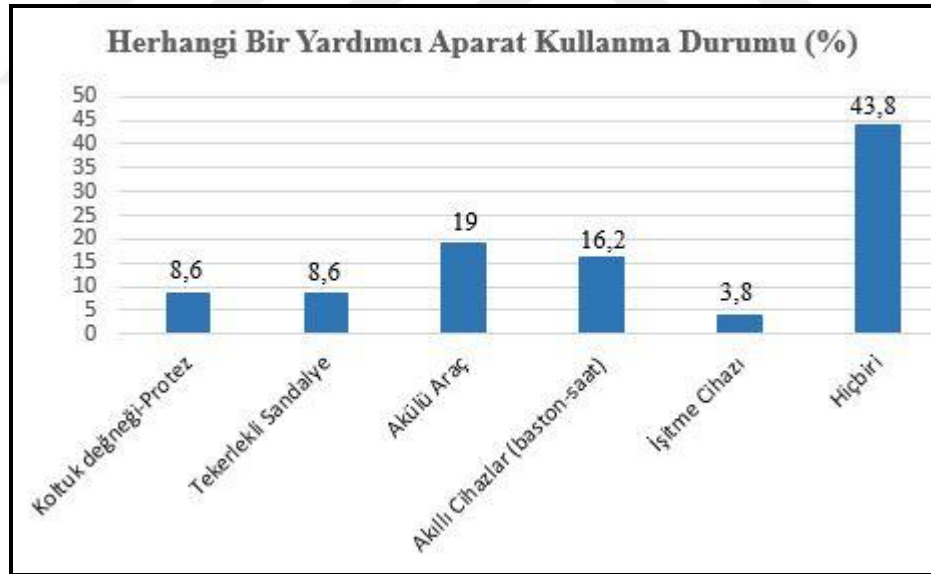
Özellikler		n	%
Cinsiyet	Kadın	39	62,9
	Erkek	66	37,1
Yaş	15-24	11	10,5
	25-34	30	28,6
	35-44	28	26,7
	45-54	15	14,3
	55-64	13	12,4
	65-74	6	5,7
	75-84	1	1
	85+	1	1
Medeni Durum	Evli	47	45,2
	Bekar	57	54,8
Öğrenim Durumu	İlkokul mezunu	16	15,2
	Ortaokul mezunu	23	21,9
	Lise mezunu	32	30,5
	Lisans Mezunu	20	19
	Ön Lisans Mezunu	10	9,5
	Lisansüstü mezunu	4	3,8
Çalışma Durumu	Evet	34	32,3
	Hayır	71	67,6
Meslek Türü	Öğrenci	13	12,4
	Ev hanımı	14	13,3
	Memur	16	15,2
	İşçi	12	11,4
	Serbest meslek	3	2,9
	Emekli	19	18,1
	Diğer	28	26,7
Hane halkı Gelir Düzeyi	Asgari ücret ve altı	48	45,7
	17.250-20.000TL	16	15,2
	20.000-30.000 TL	16	15,2
	30.000-40.000 TL	16	15,2
	40.000 TL ve üzeri	9	8,6
Toplam		105	100

Araştırmaya katılan 105 katılımcının %40'ı ortopedik engelli, %28,6 görme engelli, %21'i işitme- konuşma engelli, %10,4'ü geçici engeli bulunan bireylerden oluşmaktadır (Şekil 4.10).

Şekil 4. 10. Araştırmaya Katılan Bireylerin Engel Türü

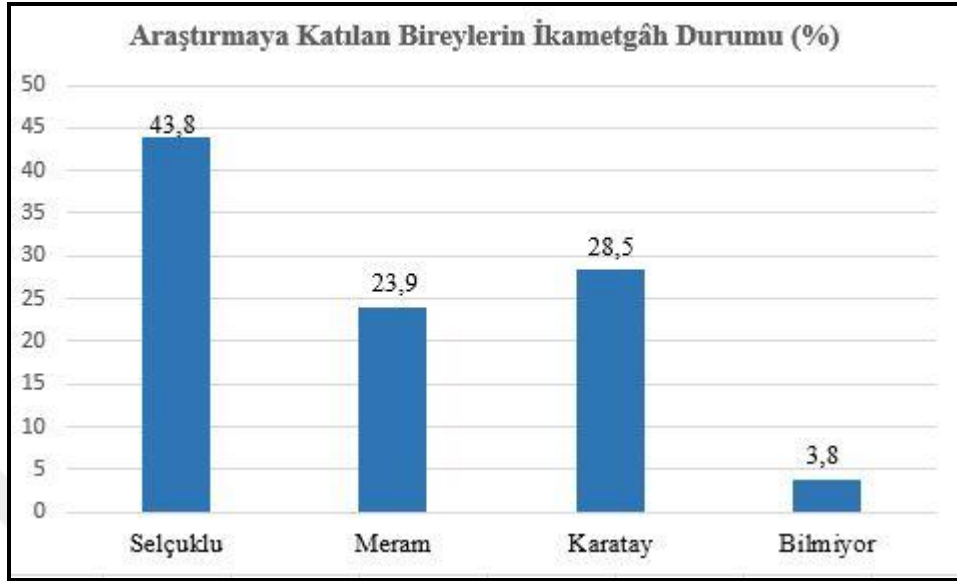
Araştırmaya katılan engelli bireylerin, engel türüne göre yardımcı aparat kullanma durumu; %8,6'sı koltuk değneği ve protez, %8,6'sı tekerlekli sandalye, %19'sı akülü araç, %16,2'si akıllı cihazlar, %3,8'i ise işitme cihazı kullanmaktadır. Katılımcıların %43,8'nin hiçbir yardımcı aparat kullanmadığı görülmektedir (Şekil 4.11).

Şekil 4. 11. Herhangi Bir Yardımcı Aparat Kullanma Durumu

Araştırmaya katılan bireylerin Selçuklu ilçesinde %43,8'i, Meram ilçesinde %23,9'u, Karatay ilçesinde ise %28,5'i ikametgâh ettiği görülmektedir. Selçuklu ilçesinde yaşayan engelli bireylerin oranının daha fazla olduğu Konya kentinin kuzeye doğru gelişim göstermesini kanıtlar niteliktedir. Katılımcıların %3,8'inin ikametgâh

ettiği yeri bilmediği görülmektedir. İşitme-konuşma engelli bireyler ile yapılan anket çalışması sırasında, ikametgâh durumunu ifade edemedikleri saptanmıştır (Şekil 4.12).

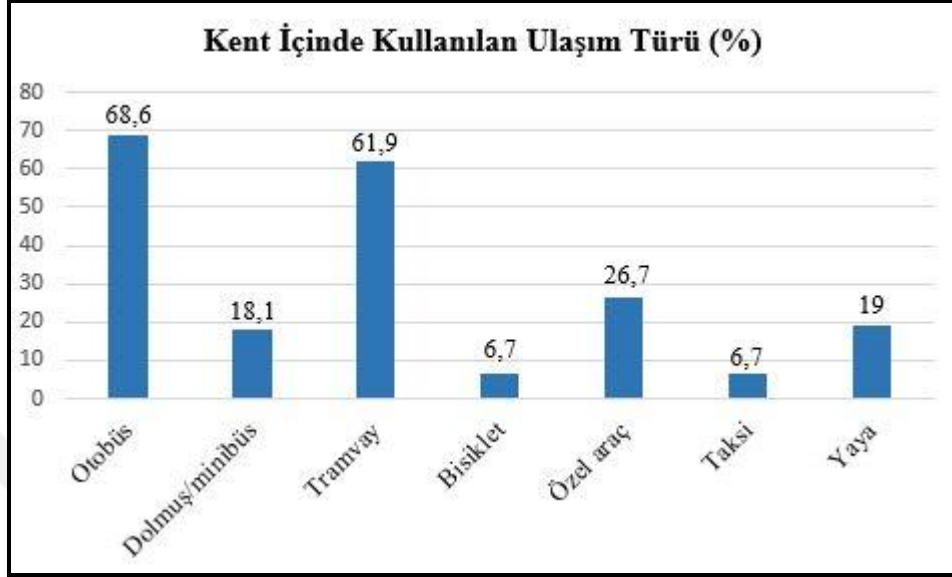

Şekil 4. 12. Araştırmaya Katılan Bireylerin İkametgâh Durumu

Erişilebilirlik ilkesine yönelik anket bulguları:

Engelli bireylerin kullandıkları ulaşım türü incelendiğinde; %68,6 oran ile en çok tercih edilen ulaşım türünün otobüs, sonrasında ise %61,9 oran ile tramvay tercih edilmektedir. Konya Büyükşehir Belediyesi'nin hizmet sunduğu toplu taşıma araçlarının engelli bireyler için ücretsiz olması bu durumu etkileyen nedenlerdendir. Bir diğer neden ise otobüs ve tramvayda bulunan bilgilendirme sistemlerinin minibüs ve diğer araçlara oranla engelli bireylere uygun ve iyi durumda olmasıdır. Katılımcılar ile yapılan anket çalışması sırasında, en çok tercih edilen ulaşım türünün otobüs olmasının en temel nedeni sunulan ücretsiz hizmeti ve erişim alanının geniş olmasıdır. Engelli bireylerle gerçekleştirilen anket çalışması sonucunda ulaşılan bir diğer bulguya göre, engelli bireylerin tramvay kullanımının otobüsten sonra diğer ulaşım türlerine oranla daha fazla tercih ettiği görülmüştür. Bunun nedeni tramvayın diğer ulaşım araçlarına oranla kullanım açısından daha kolay ve güvenli olmasıdır. Ortopedik engelli bireylerin tercih etmelerindeki nedenleri tramvay kullanımında tekerlekli-akülü sandalyenin zeminin hiçbir engeline takılmadan kolaylıkla erişimine imkân tanınması, yoğunluğunun daha az olması ile hareket alanının daha fazla olması, belirli bir zaman aralığında duraklarda bekleme süresine sahip olması, toplu taşımaya binerken herhangi birinden destek almama imkânı sunması iken, görme engelli bireylerin ise işitsel bilgilendirmelerinin

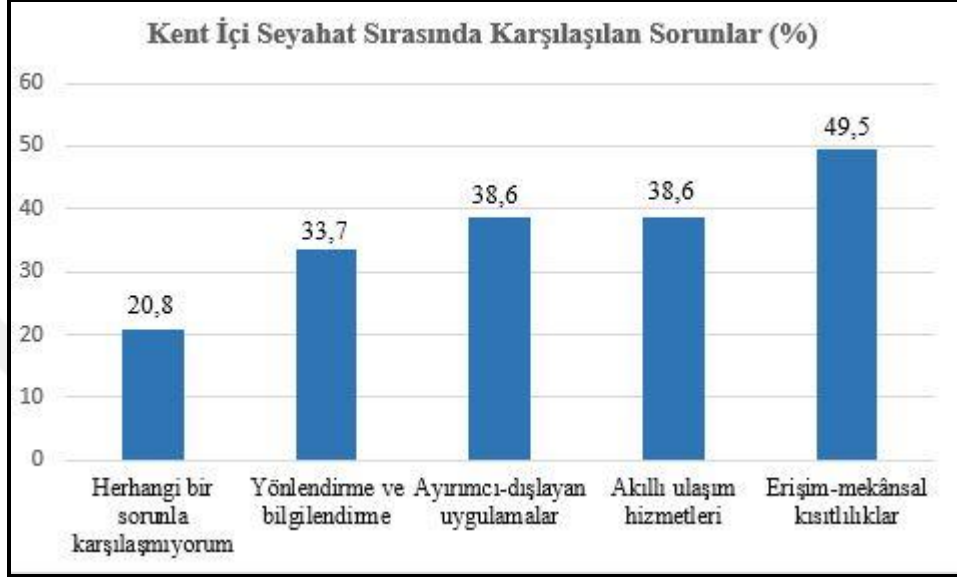
eksiksiz ve tam anlamıyla çalışmasından dolayı tercih ettiği saptanmıştır. İşitme-konuşma engelli bireylerin diğer ulaşım türlerine oranla daha fazla otobüs ve tramvay tercih etmelerinde görsel yönlendiricilerinin etkili olduğu saptanmıştır (Şekil 4.13).

Şekil 4. 13. Araştırmaya Katılan Bireylerin Kent İçinde Kullandıkları Ulaşım Türü

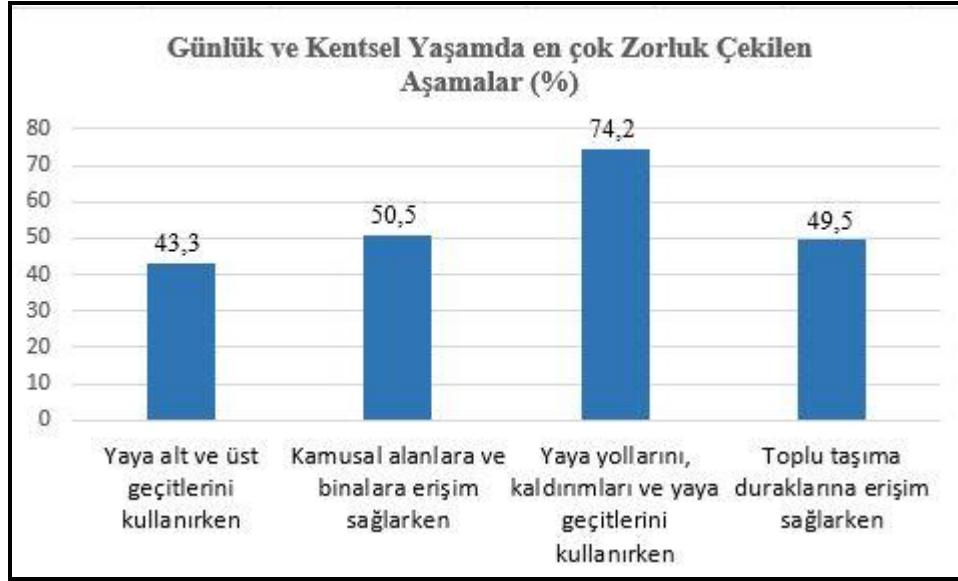
Araştırmaya katılan engelli bireylerin kent kullanımından karşılaştığı sorunlar incelendiğinde %49,5 oranında erişim-mekânsal kısıtlılıklar, %38,6 oranında akıllı ulaşım hizmetleri ve ayrımcı-dışlayan uygulamalar, %33,7 oranında yönlendirme bilgilendirme olduğu görülmektedir. Katılımcılar ile yapılan anket çalışması sırasında, görme engelli bireylerin kaldırımlarda restoran- kafe- market gibi hizmetlere ait mobilyalarının bulunmasından dolayı ve ortopedik engelli bireylerin ise hizmet veren market, giyim vb. mekânlara erişim zorluğu yaşadığı saptanmıştır. Görme ve işitme engelli bireylerin akıllı ulaşım hizmetlerinde işitsel ve görsel yönlendiricilerin yeterli olmaması, toplu taşıma duraklarında akıllı durak göstergelerinin otobüsün ne zaman geleceği konusunda her zaman doğru bilgilendirme yapmaması bununla birlikte bütün duraklarda akıllı durak ekranlarının bulunmaması yaşanan zorluklar arasındadır. Ayrıca görme engelli bireyler için mekânlara erişimde yer zemininin farklı doku ve renkte yapı malzemelerinin kullanılmaması, sarı çizgiler için kullanılan malzemelerin kaliteli olmamasından dolayı zamanla aşınma uğraması ve denetiminin yapılmaması hareket etmeyi zorlaştıran nedenlerdendir. Ortopedik engelli bireylerin toplu taşıma araçlarına birinin desteği ile inip-binmesi hareket konforunu etkileyen ayrımcı bir uygulama olurken, farkındalığa sahip olmayan şoförlerin aracı kaldırımın yanına yanaştırırken genişliğe dikkat etmeyerek tekerlekli sandalyenin kullanımını zorlaştırması dışlandığını

hissettiren durumlar arasındadır. Kent kullanımında %20,8 oranında ise herhangi bir sorunla karşılaşmadığı görülmektedir. Engelli bireyler ile yapılan anket çalışmaları sırasında, Konya kentinin topografik yapısından kaynaklı herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını ve kentin erişilebilir olduğunu ifade ettikleri saptanmıştır (Şekil 4.14).

Şekil 4. 14. Araştırmaya Katılan Bireylerin Kent İçi Seyahat Sırasında Karşılaşılan Sorunların Oranı

Ankete katılan engelli bireylerin günlük ve kentsel yaşamlarında en çok hangi aşamada zorluk yaşadıkları incelendiğinde, %74,2 oranında yaya yolları, kaldırımlar ve yaya geçitlerini kullanırken zorlandıkları görülmektedir. Katılımcıların yaya yollarını, kaldırımları ve yaya geçitlerini kullanırken diğer engeli olmayan bireylerin farkında olmamasından kaynaklandığı dile getirilmiş kaldırımların işgali, rampa olan alanlara araçların park edilmesi ile zorlandıkları anket görüşmelerinde saptanmıştır. %50,5 oranında kamusal alanlara ve binalara erişim sağlarken zorlandığı görülmektedir. Yüz yüze yapılan anket çalışmalarında görme engelliler için hissedilir yollarının devamlılığının olmaması, ortopedik engelli bireyler için rampa eğiminin yeterli seviyede olmaması ve işitme engelliler için görsel yönlendiricilerinin yeterli düzeyde olmaması ve her bireyin işaret dili bilmemesi zorlandıklarının nedenleri olarak saptanmıştır. %49,5 oranında toplu taşıma duraklarına erişim sağlarken zorlandıkları görülmektedir. Ayrıca engelli bireylerin yaya alt ve üst geçitlerini kullanmaya ilişkin bulgularına bakıldığında %43,3 oranında zorlandığı görülmektedir. Bunun nedeni yaya alt ve üst geçitlerinde her zaman asansör ve yürüyen merdivenlerinin bulunmaması veya asansörün ve yürüyen merdivenlerin çalışmıyor olmasıdır (Şekil 4.15).

Şekil 4. 15. Araştırmaya Katılan Bireylerin Günlük ve Kentsel Yaşamda En Çok Zorluk Çekilen Aşamaların Oranı

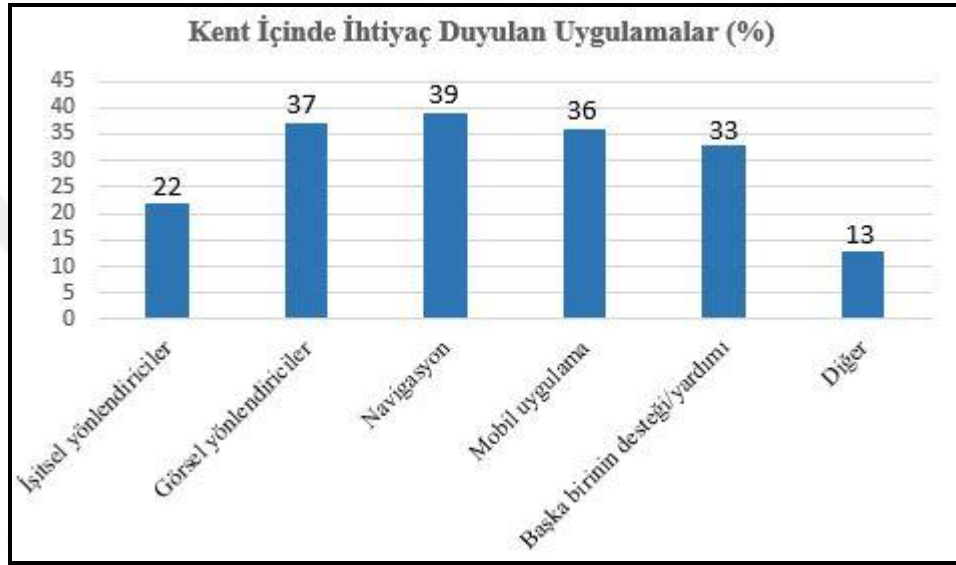
Araştırmaya katılan engelli bireylerin yerel yönetimlerin erişilebilirlik kapsamında yaptığı çalışmalardan %51 oranında haberdar olmadığı görülmektedir. Katılımcılar ile yapılan anket çalışmaları sırasında, derneklerle iş birliği halinde olan engelli bireylerin yerel yönetimlerin erişilebilirlik kapsamında yaptığı çalışmalardan %49 oranında haberdar olduğu saptanmıştır (Şekil 4.16).

Şekil 4. 16. Araştırmaya Katılan Bireylerin Yerel Yönetimlerin Erişilebilirlik Kapsamında Yaptığı Çalışmalardan Haberdar Olma Durumu

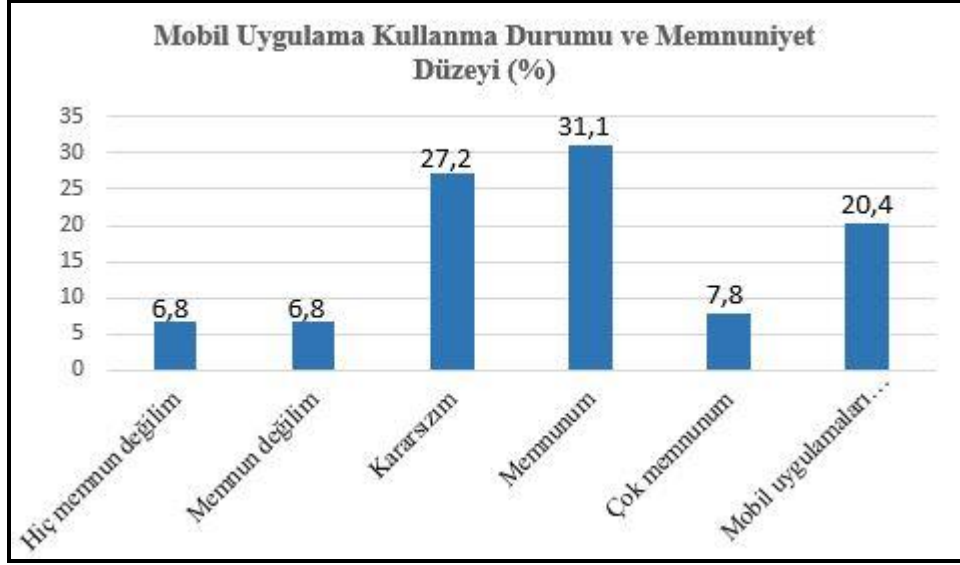
Araştırmaya katılan engelli bireylerin kent içinde ihtiyaç duydukları uygulamaların oransal dağılımına bakıldığında, %39 ile navigasyon hizmeti, %37 ile

görsel yönlendiriciler, %36 ile mobil uygulama, %22 ile işitsel yönlendiriciler, %33 ile başka birinin desteği-yardıma ihtiyacı duyulduğu görülmektedir. Ayrıca %13 oran ile diğer uygulamalar tercih edilmektedir. İşitme engelli bireylerin navigasyon hizmeti ve mobil uygulama gibi teknolojik kullanım gerektiren uygulamaları tercih etmedikleri, görme engelli bireylerin ise farklı akıllı telefon uygulamalarını tercih ettiklerini anket çalışması sırasında saptanmıştır. Navigasyon hizmetinin daha fazla tercih edilmesinin sebebi kullanım kolaylığı sağlamasıdır (Şekil 4.17).

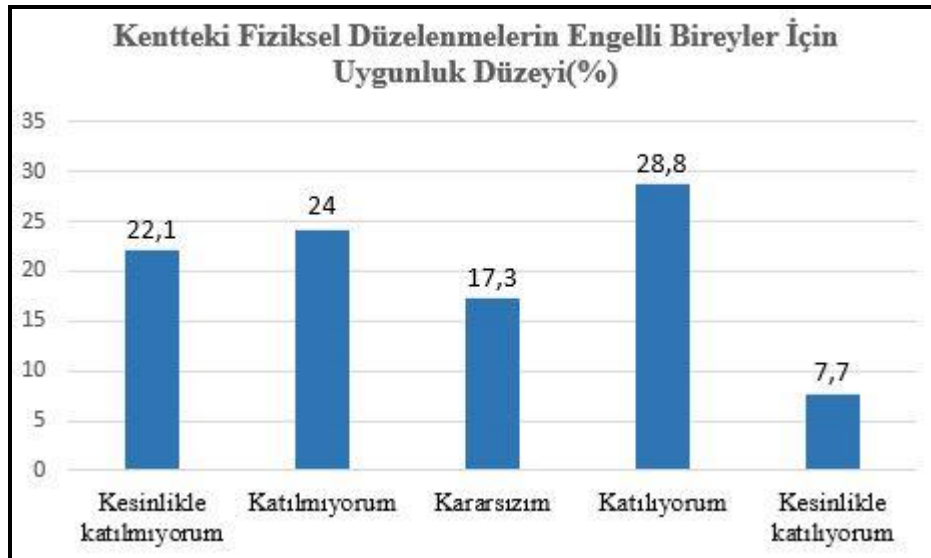
Şekil 4. 17. Araştırmaya Katılan Bireylerin Kent İçinde İhtiyaç Duyduğu Uygulama Oranı

Konya Mobil Uygulamasının kullanılma oranına bakıldığında %79,6 ile kullanıldığı, %20,4 ile hiç kullanılmadığı görülmektedir. Kullanılmama nedeninin her engel türüne yeterli ve sürekli hizmet sağlamıyor olmasıdır. Görme engelli bireyler için seslendirmelerin istenilen düzeyde olmaması etkilemektedir. Katılımcıların memnuniyet düzeyine bakıldığında %31,1 oranında memnun olduğu, %6,8 oranında memnun olmadığını ve % 27,2 oranında ise kararsız oldukları görülmektedir (Şekil 4.18).

Şekil 4. 18. Araştırmaya Katılan Bireylerin Mobil Uygulama Kullanma Durumu ve Memnuniyet Düzeyi

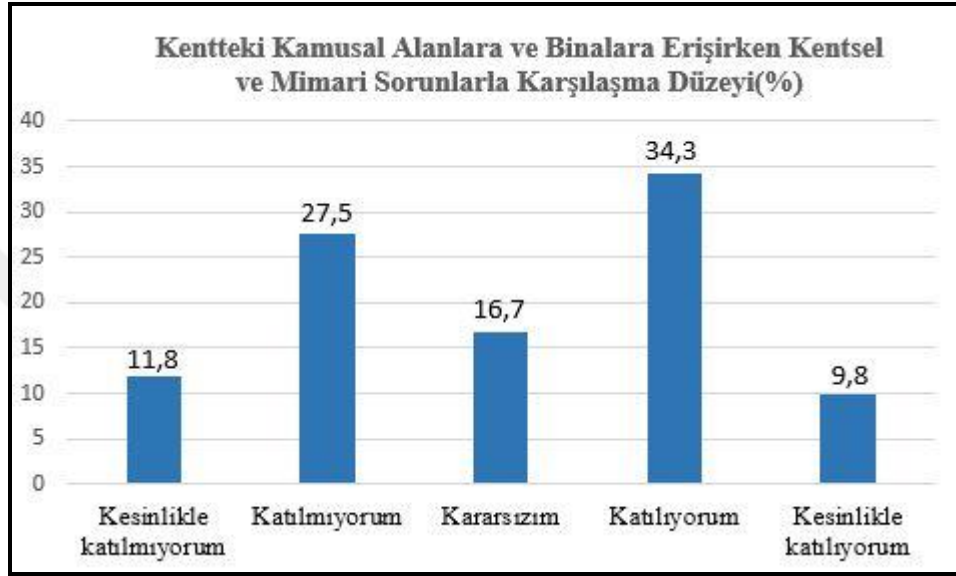
Ankete katılan bireylerin kentteki fiziksel düzenlemelerin engelli bireyler için uygunluğunun düzeyine ilişkin bulguları bakıldığında %28,8 oranında yeterli olduğu, %24 oranında yeterli olmadığı, %22,1 oranında ise hiç yeterli olmadığı görülmektedir (Şekil 4.19). Yeterli olduğunu ifade eden engelli bireylerin engel türü incelendiğinde, %53,3'ünün ortopedik, %26,6'sının görme ve %16,6'sının ise işitme engelli olduğu belirlenmiştir. Engel türüne göre incelendiğinde, işitme engelli bireyler açısından uygunluk seviyesinin daha düşük olduğu görülmektedir.

Şekil 4. 19. Kentteki Fiziksel Düzenlemelerin Engelli Bireyler İçin Uygunluk Düzeyinin Oranı

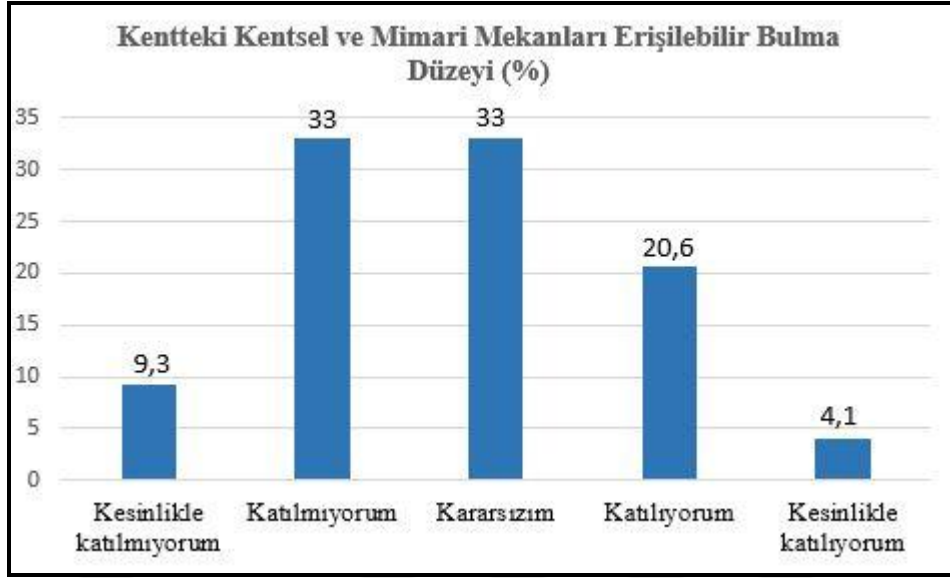
Ankete katılan bireylerin kentteki kamusal alanlara ve binalara erişirken kentsel ve mimari sorunlarla karşılaşma düzeyine incelendiğinde, %34,3 oranı ile yeterli

olduğu, %9,8 oranı ile çok yeterli olduğu ve %27,5 oranı ile yeterli olmadığı, %11,8 oranı ile de hiç yeterli olmadığı görülmektedir. Yapılan anket çalışmaları sonucunda, kent merkezi ve çevresinin engelli bireyler için uygun olduğu tespit edilmiştir. Ancak, kentin diğer alanlarında bu uygunluğun süreklilik göstermediği, bu nedenle de kamusal alanlara erişim konusunda kararsızlık yaşandığı belirlenmiştir. Anket sonuçlarına göre bu kararsızlık oranı %16,7 olarak saptanmıştır (Şekil 4.20).

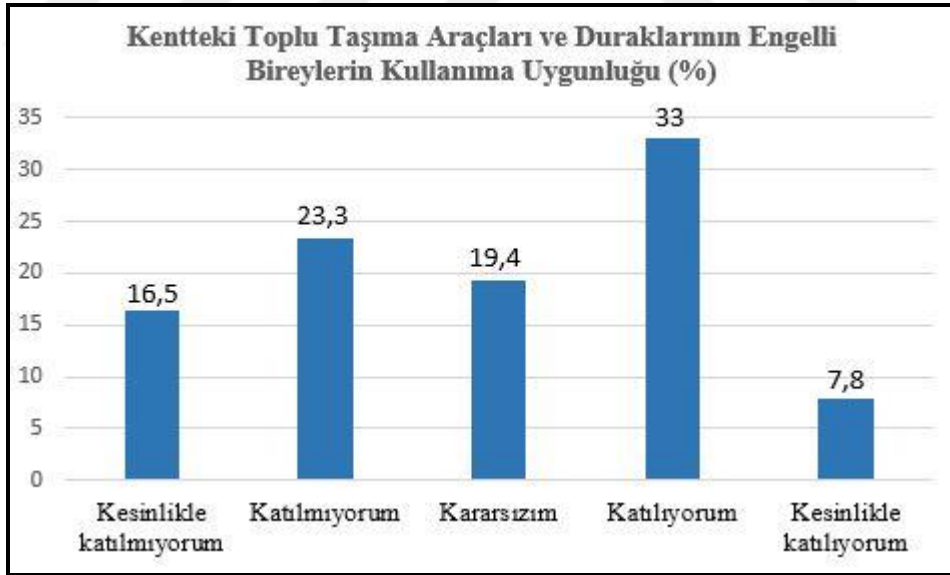
Şekil 4. 20. Kentteki Kamusal Alanlara ve Binalara Erişirken Kentsel Ve Mimari Sorunlarla Karşılaşma Düzeyinin Oranı

Araştırmaya katılan engelli bireylerin kentsel ve mimari mekânları erişilebilir bulma düzeyine ilişkin sonuçlar şu şekildedir: %33 oranında katılımcı, mekânların erişilebilir olup olmadığı konusunda kararsız kalmıştır. %33 oranında katılımcı, mekânları erişilebilir bulmamaktadır. %9,3 oranında katılımcı, mekânları kesinlikle erişilebilir bulmamaktadır. %20,6 oranında katılımcı, mekânları erişilebilir bulmaktadır. %4,1 oranında katılımcı, mekânları kesinlikle erişilebilir bulmaktadır (Şekil 4.21). Bu sonuçlar, engelli bireylerin kentsel ve mimari mekânları erişilebilir bulma düzeyinde önemli farklılıklar olduğunu göstermektedir. Özellikle, katılımcıların %42,3'ü (33% + 9,3%) mekânları erişilebilir bulmamakta veya kesinlikle erişilebilir bulmamaktadır. Bu, kentsel planlama ve mimari tasarım süreçlerinde erişilebilirlik standartlarının yeterince karşılanmadığını işaret etmektedir. Aynı zamanda, %33 oranında kararsızlık bulunması, erişilebilirlik konusunda daha fazla bilgilendirme ve farkındalık çalışmalarının gerektiğini ortaya koymaktadır. Erişilebilir bulma oranlarının (%20,6 ve %4,1) düşük olması, iyileştirme çalışmalarının aciliyetini vurgulamaktadır.

Şekil 4. 21.Kentteki Kentsel ve Mimari Mekânları Erişilebilir Bulma Düzeyi Oranı

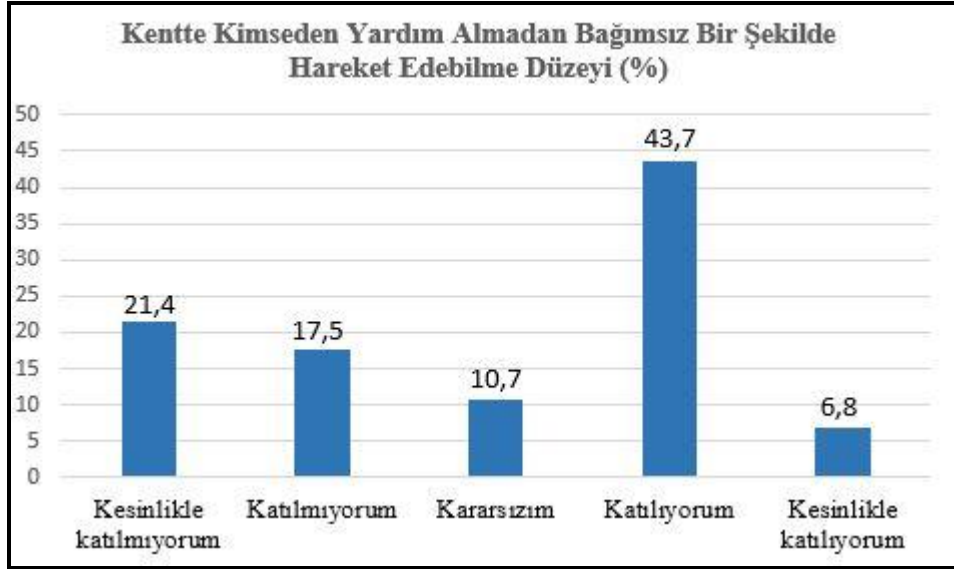
Toplu taşıma araçları ve duraklarının engelli bireylerin kullanma uygunluğu incelendiğinde, %33 oranında uygun olduğunu, %23,3 oranında uygun olmadığını, %19,4 oranında kararsız kaldığı görülmektedir (Şekil 4.22).

Şekil 4. 22. Kentteki Toplu Taşıma Araçları ve Duraklarının Engelli Bireylerin Kullanıma Uygunluğu

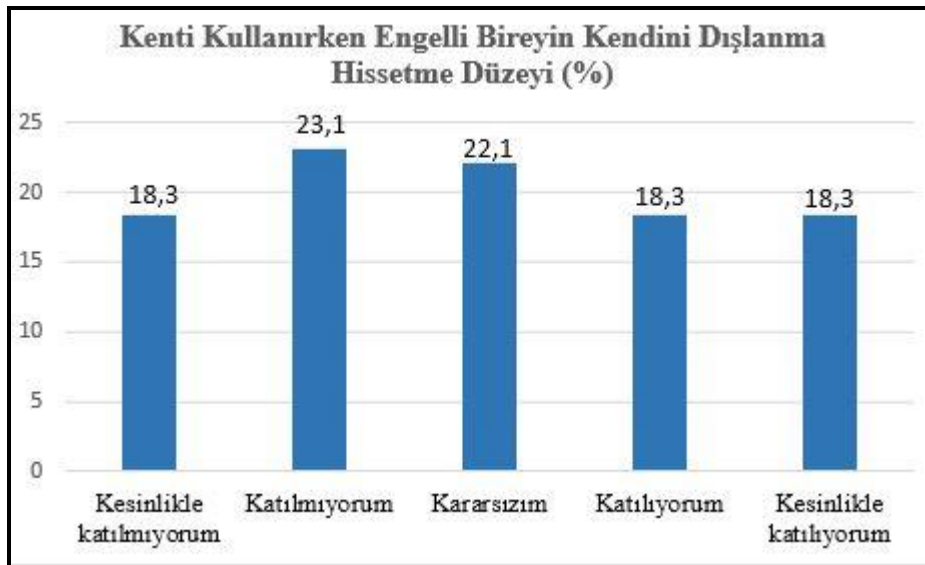
Katılımcıların kentte hareket ederken %43,7'sinin yardıma ihtiyaç duymadığı, %21,4'ünün kesinlikle yardıma ihtiyaç duyduğu ve %17,5'nin ise yardıma ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Yardıma ihtiyaç duyduğunu belirten engelli bireylerin engel türüne göre dağılımına bakıldığında, %38,8'inin ortopedik engelli, %27,7'sinin işitme

engelli ve %22,2'sinin ise görme engelli olduğu görülmüştür. Ayrıca, kesinlikle yardıma ihtiyaç duymadığını ifade eden engelli bireylerin engel türlerine göre dağılımında, %45,8'inin ortopedik engelli ve %41,6'sının görme engelli olduğu, işitme engelli bireylerin ise bu seçeneği hiç işaretlemediği saptanmıştır. Anket çalışmaları sırasında, engel türü ve kullanılan aparat durumlarına göre yardım alma düzeylerinin değişken gösterdiği saptanmıştır. Görme engelli bireylerin bildikleri mekânlarda kendi başlarına hareket edebilirken, bilmedikleri mekânlarda ise işitsel desteklerden faydalanarak, deneme yanılma yoluyla ve birinin desteğini alarak hareket edebildikleri gözlemlenmiştir. Ortopedik engelli bireylerin akülü araç kullandıklarında kaldırım, toplu taşıma ve kamusal alanlarda kimseden yardım almadan hareket edebilirken, toplu taşımaya inip-binerken rampanın açılıp kapanması, tekerlekli sandalye kullanımında, eğimin çok olduğu alanlarda ve engelli rampasının bulunmadığı mekânlarda ise başka birinin desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. İşitme engelli bireylerin ise mekân kullanımlarında kısıtlı olduğu ve sadece belirli mekânları tercih ettikleri yüz yüze yapılan anket çalışmalarında saptanmıştır. Bu durumun nedeni, kentte işitme engelli bireyler için yeterli görsel yönlendiricilerin olmamasıdır. Anket çalışması sırasında yalnızca 1 işitme engelli kadın bireyin katılım sağlaması, işitme engelli kadın bireylerin kentsel hayata yeterince dâhil olmadıklarını veya kamusal alanlarda başka birinin desteğiyle hareket edebildiklerini göstermektedir. Bu bulgu, işitme engelli kadın bireylerin kentsel yaşama katılımında ve bağımsız hareket edebilme konusunda ciddi zorluklar yaşadıklarını ortaya koymaktadır. İşitme engelli bireylerin kentsel alanlara çıkmayışlarının yalnızca sosyal bağlamda değil, aynı zamanda fiziksel ve ruhsal sağlıkları üzerinde de önemli ölçüde değişikliğe yol açtığı düşünülmektedir. %10,7'sinin ise bu konu hakkında kararsız olduğu görülmektedir. Kararsız kalan engelli bireylerin kentin tamamında aynı eşitlikte olmamasının etkili olduğu, kent merkezinde engelli bireylerin kullanıma uygun olması kimseden destek almamalarını sağlarken kentin diğer alanlarında birinin desteğine ihtiyaç duyulduğu yüz yüze anket çalışmaları ile saptanmıştır (Şekil 4.23).

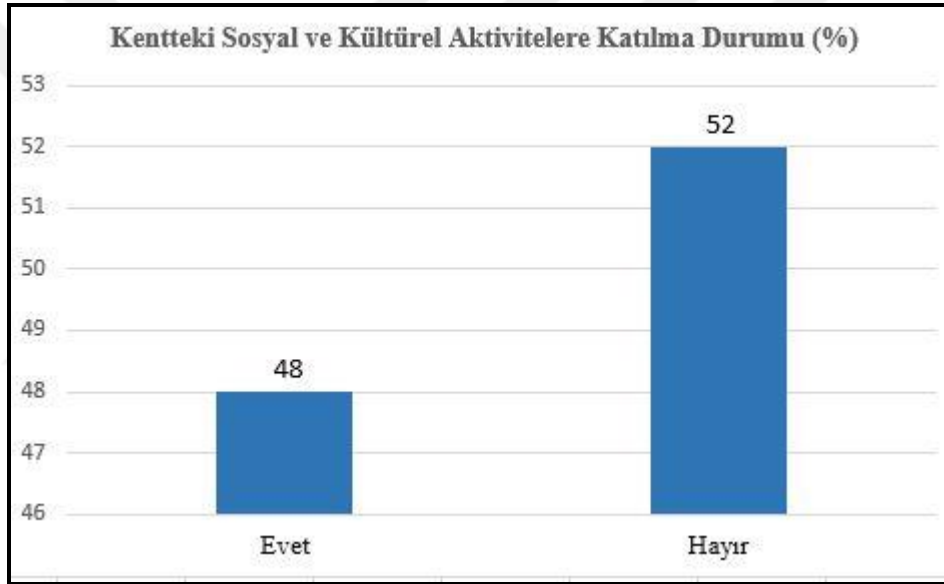
Şekil 4. 23. Kentte Kimseden Yardım Almadan Bağımsız Bir Şekilde Hareket Edebilme Düzeyi Oranı

Araştırmaya katılan engelli bireylerin kentte kendilerini dışlanmış hissetme düzeyleri incelenirken oranların birbirine yakın olduğu belirlenmiştir. Bu düzeylere ilişkin oranlar şu şekildedir: %18,3'ü kesinlikle dışlanmış hissetmediğini, %23,1'i dışlanmış hissetmediğini ifade etmiştir. %22,1'i kararsız olduğunu, %18,3'ü ise kesinlikle dışlanmış hissettiğini ifade etmiştir. Bu sonuçlar, engelli bireylerin kentteki dışlanma hissiyatının heterojen olduğunu ve farklı bireyler arasında değişkenlik gösterebileceğini göstermektedir. Ancak, kararsızlık oranının da oldukça yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Bu bulgulara göre, bulunan mekân, eğitim düzeyi ve farkındalığın olduğu durumlara göre dışlanmışlık hissetme durumunun değişkenlik gösterdiği söylenebilir (Şekil 4.24).

Şekil 4. 24. Kenti Kullanırken Engelli Bireyin Kendini Dışlanmış Hissetme Düzeyi Oranı

Araştırmaya katılan engelli bireylerin sosyal ve kültürel aktivitelere %52'sinin katıldığı %48'nin ise katılmadığı görülmektedir. Katılımcılar ile yapılan anketlerde, bireyin kendi çabasının bu durumu belirleyen en önemli faktör olduğu saptanmıştır. İşitme engelli bireylerin kendini en iyi ifade ettikleri alanın spor aktiviteleri olduğu tespit edilmiştir. Konya kentinin spor aktiviteleri konusunda engelli bireyleri desteklediği, sosyal ve kültürel etkinliklere katılamayan engelli bireylerin başka birinin yardımı olmadan katılamayacaklarını belirttikleri, ortopedik engelli bireylerin engelliler için ayrılan kısımlarda yapılan aktiviteleri görmeye engel olacak flama, tabela gibi unsurların konulduğu yüz yüze yapılan anketlerle ortaya konulmuştur (Şekil 4.25).

Şekil 4. 25. Kentteki Sosyal ve Kültürel Aktivitelere Katılma Durumu

İş birliği ve Bütünleşme ilkelerine yönelik anket bulguları:

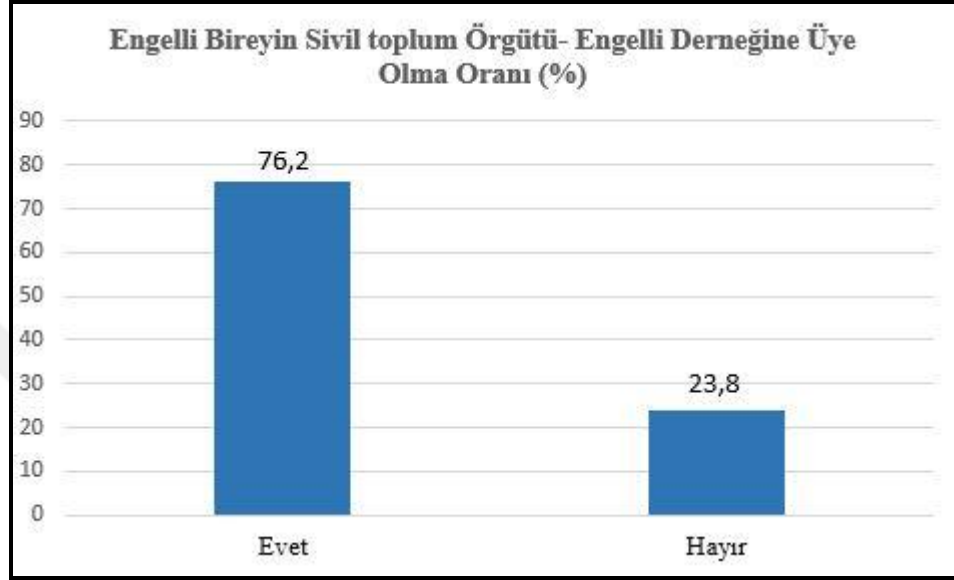
Şekil 4.26 'e göre araştırmaya katılan engelli bireylerin %76,2'sinin engelli derneklerine üye olduğu, %23,8'nin ise derneklere üye olmadığı görülmektedir. Görme, işitme ve ortopedik engel türüne hizmet etmek için Konya kentinde toplam 21 dernek olduğu tespit edilmiş ancak 8 derneğin aktif hizmet ettiği saptanmıştır (Şekil 4.26).

Araştırmaya katılan engelli bireylerin hangi derneğe üye oldukları soru olarak yönetilmiştir. Buna göre;

- Görme engelli bireylerin; Rumi Görme Engelliler Derneği, Görmeyenleri Koruma Derneği, Türkiye Görme Engellileri Koruma Derneği, Konya Engelsiz Yaşam Derneğine,

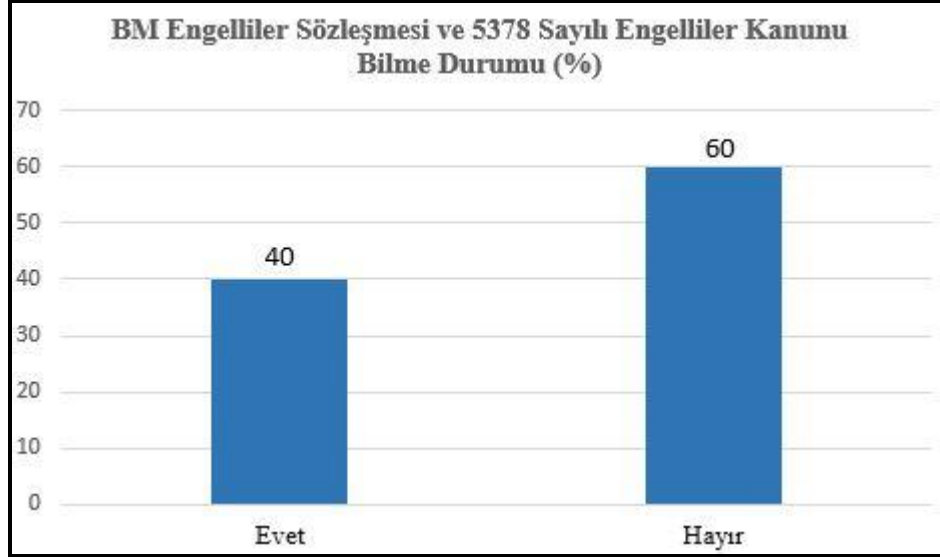
- İşitme engelli bireylerin İşitme Engelliler Derneğine,
- Ortopedik engelli bireylerin Türkiye Sakatlar Derneği ve Ortopedik Engelliler Derneğine üye oldukları görülmektedir.

Engel türüne göre üyelik durumları incelendiğinde, %39,4'ünün ortopedik, %32,6'sının görme ve %25'inin ise işitme engelli olduğu belirlenmiştir.

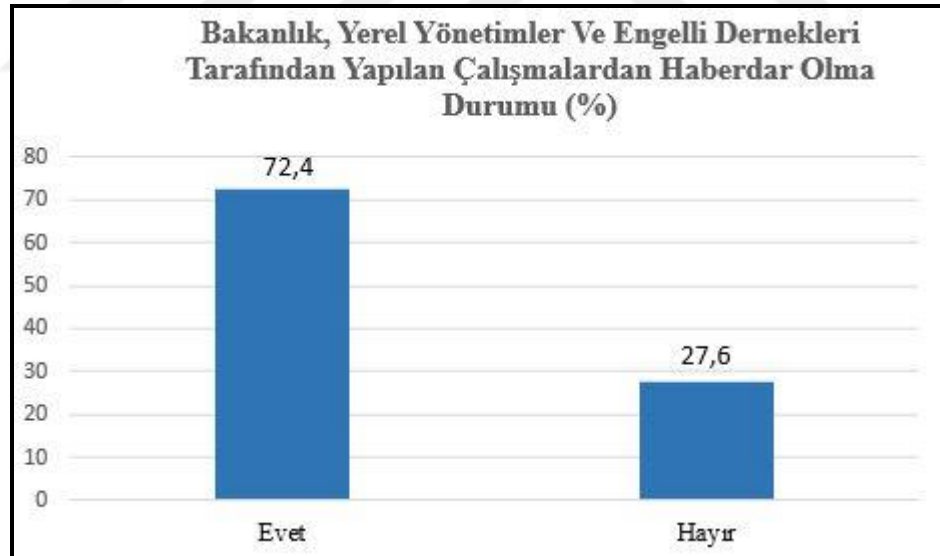
Şekil 4. 26. Engelli Bireyin Sivil Toplum Örgütüne Veya Engelli Derneklerine Üye Olma Oranı

Araştırmaya katılan engelli bireylerin %40'ı BM Engelliler Sözleşmesi ve 5378 Sayılı Engelliler Kanunu bilirken, %60'ının bilmediği görülmektedir. Görme engelliler ve ortopedik engelli bireylerin bazılarının tüm yasadan haberdar olduğu bazılarının ise e-KPSS düzeyinde bildiği, işitme engellilerin ise bu yasal düzenlemeler hakkında bilgi sahibi olmadıkları saptanmıştır (Şekil 4.27).

Şekil 4. 27. Engelli Bireyin BM Engelliler Sözleşmesi ve 5378 Sayılı Engelliler Kanunu Bilme Durumu Oranı

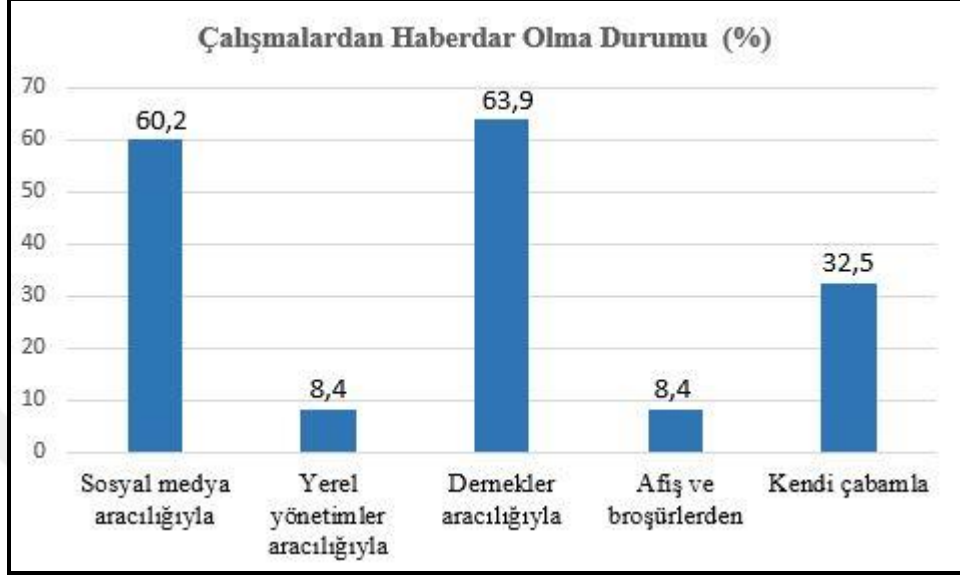
Araştırmaya katılan bireylerin bakanlık, yerel yönetimler ve engelli dernekleri tarafından yapılan çalışmalardan haberdar olma durumu incelendiğinde, %72,4'ünün haberdar olduğu ve %27,6'nın ise haberdar olmadığı görülmektedir (Şekil 4.28).

Şekil 4. 28. Bakanlık, Yerel Yönetimler ve Engelli Dernekleri Tarafından Yapılan Çalışmalardan Haberdar Olma Durumu

Bakanlık, yerel yönetimler ve engelli dernekleri tarafından yapılan çalışmalardan haberdar olma şekli incelendiğinde, %63,9 oranı ile dernekler aracılığıyla, %60,2 oranı ile sosyal medya aracılığıyla, %32,5 oranı ile kendi çabaları ile haberdar olunduğu görülmektedir. Şekil 4.29. incelendiğinde yerel yönetimler aracılığıyla ve afiş ve

broşürlerden haberdar olma durumunun %8,4 oranında olduğu görülmektedir. Yerel yönetimlerin yapılan çalışmaları derneklere ilettiği ve dernekler yoluyla engelli bireylerin çalışmalardan haberdar edildiği anket çalışmaları sırasında saptanmıştır.

Şekil 4. 29. Yapılan Çalışmalardan Haberdar Olma Şekli

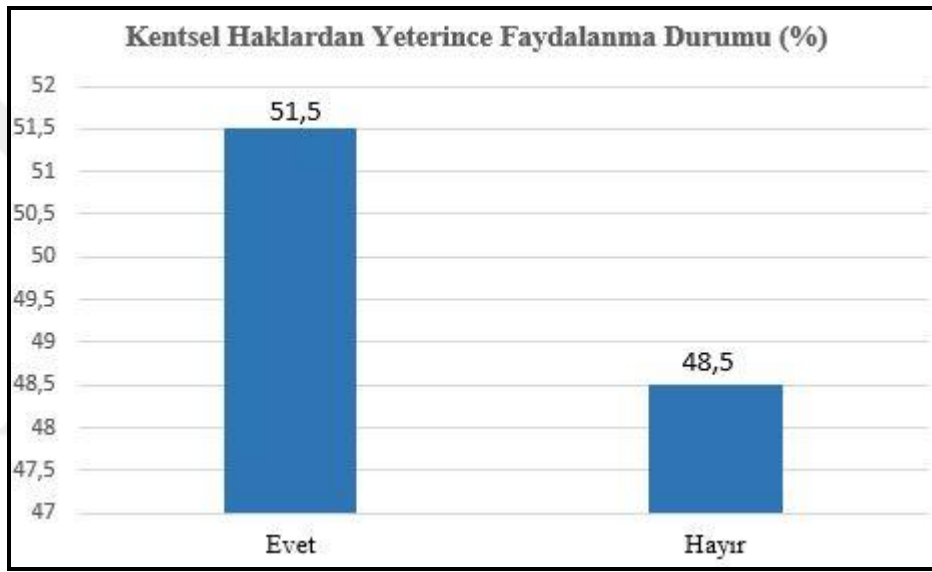
Katılımcı engelli bireylere Kent Hakkı sorularak, konu hakkındaki bilinç düzeyini ölçmek amaçlanmıştır. Soruya 72 katılımcı cevap vermiş ve yüz yüze yapılan anket çalışmaları sırasında, katılımcılar soruyu anlama konusunda zorluk çektiklerini belirtmişlerdir. Verilen cevaplardan bazıları bu şekilde ifade edilmiştir:

kent hakkında ne düşünüyorsunuz ve kent hakkı sizin için ne ifade ediyor?

- ✓ ‘Kent hakkı benim için engelli bireylerin de kentte normal bireyler kadar kullanım hakkına sahip olmasıdır’’
- ✓ ‘Eşitlikçi özgürlükçü konforlu bir yaşam alanı’’
- ✓ ‘Kentte hiçbir ayırım yapmadan herkes eşit olmalıdır’’
- ✓ ‘Kentte herkesin özgür, eşit ve rahat şekilde yaşaması’’
- ✓ ‘Bütün farklı kesime yönelik bireylerin her alana eşit ve erişebilir ulaşabilmesi ifade eder’’
- ✓ ‘Ulaşabilir olmalı bir hak, engelli olduğunu hissetmediğin daha insani’’
- ✓ ‘Eşitlikçi kimsenin desteğini almadan özgür haklar’’
- ✓ ‘Herkesle aynı olan bir erişim hakkı’’

- ✓ ‘‘Rahat hareket edebileceği, duraklar da konuşma sistemi olmalı tramvayda olması gerektiği gibi olmalı. Otobüsler metro sesli anons sistemi vardır. Belediyelerin bu konu da destek olmasını istiyorum. Sorunlarımı dile getireceğim bir alan olmalı’’
- ✓ ‘‘Huzur bulduğum, kendini ve eksikliğini ifade etmeden erişebildiğim tüm haklar’’
- ✓ ‘‘Bize sunulan her hakkın (örn: otobüs) bedensel engellilerin ve diğer engel türüne sahip bireyler için yeterli seviye de olması. Engelli bireyler için özel rampalar yapılıyor, ancak bilinçsiz bireylerin tavırları ve kullanımı karşısında kullanım haklarımızın sınırlandırılması yaşıyoruz, kullandığımız aparatlar kullanımı için uygun olmuyor temel haklarımız zedeleniyor’’
- ✓ ‘‘herkesle aynı’’
- ✓ ‘‘Özgürlüğü ifade eder’’
- ✓ ‘‘Hiç kimsenin desteği olmadan her yere ulaşmak isterim, herkesin eşit olduğu bir hak’’
- ✓ ‘‘Toplumsal, siyasal, yönetsel ve ekonomik alanların bütün vatandaşlar için var olduğu yaşam alanıdır kent. Engelliler de bu sistemin bir parçası olduğuna göre, engelsiz bireyler, kentten ne derece faydalaniyorsa, engelli bireylerin de kent içerisindeki yaşamdan, erişilebilirlikten, her türlü faydalanmaya hakkı vardır. Yerel yönetimler bunlara önem veriyor mu? Tabii ki hayır.’’
- ✓ ‘‘Kentte yaşamsal alanların varlığının uygunluğudur. Kent yaşamı engellilerin yaşamasına ne kadar uygun? ‘’
- ✓ ‘‘Akıllı şehirleşme tekniği olan, eşit ve özgür’’
- ✓ ‘‘Kent herkesin özgürce yaşayıp ortak kullanım alanlarını herkes gibi ortak olarak kullanmak. Kentimiz engelliler konusunda sınıfta kalır toplu taşıma ve duraklarında sesli uyarılar yetersiz bazı yerlerde hiç yok kaldırım ve yollar yüzde seksen oranında engellilere engel olarak yapılı ve engelli olmayanlar tarafından düşüncesizce kullanılıyor halkımız olarak engelliye yardımcı olmak yerine fazladan bir engel teşkil ediyor’’
- ✓ ‘‘Şehirlere erişim hakkı, özel ve kamusal alana herhangi bir destek almaksızın mevcut yapı kullandığım alet edevatlar ile ulaşabilme’’ Katılımcıların verdikleri cevapların birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Şekil 4.30.'da araştırmaya katılan engelli bireylerin kentsel haklardan %51,5'inin faydalandığı ve %48,5'inin ise faydalanmadığı görülmektedir. Oranların birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bunun nedeni engelli bireylerin kentteki ulaşım, sağlık, eğitim haklarından faydalanırken spor, sosyal aktivite, istihdam, her yere tam ulaşamayan erişim, bazı alanlarda hizmet haklarından ise faydalanamıyor olmasıdır. Haklardan faydalanılmamasındaki en önemli faktörlerden birinin engelli olmayan bireylerin farkındalığa sahip olmadıkları yapılan anket çalışması sırasında saptanmıştır. Engel türüne göre faydalanma durumu incelendiğinde %43,1'inin ortopedik, %29,4'ünün işitme ve %21,5'inin ise görme engelli bireyler olduğu belirlenmiştir.

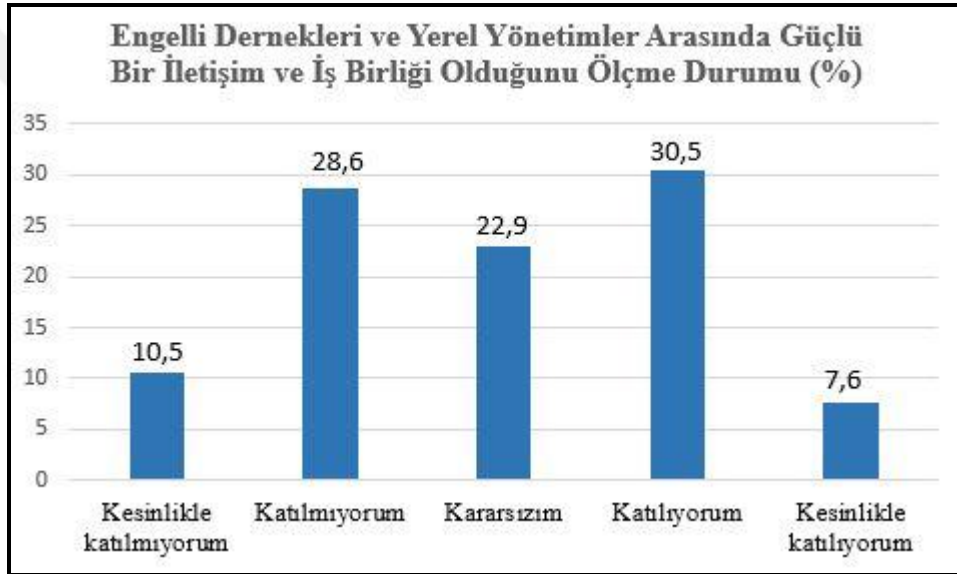
Şekil 4. 30. Kentsel Haklardan Yeterince Faydalanma Durumu

Anket çalışmasına katılan engelli bireylere faydalandıkları kentsel hakların neler olduğu sorulmuştur. Soruya 46 kişi cevap vermiştir. Verilen bazı cevaplar şu şekildedir;

- ✓ Ücretsiz toplu taşıma
- ✓ Ulaşım
- ✓ Eğitim
- ✓ Sağlık
- ✓ İndirimli olan her şey
- ✓ Yeterince faydalanabileceğim bir kentsel hak yok
- ✓ Yaşlıyım hastaneye gelmek yeterli.

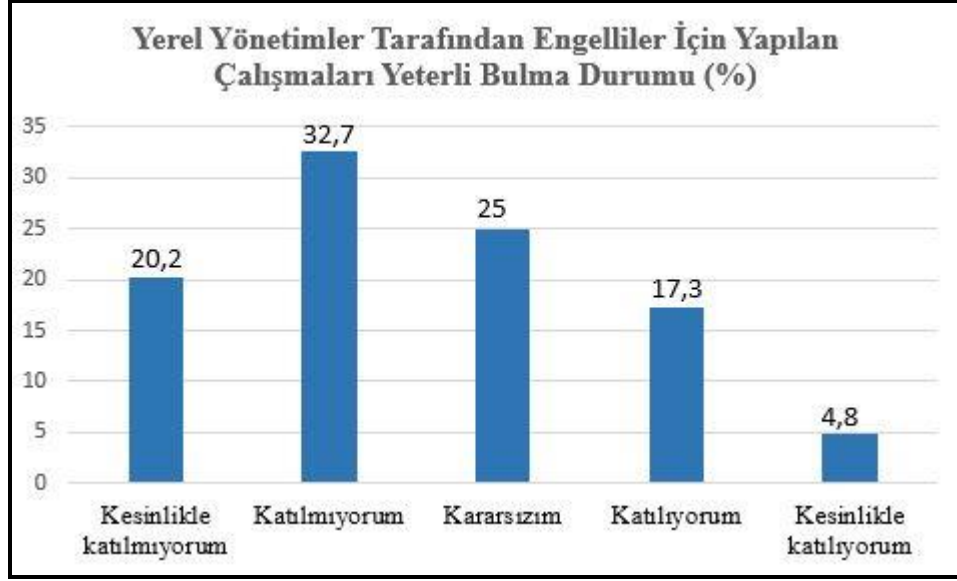
Araştırmaya katılan engelli bireylerin yerel yönetimlerin ve derneklerin birbirleri ile iletişim ve iş birliğinin ne ölçüde olduğunu ifade ettiklerine bakıldığında, %30,5'nin iletişim ve iş birliği içerisinde olduğunu ve %28,6'sının iletişim ve iş birliği olmadığını

düşündükleri tespit edilmektedir. %22,9'nın kararsız kaldığı, %10,5'nin kesinlikle iletişim ve iş birliği olmadıkları ve %7,6'sının ise kesinlikle iletişim ve iş birliği olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcılar ile yapılan anket çalışmaları sırasında engel türüne göre engelli bireylerin yerel yönetimlerin ve derneklerin iletişim ve iş birliği içerisinde olma düşüncelerinin farklılık gösterdiği saptanmıştır. Ortopedik engelli bireylerin birçoğu iletişim ve iş birliği içerisinde oldukları düşünürken, görme engelli bireylerin birçoğu iletişim ve iş birliği içinde olmadıklarını düşünmektedirler. Bunun nedeninin görme engelli bireylerin derneklerinin sayısının fazla olmasından dolayı yerel yönetimlerin, derneklerin talepleri ve isteklerine göre devamlılığı olmayan anlık çözümler geliştirdiklerini ve derneklerin de kendi içerisinde bir iş birliği içinde olmamalarının bir hak kaybına sebebiyet verdiğini ifade etmişlerdir (Şekil 4.31).

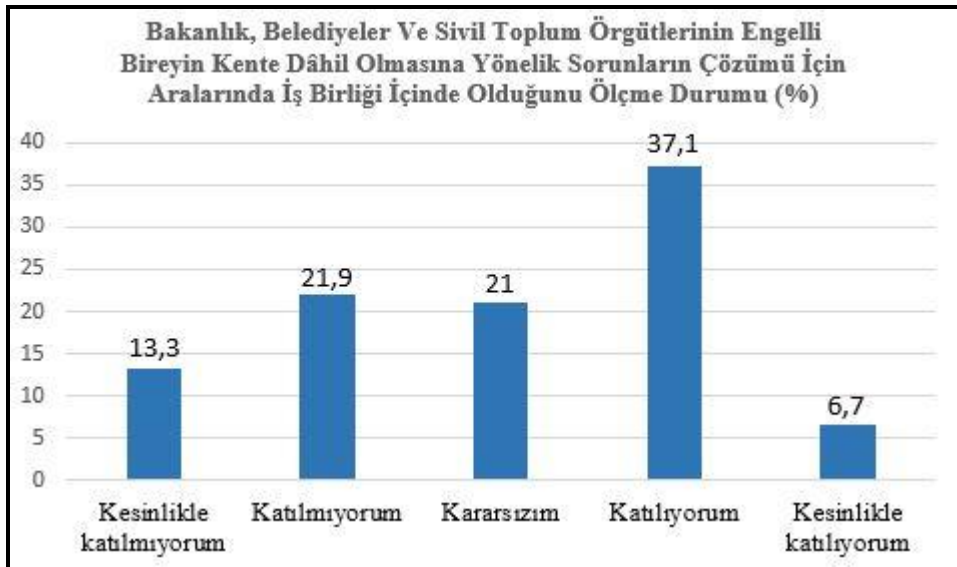
Şekil 4. 31. Engelli Dernekleri ve Yerel Yönetimler Arasında Güçlü Bir İletişim ve İş Birliği Olduğunu Ölçme Durumu

Araştırmaya katılan engelli bireylerin yerel yönetimler tarafından yapılan çalışmaları yeterli bulma durumu incelediğinde, %32,7'si yapılan çalışmaları yeterli bulmamaktadır. %20,2'sinin kesinlikle yeterli bulmadığı, %25'inin kararsız kaldığı, %17,3'ünün yeterli bulduğu ve %4,8'inin ise kesinlikle yeterli bulduğu görülmektedir (Şekil 4.32). Yerel yönetimler tarafından yapılan çalışmaları yetersiz bulduğunu ifade eden engelli bireylerin engel türleri incelendiğinde %32,3'ünün görme, %29,4'ünün ortopedik ve %20,5'inin ise işitme engelli olduğu belirlenmiştir.

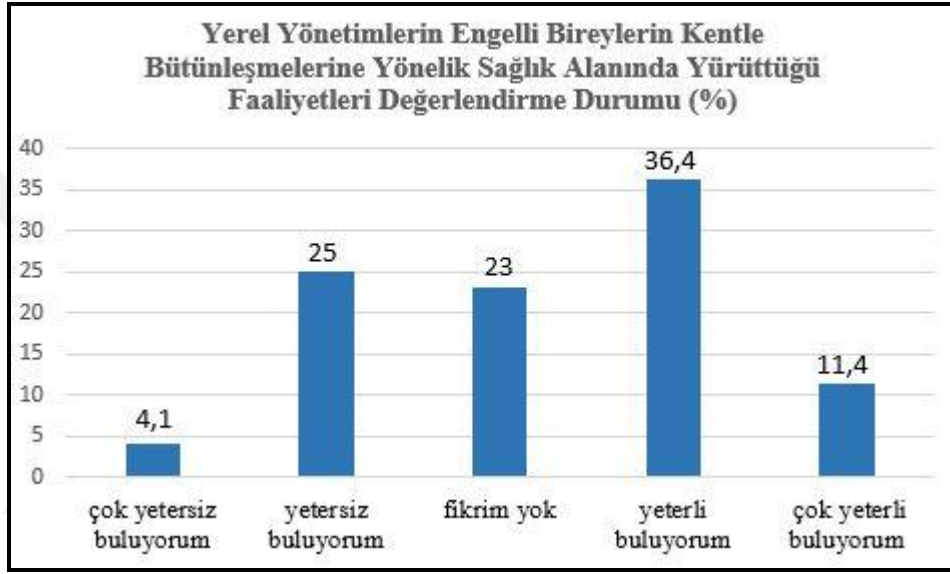
Şekil 4. 32. Yerel Yönetimler Tarafından Engelliler İçin Yapılan Çalışmaları Yeterli Bulma Durumu

Bakanlık, belediyeler ve sivil toplum örgütlerinin engelli bireyin kente dâhil olmasına yönelik sorunların çözümü için aralarında iş birliği içinde olduğunu ölçme durumu incelendiğinde, şu sonuçlar elde edilmiştir: %37,1'i iş birliği içinde olduklarını belirtmiştir. %21,9'u iş birliği içinde olmadıklarını ifade etmiştir. %13,3'ü iş birliği içinde kesinlikle olmadıklarını belirtmiştir. %6,7'si kesinlikle iş birliği içinde olduklarını düşündüklerini belirtmiştir. %21'i ise kararsız olduklarını ifade etmiştir. Bu sonuçlar, engelli bireylerin kente dâhil olmalarını sağlamak için ilgili taraflar arasında iş birliği yapmanın önemini vurgulamaktadır. Ancak, iş birliği düzeyinin henüz istenen düzeyde olmadığı ve belirli bir kararsızlık olduğu da dikkate alınmalıdır (Şekil 4.33).

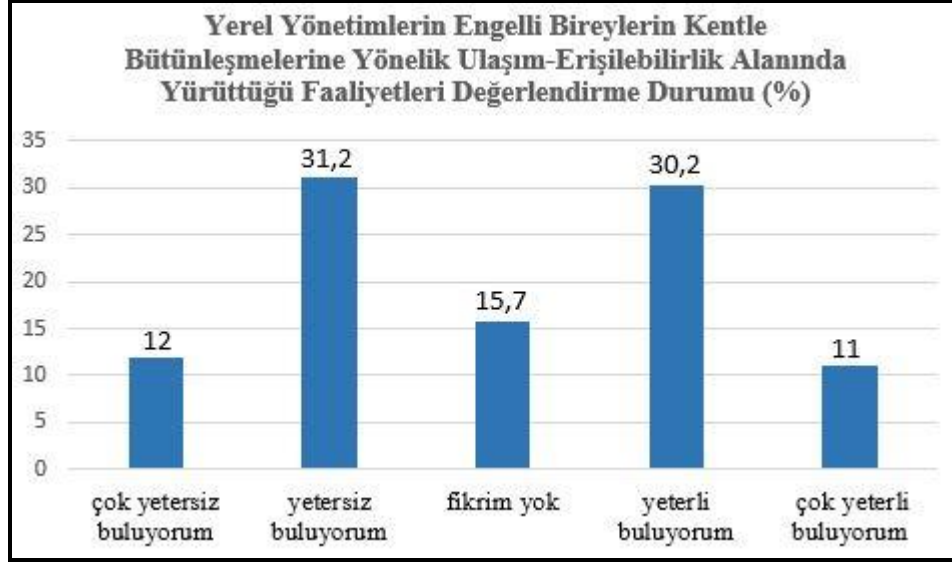
Şekil 4. 33. Bakanlık, Belediyeler Ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelli Bireyin Kente Dâhil Olmasına Yönelik Sorunların Çözümü İçin Aralarında İş Birliği İçinde Olduğunu Ölçme Durumu

Ankete katılan engelli bireylerin yerel yönetimlerin engelli bireylerin kentle bütünleşmelerine yönelik sağlık alanında yürüttüğü faaliyetleri değerlendirme durumu incelendiğinde, %36,4'nün yeterli bulduğu, %25'nin yetersiz bulduğu, %23'nün fikrinin olmadığı, %11,4'nün çok yeterli bulduğu ve %4,1'nin çok yetersiz bulduğu görülmektedir. İşitme engelli bireyler ile yüz yüze yapılan anket çalışması sırasında sağlık hizmetlerinden işaret dili bilen başka birinin desteği ile faydalanabildikleri saptanmıştır (Şekil 4.34).

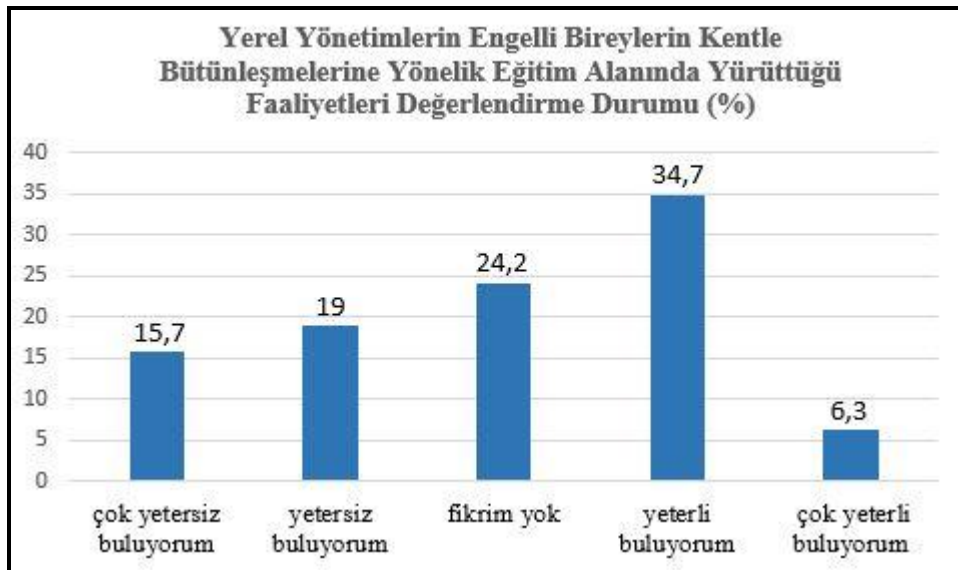
Şekil 4. 34. Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylerin Kentle Bütünleşmelerine Yönelik Sağlık Alanında Yürüttüğü Faaliyetleri Değerlendirme Durumu

Ankete katılan engelli bireylerin yerel yönetimlerin engelli bireylerin kentle bütünleşmelerine yönelik ulaşım-erişilebilirlik alanında yürüttüğü faaliyetleri değerlendirme durumu incelendiğinde, %31,2'sinin yetersiz bulduğu, %30,2'sinin yeterli bulduğu, %15,7'sinin fikrinin olmadığı, %12'sinin çok yetersiz bulduğu, %11'nin ise çok yeterli bulduğu görülmektedir. Katılımcılar ile yapılan anket çalışması sırasında ortopedik engelli bireylerin otobüsleri kullanımlarında şoför ya da diğer kullanıcıların desteği ile rampanın açılmasının, görme engelli bireylerin duraklarda yaklaşan otobüsün numarasını hem araç hızından dolayı hem de uzaklıktan dolayı göremeyip şoför ya da diğer kullanıcılardan öğrendikleri kentle bütünleşmelerini engelleyen durumlar olarak saptanmıştır (Şekil 4.35).

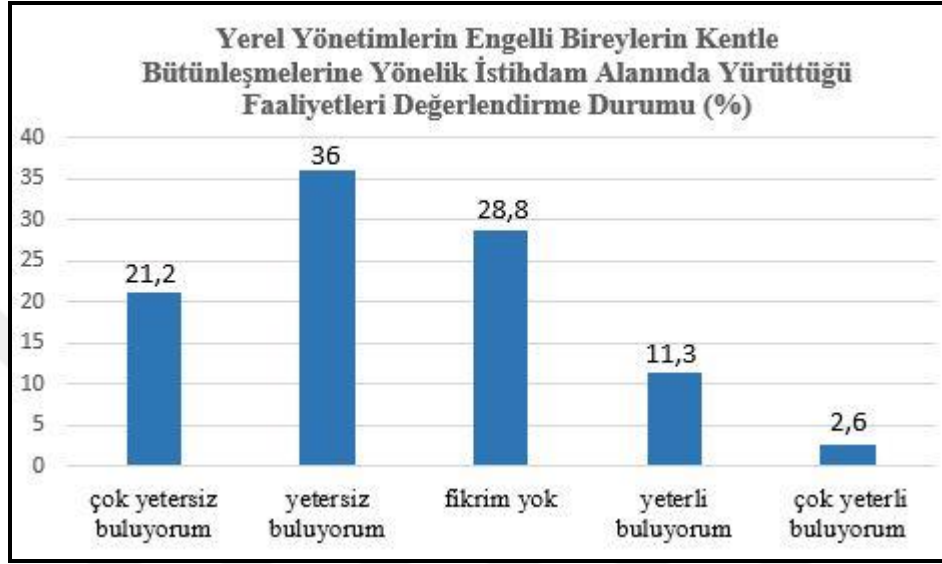
Şekil 4. 35. Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylerin Kentle Bütünleşmelerine Yönelik Ulaşım-Erişilebilirlik Alanında Yürüttüğü Faaliyetleri Değerlendirme Durumu

Ankete katılan engelli bireylerin yerel yönetimlerin engelli bireylerin kentle bütünleşmelerine yönelik eğitim alanında yürüttüğü faaliyetleri değerlendirme durumu incelendiğinde, %34,7'sinin yeterli bulduğu, %24,2'nin fikrinin olmadığı, %19'nun yetersiz bulduğu, %15,7'sinin çok yetersiz bulduğu ve %6,3'nün çok yeterli bulduğu görülmektedir. Görme engelli bireyler ile yüz yüze yapılan anket çalışmaları sırasında bazı bireylerin, dil öğrenmek istedikleri özel kurumlar ile görme yetisinin olmamasından dolayı eğitim hakkının olmadığını ve dil öğrenme hakkını kullanmadıkları saptanmıştır (Şekil 4.36).

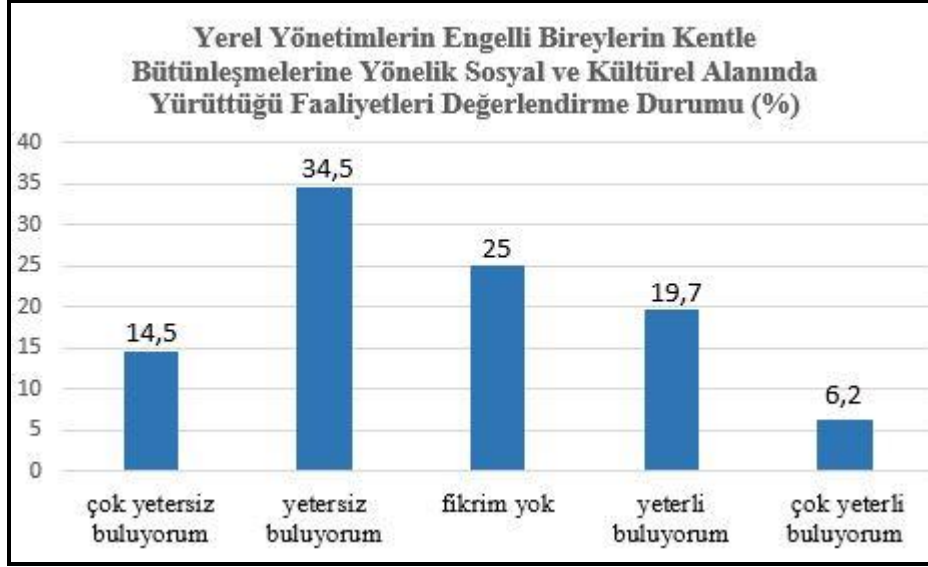
Şekil 4. 36. Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylerin Kentle Bütünleşmelerine Yönelik Eğitim Alanında Yürüttüğü Faaliyetleri Değerlendirme Durumu

Ankete katılan engelli bireylerin yerel yönetimlerin engelli bireylerin kentle bütünleşmelerine yönelik istihdam alanında yürüttüğü faaliyetleri değerlendirme durumu incelendiğinde, %36'sının yetersiz bulduğu, %28,8'nin fikrinin olmadığı, %21,2'sinin çok yetersiz bulduğu, %11,3'nün yeterli bulunduğunu ve %2,6'sının çok yeterli bulunduğunu görülmektedir (Şekil 4.37).

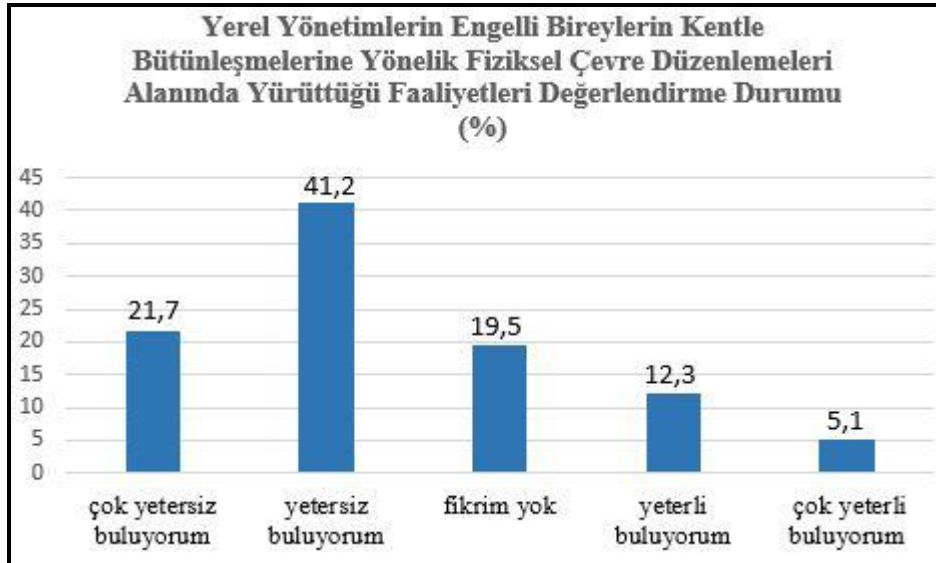
Şekil 4. 37. Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylerin Kentle Bütünleşmelerine Yönelik İstihdam Alanında Yürüttüğü Faaliyetleri Değerlendirme Durumu

Ankete katılan engelli bireylerin yerel yönetimlerin engelli bireylerin kentle bütünleşmelerine yönelik sosyal ve kültürel alanlarda yürüttüğü faaliyetleri değerlendirme durumu incelendiğinde, %34,5'nin yetersiz bulduğu, %25'nin fikrinin olmadığı, %19,7'sinin yeterli bulduğu, %14,5'nin çok yetersiz bulduğu ve %6,2'sinin ise çok yeterli bulduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, yerel yönetimlerin engelli bireylerin kentle bütünleşmelerine yönelik sosyal ve kültürel faaliyetlerini değerlendiren engelli bireylerin çeşitli düşünce ve algıları olduğunu göstermektedir. Yetersizliklerin yanı sıra, bazı katılımcılar faaliyetleri yeterli veya çok yeterli bulmuşlardır. (Şekil 4.38).

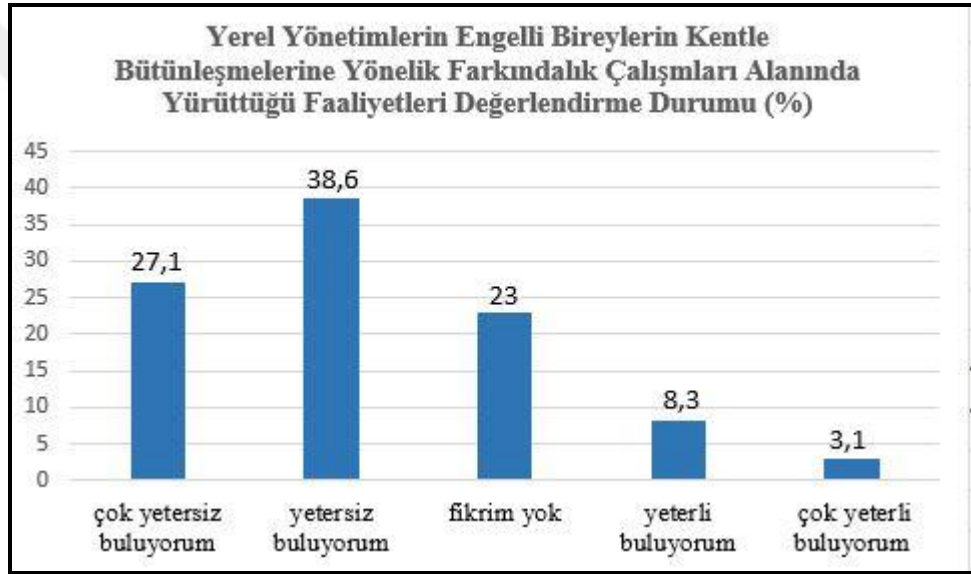
Şekil 4. 38. Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylerin Kentle Bütünleşmelerine Yönelik Sosyal ve Kültürel Alanında Yürüttüğü Faaliyetleri Değerlendirme Durumu

Ankete katılan engelli bireylerin yerel yönetimlerin engelli bireylerin kentle bütünleşmelerine yönelik fiziksel çevre düzenlemeleri alanında yürüttüğü faaliyetleri değerlendirme durumu incelendiğinde, %41,2'sinin yetersiz bulduğu, %21,7'sinin çok yetersiz bulduğu, %19,5'nin fikrinin olmadığı, %12,3'nin yeterli bulduğu ve %5,1'nin ise çok yeterli bulduğu görülmektedir (Şekil 4.39). Katılımcılar ile yapılan anket çalışması sırasında, Konya kentinin topografik yapısının yeterli olduğu halde fiziksel düzenlemelerin yeterli olmadığı saptanmıştır.

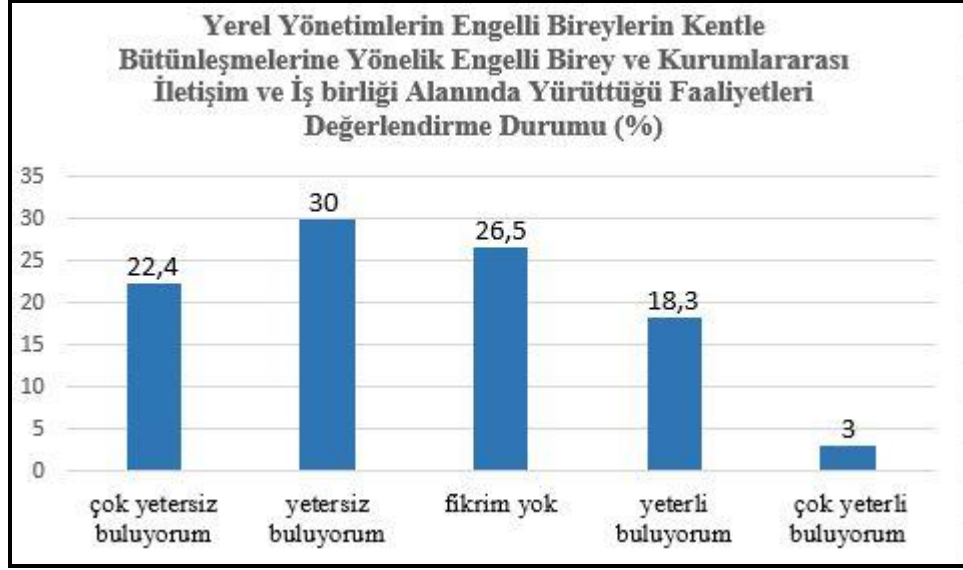
Şekil 4. 39. Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylerin Kentle Bütünleşmelerine Yönelik Fiziksel Çevre Düzenlemeleri Alanında Yürüttüğü Faaliyetleri Değerlendirme Durumu

Ankete katılan engelli bireylerin yerel yönetimlerin engelli bireylerin kentle bütünleşmelerine yönelik farkındalık çalışmaları alanında yürüttüğü faaliyetleri değerlendirme durumu incelendiğinde, %38,6'sının yetersiz bulduğu, %27,1'nin çok yetersiz bulduğu, %23'nün fikrinin olmadığı, %8,3'nün yeterli bulduğu ve %3,1'nin ise çok yeterli bulduğu görülmektedir. Görme engelli bireylerin farkındalık çalışmaları için yerel yönetimlerin yaptığı çalışmaların engel durumlarını anlamak için yeterli olmadığı, görme yetisinin olmaması diğer yetilerinin kullanım oranını arttırdığı için daha iyi çalışmasından dolayı kenti diğer duyu organları ile yaşamaya çalıştıkları çalışmanın farkındalık oluşturmadığı yüz yüze anket çalışmaları sırasında saptanmıştır (Şekil 4.40).

Şekil 4. 40. Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylerin Kentle Bütünleşmelerine Yönelik Farkındalık Çalışmaları Alanında Yürüttüğü Faaliyetleri Değerlendirme Durumu

Ankete katılan engelli bireylerin yerel yönetimlerin engelli bireylerin kentle bütünleşmelerine yönelik engelli birey ve kurumlar arası iletişim ve iş birliği alanında yürüttüğü faaliyetleri değerlendirme durumu incelendiğinde, %30'nun yetersiz bulduğu, %26,5'nin fikrinin olmadığı, %22,4'nün çok yetersiz bulduğu, %18,3'nün yeterli bulduğu ve %3'nün ise çok yeterli bulduğu görülmektedir (Şekil 4.41).

Şekil 4. 41. Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylerin Kentle Bütünleşmelerine Yönelik Engelli Birey ve Kurumlar arası İletişim ve İş birliği Alanında Yürüttüğü Faaliyetleri Değerlendirme Durumu

4.3.2. Yerel Yönetimler ve Engelli Dernekleri ile Gerçekleştirilen Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Sonuçları

Derinlemesine görüşme için Konya'daki görme, işitme ve ortopedik engel türüne ait engelli dernekleri ve Konya Büyükşehir Belediyesi, Selçuklu Belediyesi, Meram Belediyesi, Karatay Belediyesi'nin ilgili birimleri ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşme yapılırken yöntem olarak yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği tercih edilmiştir. Görüşme karşılıklı bir diyalog ve etkileşim çerçevesinde, çalışmanın sorularına yanıt bulmayı hedefleyerek sohbet ortamında gerçekleştirilmiştir. Görüşme sırasında açık uçlu sorulara yer verilmiş, katılımcıların istedikleri sürede soruları cevap vermeleri ve engelli bireyleri temele alarak kendi görüşlerini yansıtacak şekilde ifade etmeleri sağlanmıştır.

Görüşme yapılan derneklerin ve yerel yönetimlerin çalışmada ayırt edebilmesi amacıyla DG-1, DG-2, DG-3, DG-4, DG-5, DG-6, DG-7, DG-8, DG-9, DG-10, DG-11, DG-12 (Çizelge 4.4) kodlanarak görüşleri belirtilmiştir. Yerel yönetim çalışanları ve engelli dernekleri yönetim üyelerinin ayırt edilmesi amacıyla kodlamalar esas alınarak DG-1, DG-2, DG-3, DG-4, DG-5, DG-6, DG-7 engelli dernekleri yönetim üyeleri ve DG-8, DG-9, DG-10, DG-11, DG-12 ise yerel yönetimlerin ilgili birimlerindeki personellerdir. Engelli dernekleri ile yapılan görüşmelerde, yönetim kurulu başkanı veya yönetim kurulu üyelerinin müsait olma durumuna göre görüşmeler yapılmıştır. Diğer yandan, yerel yönetimler ile yapılan görüşmelerde, belediyenin ilgili birim veya

birimlerindeki ilgili konular hakkında, ilgili personel veya birimin genel müdürü ile görüşmeler yapılmıştır.

Çizelge 4. 6. Derinlemesine Görüşme Yapılan Yerel Yönetim Birimleri ve Engelli Dernekleri Bilgileri

Katılımcılar	Kurum-Dernek Adı	Konumu	Cinsiyeti	Görüşme Tarih ve Saati
DG-1	Rumi Görme Engelliler Derneği	Yönetim Kurulu Başkanı	Erkek	27.04.2024/ 17.10
DG-2	Türkiye Görme Engelliler Derneği Konya Şubesi	Yönetim Kurulu Üyesi	Erkek	27.04.2024 / 14.00
DG-3	Görmeyenleri Koruma Derneği	Yönetim Kurulu Başkanı	Erkek	25.04.2024 / 16.00
DG-4	Konya Engelsiz Yaşam Derneği	Yönetim Kurulu Başkan ve Üyesi	Erkek	27.04.2024 / 15.30
DG-5	Türkiye Sakatlar Derneği Konya Şubesi	Yönetim Kurulu Üyesi	Erkek	24.04.2024 /14.30
DG-6	İşitme Engelliler Derneği	Yönetim Kurulu Üyesi	Erkek	29.04.2024 / 15.00
DG-7	Anadolu Kartalları Görme Engelliler Spor Kulübü	Yönetim Kurulu Üyesi	Erkek	17.04.2024 / 13.00
DG-8	Konya Büyükşehir Belediyesi Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Müdürlüğü	Belediye Personeli	Erkek	25.04.2024 / 11.30
DG-9	Selçuklu Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü	Belediye Personeli	Erkek	30.04.2024 / 15.50
DG-10	Selçuklu Belediyesi Kültür İşleri Müdürlüğü	Belediye Personeli	Erkek	02.05.2024 / 14.00
DG-11	Meram Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü	Belediye Personeli	Erkek	26.04.2024 / 16.00
DG-12	Karatay Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü	Birimin Genel Müdürü	Erkek	02.05.2024 / 11.00

4.3.2.1. Engelli Dernekleri ile Yapılan Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Sonuçları

Engelli dernekleri ile görüşme yapılırken amaç; engelli bireyler ile engelli derneklerinin aralarındaki iş birliği ve etkileşim düzeyini ölçmek, engelli derneklerinin engelli bireylerin kente dâhil olması için gerekli kurum ve kuruluşlar ile iletişiminin nasıl olduğunu tespit etmek, ilgili birimler ve engelli derneklerin iş birliği ile yürütülmüş ve yürütülecek projelerini incelemek, engelli bireylerin sorunlarına çözüm yöntemlerinin neler olduğunu öğrenmek ve engelli derneklerinin engelli bireyin kent hakkını kullanmasına yönelik fikirlerinin neler olduğunu ifade etmektir. Yapılan görüşmeler doğrultusunda değerlendirmeler yapılmıştır.

Derinlemesine görüşme için toplam 6 dernek ve 1 görme engelliler spor kulübü ile görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmeler için katılımcılara yüz yüze, çevrimiçi, görüntülü görüşme veya telefon ile görüşme seçenekleri sunulmuştur. Sunulan seçenekler arasında 6 dernek yönetim üyesi ile yüz yüze görüşme ve spor kulübü yönetim üyesi koşullar nedeniyle (spor aktiviteleri, yapılan maç saatleri gibi) telefon ile görüşmeyi tercih etmişlerdir.

Engelli dernekleri ile derinlemesine görüşmelerde, engelli derneklerine üye olmak için 18 yaşını doldurmuş ve T.C. vatandaşı olmanın yeterli olduğunu ifade etmişlerdir. Derneklerinin kurulma amacının engelli bireyin tüm genel haklarının korunması, sosyalleştiği ve farklı aktivitelere dâhil olma imkânı sunmaları, yaşanan tüm sorunlara çözüm bulmak için çalışmalar yürütmesinde tek ellilik ile kolaylık sunması olduğunu belirtmişlerdir.

Derneklerin planlanmış veya planlanan çalışmalarının neler olduğu sorusu yöneltilmiştir. Bu soru kapsamında engelli derneklerinin daha çok sosyal ve kültürel aktiviteler için dernek içinde veya kent genelinde çeşitli çalışmalar yaptıkları ifade edilmiştir. Yapılan çalışmalar şu şekilde belirtilmiştir;

“11-16 Mayıs Engelliler Haftası kapsamında, engelli derneklerinin yerel yönetimler ile iş birliği yaparak bir vekilin hayatının film betimlemesinin yapılması, Konya-Karaman arası bisiklet turunun yapılması, Türkiye’nin farklı diğer şehirlerinde yapılan etkinliklere dâhil olunması ayrıca Edirne de yapılmış olan kültür festivaline katılım yapılan çalışmalardandır. Konya-Kıbrıs arasında bisiklet turu yapılması ise planlanan çalışmadır” (DG-1).

“Engelsiz yarınlara merhaba başlığı ile 11-16 Mayıs Engelliler Haftası kapsamında, müzik etkinlikleri, şiir dinletisi ve çeşitli gösteriler ve gezi turları, e- KPSS için ilgili engelli bireylere eğitim verilmesi yapılmış çalışmalardandır” (DG-2, DG-3, DG4).

“Çeşitli meslek edinme kursları sağlamak, bağlama kursu, 6 Şubat depremi sonrasında görme engelli bireylerin deprem anında nasıl bir yol izlemesi için afet bilinci eğitimi vermek planlanan çalışmalardandır” (DG-2, DG-4).

“Görme engellilere adabı muaşeret dersleri yapmak, milli takım satranç kursu, dijital modüler eğitimi” (DG- 4).

“Meslek edinme kursları vermek, çeşitli etkinlikler kapsamında çadır kampları düzenlemek yapılması planlanan çalışmalardandır” (DG-3, DG-5).

“Motor becerilerini geliştirme ve meslek edinme kursları yapılan çalışmalardandır” (DG-3).

“Ulusal müsabakalara katılım” (DG-7).

“Gençlere iş sahasında, sportif alanlarda destek yaşlı üyelerin dinlenmesi için lokal ve yönetim ofisleri aile çocuk parkları içine alan engelliler kompleksi kurma” (DG-6).

Tüm ifadelerden hareketle planlamış veya planlanan çalışmaların sosyalleşme, bütünleşme ve kente dâhil olma çerçevesinde olduğu görülmektedir.

Derinlemesine görüşme katılımcılarına, engelli dernekleri ile yerel yönetimler arasında iş birliği ve iletişim var mı ve var ise ortak yürütülen çalışmaların neler olduğu belirtmeleri istenen bir soru yöneltilmiştir. Bunun sonucunda DG-1, DG-2, DG-3, DG5, DG-6, DG-7’nin iletişim halinde olduğu ve DG-4’ün iletişim halinde olmadığı tespit edilmiştir. DG-2, DG-4 ve DG-6 ise ortak bir çalışmaya katılmadıklarını belirtmişlerdir. İletişim halinde olunan derneklerin ortak yürüttüğü çalışmalar ise şu şekilde ifade edilmiştir;

“Karatay belediyesi ile ortak Avrupa birliği projesi ve tiyatro kulübü çalışması” (DG-1).

“2 yıl boyunca belediye desteği ile çadır kampları yapıldı ve Selçuklu belediyesi desteğiyle geziler yapılır” (DG-3)

“Selçuklu ve Karatay Belediyeleri meslek edinme kursları için açılmış olan eğitim alanlarında elektrik, su desteği sağlamaktadırlar” (DG-5)

“ENDEM ile ortak tiyatrolar yapılmaktadır” (DG-7)

Yapılan çalışmaların sosyalleşme alanında aktiviteler olduğu görülmektedir. Çalışmalar ile engelli bireyin diğer bireylerle iletişim kurmalarını sağlayarak psikolojik olarak iyi olmasına olanak sağlamaktadır. Ancak kentsel haklarına yönelik bir çalışma planlanmaması, engelli bireylerin kentsel hak kullanımlarını desteklemeyecek niteliktedir. Çalışmaya katılan derneklerin, engelli bireyin kent hakkını kullanımlarına yönelik girişimlerinin neler olduğuna ilişkin vermiş olduğu cevaplar şu şekildedir:

“Oldu ancak ne kadar dönüş yapılıyor o durum net değil, iz yolları kesiliyor, sinyal sistemi çok uygun değil, ulaşım daire başkanlığına aktarıyoruz ancak çözümlülüğü değişiyor” (DG-1).

“Sürekli girişimlerimiz oluyor, ancak çok yavaş ilerliyor. Konya şehri dilekçe kültüründen uzak bir şehir” (DG-2).

“Engellinin kanundan doğan bakanlık düzeyinde olan birçok girişimimiz oldu” (DG-3).

“Rampalar, kaldırım genişliği, farkındalık çalışmalarına yönelik girişimlerimiz oldu, belediyenin bu süreçte geri dönüşleri olmuştur” (DG-5).

DG-4 ve DG-7 herhangi bir girişimlerinin olmadığını aktarmışlardır. DG-6’nın ise özellikle kentin görsellik açısından zayıf olması ve kent ile ilişkilerinin zayıf olmasından kaynaklı hakların tanımlanmasında yeterli bir fikir sahibi olmadığı görüşme sırasında saptanmıştır. Ayrıca, yalnızca erkek üyelerin ve aynı zamanda erkek bireylerin tercih edebileceği bir mekâna sahip olmaları sosyalleşme adına sadece kendi aralarında bir bağ kurmalarına neden olmaktadır.

Engelli haklarını tanımlayan yasal çerçevede belirlenmiş olan üç temel ilkedен iş birliği ilkesi çerçevesinde, engelli bireylerin kente ait olması için yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliği ve iletişimin olmasının önemli bir yere sahip olduğu daha önce ifade edilmiştir. Bu kapsamda katılımcılara yerel yönetimler ile iletişim/iş birliğinin olup olmadığı ve bu ilişkinin nasıl olması gerektiği sorulmuştur. DG-4 iş birliği içinde olmadıklarını ve sağlıklı bir iletişim kuramadıklarını ifade etmektedirler. Diğer katılımcılar ise iş birliği/ ilişkinin; belirli bir iş disipliniyle, sürekli ve çözüm odaklı olacak şekilde engelli bireylere sağlıklı bir bilgilendirme yapıldığı, koordine edilerek tüm çalışmaların her aşamasına dâhil edildiği bir ilişki olması

gerektiğini ifade etmiştir. Engelli bireylerin dâhil edildiği her aşamasında bulundukları projelerin yapım sonrasında karşılaşılabilecek sorunlarına daha öncesinde çözümler sunulmasından dolayı maliyetinin daha az olacağı için bu durumun aslında yerel yönetimler için de ayrı bir önem arz etmesi gerektiğini belirtmişlerdir (DG-1, DG-2, DG-3, DG-5, DG-6, DG-7). Engelli dernekleri engelli bireylerin sorunlarının direk aktarıldığı mecralar olmasından dolayı, bu iletişimin daha fazla olması gerektiği ifade edilmiştir (DG-1)

Engelli bireyler ile dernekler arasında iletişim ve iş birliğinin düzeyini incelemek amacıyla, katılımcılara engelli bireyin karşılaştığı ve derneklere ilettiği sorunların neler olduğu sorulmuştur. Katılımcıların yanıtları şu şekildedir:

“Kaldırımların yetersizliği, devamlı olmaması, iz yollarının bazen eksik bazen hiç olmaması, engelli otoparklarının engeli olmayan insanlar tarafından işgal edilmesi, bazen bazı yol çalışmaları veya başka sebeplerden dolayı oluşan çukurlar aktarılan sorunlardır” (DG-1).

“Eğitime erişim hakkı, ulaşım hakkı, kaynak hakkı yetersizlikleri” (DG-2).

“Toplu taşımlarda sesli anons sisteminin ve sarı yollarının olmaması” (DG-3).

“Kaldırımların mobilyalar, dağınık ve düzensiz ağaçlar, seyyar satıcıların tezgâhları ile kaplamasından dolayı görme engelli bireylerin hareket alanını kısıtlamaktadır” (DG-4).

“Yolların ve kaldırımların giriş kısımlarında karşılaşılan sorunlar” (DG-5).

“Sarı çizgilerin eksikliği, sesli anons sistemlerin eksik veya yetersizliği, engelli lisesi (DG-6).

Çalışmanın önceki kısmında, derneklerin engelli bireylerin kentsel haklarına yönelik yaptıkları çalışmalar incelendiğinde, bu çalışmaların sosyal aktivitelere odaklandığı, ancak yaşanan sorunlara yönelik herhangi bir çalışma yapılmadığı görülmektedir. Katılımcıların engelli bireyin karşılaştığı sorunlara yönelik nasıl bir çözüm izledikleri ve çözüm önerileri sorulunca, ilgili kurumların ilgili birimlerine

sorunun aktarılarak başvurular yapıldığı ifade edilmiştir (DG-1, DG-2, DG-3, DG-4, DG-5, DG-6, DG-7). DG-6 çözüm önerisini; *“Otobüs durakları daha modern düzenlenmeli, her durak okunabilir ve görünür olmalı, numarator koyulmalıdır”*.

DG-2 ise çözüm önerisini; *“Yaşanılan sorunların tek dernek eliyle değil birden fazla derneğin ulusal anlamda bir araya gelip yetkin kişiler belirlenerek ilgili kurum ile bir izleme çalışması yapılmalı”* şeklinde ifade etmişlerdir.

Engelli bireylerin kentle bütünleşme düzeyini arttırmak için engelli derneklerinin fikirlerinin neler olduğu sorulmuştur. Katılımcıların;

“Eğitim, engelli bireylerin aileleri eğitilmeli, toplumdaki diğer insanların duyarlı olması gerekiyor. İlkokul ve ortaokul düzeyine kadar farkındalık inmeli, seçmeli ders konmalıdır. Her engelli aile için engelsiz bir koruma aile olunmalı, birlikte yaşama fırsatları oluşturulmalı ve engelli birey ile şehir içinde dolaşılmalıdır. Engelli hakları çocukların anlayacağı düzeye kadar düşürülmeli, farkındalık çalışmaları arttırılmalı” (DG-1).

“Bütünleşme erilebilir bir haktır bu hak da devletin hakkıdır. Evrensel tasarım ilkeleri ile kanunlar uygulanmalı. Ek olarak eklemek istediğim ENGELSİZ DÜNYA” (DG-2).

“Meslek edinme kursları, erişilebilir ve ulaşılabilir kent olmalı, engelsiz yaşam merkezi açılmalı, engelli derneklerine destek sağlanmalı” (DG- 3).

“Engelli bireylerin her türlü eğitim düzeninde eğitim haklarının olması gerekmektedir, eğitim hakkı bütünlemesindeki en önemli faktördür” (DG-4).

“Toplu taşıma araçları engelli bireylere uygun olmalı, toplu taşıma araçlarını kullanan personellerin farkındalığının arttırılıp uygun olması gerekmeli” (DG-5).

“Kadın üyelerimizin de dâhil olduğu başka mekânlar olmalıdır” (DG-6).

“Belediye seminerleri yapılmalıdır” (DG-7) ifadeler ile fikirleri aktarılmıştır.

Engelli dernekleriyle yapılan derinlemesine görüşmelerde aktarılan ifadelere bakıldığında, engelli bireyler ile engelli derneklerinin iş birliği/iletişim içinde olduğu ve engelli derneklerinin engelli bireylerin temel haklarının korunması ve gözetilmesi için çalışmalar yaptığı görülmektedir. Ancak yasal çerçevede engelli bireylere sunulan kentsel hakların neler olduğu hakkında yeterli bilgi birikimine sahip olunmadığı, yapılan aktivitelerin sosyalleşme düzeyinde kaldığı, *Kent Hakkını* tanımlayan sorunlara çözüm önerileri için farklı yöntemler geliştirilmesi gerektiği söylenebilir.

4.3.2.2. Yerel Yönetimler ile Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Sonuçları

Yerel yönetimlerle yapılan görüşmelerin amacı, engelli bireylerin kent hakkı kavramını nasıl tanımladıklarını ve bu bireylerin kentsel haklarını kullanabilmeleri için planlanan veya uygulanmış çalışmaları öğrenmektir. Bu bağlamda, engelli bireylerin planlanmış projelere nasıl dâhil edildiği, bu projelerden nasıl haberdar edildikleri, engelli dernekleri ile olan iş birliği ve iletişim düzeyi ve engelli dernekleri ile birlikte yürütülen projelerin tespiti önemlidir. Bu veriler, yerel yönetimlerin görüşleri doğrultusunda değerlendirilmiş ve analiz edilmiştir.

Derinlemesine görüşme kapsamında, Konya Büyükşehir Belediyesi Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Müdürlüğü ile Selçuklu, Meram ve Karatay ilçe belediyeleri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara yüz yüze, çevrimiçi, görüntülü görüşme veya telefon ile görüşme seçenekleri sunulmuş olup, Selçuklu Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü telefon ile görüşmeyi tercih ederken, diğer belediyeler yüz yüze görüşmeyi tercih etmişlerdir.

Derinlemesine görüşme yapılan katılımcılardan, kent hakkını engelli bireyler açısından tanımlamaları istenmiştir. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Tüm vatandaşların sahip olduğu haklara engelli bireylerin de sahip olduğu haklardır” (DG-8).

“Engellerin çözüme kavuştuğu hak” (DG-9).

“Dezavantajlı konumundan dolayı toplu taşıma faaliyetlerinin kolaylaştırılması, sosyal kültürel faaliyetlerin kolaylaştırılması, engelli bireyin toplumdaki yerini benimsemesini sağlayan haktır” (DG-10).

“Yönetim olarak bilinçlenmesi, çalışmaların yapıldığı herkesin eşit faydalandığı hak” (DG-11).

“Kent hakkı erişim hakkıdır” (DG-12).

Engelli bireylerin kentsel haklarına yönelik olarak katılımcıların yapmış olduğu çalışmalara ilişkin aktarılan bilgiler şu şekildedir:

“Toplu taşıma şoförleriyle farkındalık çalışmaları, çeşitli gezi, piknik, kamp aktiviteleri, engel türüne göre engelli bireylerin talepleri ile oluşturulan aktiviteler, KOMEK aracılığıyla ve ayrıca meslek edinme kursları, iletilen rampaların eksik veya hatalı olduğunda düzeltme çalışmaları, engelli asansörü ve merdivenlerin denetimi ve bakımı, engelli derneklerin ilettiği talepler ile ulaşım ve kumanya desteği, şarj istasyonlarının kurulumu, konumlandırılması ve bakımı, tekerlekli sandalye desteği, sosyal etkinlikler, iftar programları engelliler haftasında çeşitli etkinlikler, evlere iş yerlerine rampa yapımı, ailelere ve engelli bireye maddi destek, engellilerin kendi aralarında yaptıkları sportif faaliyetler, kamp ve gezi aktivitelerinde araç görevlendirme yemek vb. destekler sağlanmaktadır. Ayrıca herhangi bir eksiklik ve aksaklık olduğunda engelli dernekleri ile iletişim içinde olarak çözüm yolları üretilmektedir” (DG-8).

“KOMEK aracılığıyla yapılan aktiviteler çeşitli kurslar, 2019 yılından şu ana denk özel çocuklar için sanat ve tasarım atölyesinde çini seramik, kâğıt katlama, ahşap ve resim atölyeleri verilmektedir. İşitme engelliler ile kültür turları ile özel öğrenciler ağırlanmıştır Bursa Kültür Turu örnek verilebilir. Şiilik programında sinema aktivitesi yapılırken engelli bireylerinde dâhil olması için engelli bireyler için alan oluşturuldu. Engelli asansörleri, engelli rampası, evde bakım hizmetleri oluşturuldu. Ailelerin dâhil olduğu piknik çalışmaları ve milli eğitim ile beraber yürütülen çalışmalar bulunmaktadır” (DG-10).

“Sosyal kart ve engelli ayrımı yapmadan mali destek” (DG-11).

“Sosyal yardımlaşma kapsamında çalışmalar, şarj istasyonların konumlandırılması ve bakımı, engelli ve yaşlı bireylerin hastaneye aktarımlarını sağlayan nakil aracı, Türkiye’nin en iyi Engelsiz Yaşam Merkezi Projesi yapılmakta ve içinde oluşturulacak alanlarla engelliler için her türlü ihtiyacına cevap verilecektir. Engelli ailelere gerekli destekler olmaktadır” (DG-12).

Derinlemesine görüşme yapılan katılımcılara, yaptıkları çalışmaların engelli bireylere nasıl haber verildiği sorusu yöneltmiştir. Bütün katılımcılar, çalışmalarını engelli bireylere iletmek için sosyal medya ve engelli dernekleri aracılığıyla iletişim kurduklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra, DG-8 ENDEM akıllı telefon uygulaması ve DG-12 ise yerel ve ulusal basını aracı olarak kullandıklarını belirtmişlerdir. Aktarılan ifadelerle bakıldığında yerel yönetimlerin engelli dernekleri ile iş birliği ve iletişim halinde oldukları görülmektedir. Yapılan çalışmaların sosyal medya aracılığıyla aktarılması, teknolojik hizmetleri kullanamayan engelli bireylerin erişimini kısıtlayabilmektedir. Benzer şekilde, dernekler aracılığıyla kurulan iletişim ise derneklere üye olmayan engelli bireyler için bilgi aktarımını yetersiz kılmaktadır. Bu durumda, eğitim düzeyi ve engel türü, engelli bireylerin bilgi erişimini etkileyen önemli faktörler olarak görülmektedir.

Engelli bireylerin yerel yönetimler tarafından yapılan çalışmalara dâhil edilme ve fikir alma durumunun ne düzeyde olduğunu ölçmek için yönetilen soruda, DG-8, DG-9, DG-10, DG-11 ve DG-12 ifadelerine göre derneklerle iletişim haline geçilerek bir yol izlediği aktarılmıştır. Ek olarak DG-8 kurulum amacının tamamen engelli bireylerle birebir iletişim halinde olarak fikirlerinin alınmak istenmesi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Konya Engelsiz Yaşam Komisyonu ile fikir alışverişi yapıldığını, DG-9 Kent Konseyi kapsamında faaliyet gösteren Engelli Meclisi aracılığıyla ve DG-12’nin de Necmettin Erbakan Üniversitesi ile iş birliği içinde olarak, engelli bireylerin fikirlerinin alındığı ifade edilmiştir. Ayrıca, belediyelerin bünyelerinde engelli bireyler ve diğer tüm vatandaşların doğrudan fikirlerini aktarabilecekleri hizmetlerin bulunduğu iletilmiştir. Bu hizmetler, engelli bireylerin görüşlerinin alınması ve ihtiyaçlarının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Bununla birlikte, yalnızca dernekler aracılığıyla iletişim kurulmasının, tüm engelli bireylerin görüşlerinin alınması açısından kısıtlı olduğu vurgulanmıştır. Ancak, yerel yönetimlerin sivil toplum kuruluşlarının

fikirlerini önemsemeleri dikkat çekmektedir. Ayrıca Konya Büyükşehir Belediyesi'nin yürütmüş olduğu ve KAPSÜL'ün destek vermesiyle engelli bireylerin de dahil edildiği bir çalıştay düzenlenerek eğitim verilmiştir. Bu çalıştay verileri incelediğinde engelli bireylerin fikirlerinin alındığı tespit edilmiştir.

Aktarılan tüm sorularda, katılımcıların engelli dernekleri ile iletişim halinde oldukları ifade edilmiştir. Derinlemesine görüşmeye katılan tüm katılımcılara, yerel yönetimlerin ve derneklerin ortak çalışmalar yapıp yapmadığını ve bu çalışmaların neler olduğunu öğrenmek amacıyla sorular yöneltilmiştir. Bu sorulara verilen yanıtlarda, tüm katılımcılar engelli derneklerin taleplerine göre çalışmalar oluşturduklarını belirtmişlerdir. DG-9, DG-10 ve DG-11'in şu anda herhangi bir ortak çalışma yürütmedikleri belirtilmiştir. Ancak, gezi turları, kamplar, şarj istasyonlarının kurulumu, piknikler, iftar programları, engelli haftasına yönelik görme engellileri ile etkinlik düzenlenmesi, önem arz eden haftalarda mekân ayarlama, ulaşım araçlarını tahsis etme, yemek veya çeşitli gıda desteklerinde bulunma daha önce yapılan çeşitli ortak çalışmalardır (DG-8, DG-9, DG-10, DG-11, DG-12).

DG-8 VE DG-12, 11-16 Mayıs Engelliler Haftası kapsamında çalışmalar yürüttükleri ifade edilmiştir.

4.4. Saha Araştırması Bulgularının Tartışılması

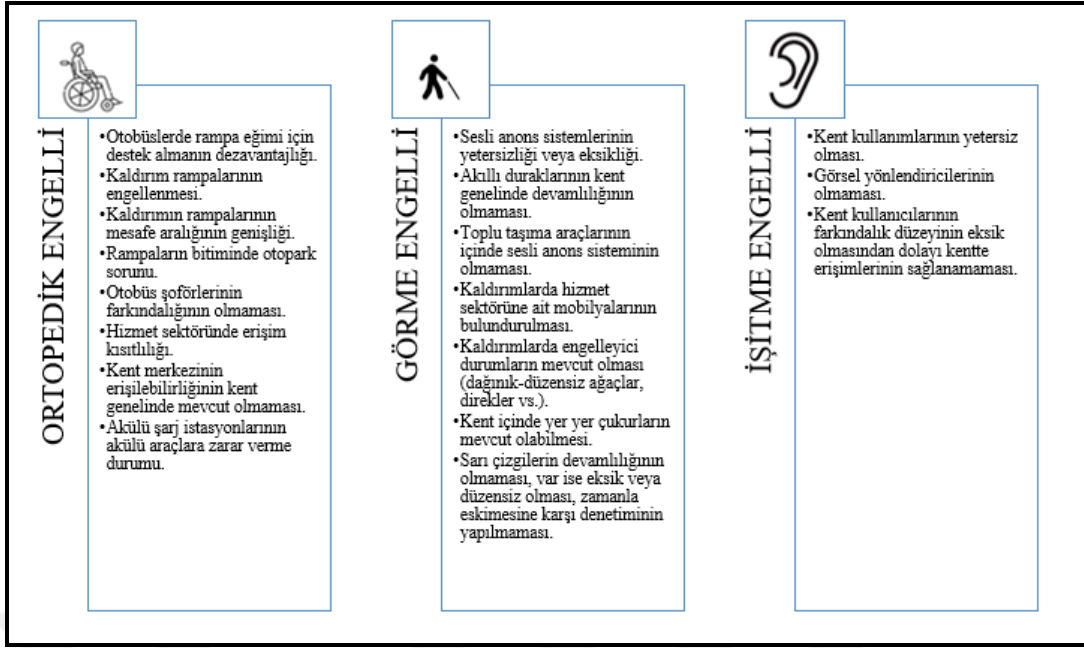
Toplumların var oluşlarından bu yana engelli bireyler var olmuşlardır. Her yaşam alanını kullanmak her engelli bireyin de en temel hakkıdır. Dünyanın değişimi (savaş, sanayi devrimi, teknolojik devrimler vb.) ile mekânların kullanımlarında değişiklikler olmuştur bu değişim engelli bireyin mekân kullanımlarında da etkili olmaktadır. Kentleşme ile kentli nüfusunun artışı, kentlerde yaşayan engelli bireylerin de sayısının artmasına neden olmuştur. Artan kentli engelli nüfusu engelli bireyin kenti kullanmasından dolayı kent hakkının tanımlanmasını sağlamıştır. Her bireyin kent yaşamını sürdürürken karşılaştığı ihtiyaçlar engelli bireyler için de geçerlidir. Engelli bireylerin de bağımsız, özgür, erişilebilir ve kente tamamen dâhil olmaları, yaşadıkları toplumda kendilerini daha iyi hissetmelerini sağlar. Bu nedenle, kentleşme süreci, kent yaşamı ve kentle ilgili her hak konusunda, engelli bireyleri de dâhil eden bir yaklaşım benimsemelidir. Şehir plancıları kentlerin iskeletini oluşturup, sonrasında en temel organlarına yön veren kent doktorlarıdır. Kentte tüm organların eksiksiz ve sağlıklı bir şekilde çalışması için doğru karar ve stratejiler ile tüm kentlileri ayırmadan yaşlı,

engelli, çocuk ve dezavantajlı bireylerin de dikkate alındığı bir planlama yaklaşımına sahip olunmalıdır. Geçmişten günümüze dezavantajlı konumunda bulunanların her zaman kentlerde var olma mücadeleleri olmuştur. Bu varoluş mücadelesinde kentlileşmenin getirdiği en temel hakları savunmak için ortaya fikir atan, kent hakkı kavramını gündeme getiren düşünür Sosyolog Henri Lefebvre olmuştur. İnsanların psikolojik ve fizyolojik ihtiyaçları olduğu kadar sosyolojik ihtiyaçları da bulunmaktadır. Tüm insanların yaşadığı mekânlar üzerinde konuşma hakkına sahip olan şehir plancıları sosyolojiden uzak kararlar verememektedir. Bu çalışmada Lefebvre ve David Harvey'in *“şehirleşme hakkı insan hakları içerisinde en kıymetli ve en ihmal edilmiş haktır”* ifadesini benimsenerek sosyolojik bir sorun olan kent hakkının kullanılamaması engelli birey özelinde şehir planlama disiplini açısından ele alınmaya çalışılmıştır.

Bunlara bağlı olarak yasal çerçevede engellinin kentsel hakları incelendiği zaman engelli bireylerin tüm kentsel haklarının tanımlandığını ve kullanım hakkına sahip olduğu görülmektedir. Kentsel mekânlarda bu hakların ne ölçüde kullanıldığı veya ne düzeyde faydalandığı, engelli bireyler ile görüşmeler yapılarak bilgi düzeylerini ölçmek ve yasaların vermiş olduğu erişilebilirlik, bütünleşme ve iş birliği ilkeleri kapsamında incelenmesi gerekmektedir. Engelli bireylerin karşılaştığı sorunların ilkeler kapsamında tespitinin yapılması ve bunlara ilişkin çözümler sunulması engellinin yaşam kalitesini arttırmak için önem arz etmektedir.

Bu bölümde, Konya kentinde yaşayan engelli bireylerle yapılan anket çalışması ve yerel yönetim ile sivil toplum örgütleri arasında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerin sonuçları, yasal çerçevenin tanımladığı erişilebilirlik, bütünleşme ve iş birliği ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Anket çalışmaları, engelli bireylerin engel türlerine göre kent kullanımıyla ilgili beklenti ve isteklerinin farklılaştığını ve bu duruma bağlı olarak yaşadıkları sorunların da değiştiğini ortaya koymuştur. Bulgular, Konya'nın geniş bir alana ve düzlüğe sahip olmasına rağmen engelli bireylerin erişilebilirlik açısından yeterli imkânlarla sahip olmadığını göstermektedir. Geçmişten günümüze, engelli bireylerin erişiminde belirli bir ilerleme kaydedilmiş olsa da hâlâ yeterli olmadığı belirtilmektedir. Çalışma bulgularına göre, farklı engel türlerinin yaşadığı erişilebilirlik sorunları Şekil 4.42'de görülmektedir.

Şekil 4. 42. Farklı Engel Türlerinin Yaşadığı Erişilebilirlik Sorunları

Ankete katılan işitme engelli bireylerin, kent kullanımıyla ilgili yeterli bilgiye sahip olmamaları, kentle bütünleşme düzeyinin eksikliğine işaret etmektedir. Bu nedenle, bazı işitme engelli bireylerin adreslerini dahi bilmedikleri belirlenmiştir. Anket sonuçlarına göre, otobüs güzergahlarının daha geniş olması nedeniyle engelli bireylerin otobüs kullanımını tercih ettikleri, ancak konfor, güvenlik ve kolaylık açısından ikinci sırada tramvayın geldiği görülmüştür. Görme ve işitme engelli bireylerin tramvayı tercih etmelerinde, görsel ve işitsel yönlendiricilerin etkili olması belirtilmiştir. Ortopedik engelli bireylerin ise otobüs kullanımında belediye şoförlerinin farkındalığının yetersizliğinden dolayı zorlandıkları ifade edilmiştir. Ayrıca, otobüs kullanımında rampa yardımı için başkalarından destek almanın ayrımcı bir uygulama olduğu sonucuna varılmıştır.

Anket sonuçlarına göre, engelli bireylerin kent kullanımında en yaygın olarak karşılaştıkları sorunların erişim ve mekânsal kısıtlılık olduğu belirlenmiştir. Görme engelli bireylerin, kaldırımlarda restoran, kafe, market gibi işletmelere ait eşyaların bulunmasının erişimi kısıtladığı, ortopedik engelli bireylerin ise kentte hizmet veren giyim mağazaları, marketler ve benzeri temel ihtiyaçlarını karşılayacakları mekânlarda rampa bulunmaması nedeniyle sorunlar yaşadıkları ifade edilmiştir. Görme ve işitme engelli bireylerin akıllı ulaşım hizmetlerinde işitsel ve görsel yönlendiricilerin yetersizliği, toplu taşıma duraklarında akıllı durak göstergelerinin ve otobüslerin ne

zaman geleceğine dair doğru bilgilendirme yapılmaması ve tüm duraklarda akıllı durak ekranlarının bulunmaması da yaşanan zorluklar arasındadır. Ayrıca, görme engelli bireylerin duyumsanabilir iz yollarının eksikliği ve bakımının yapılmaması da erişimlerini kısıtlayan sorunlar olarak belirtilmiştir. Konya'nın topografik yapısının etkisiyle, özellikle ortopedik engelli bireylerin kentte karşılaştıkları sorunların belirtilmesi ve çözüm önerilerinin sunulmasıyla erişilebilirlik konusunda ilerleme sağlanabileceği sonucuna varılmıştır.

Engelli bireylerin kenti kullanırken en çok zorlandıkları aşamaları belirtmeleri istendiğinde, kentsel haklarını en çok kısıtlayan faktörün farkındalığa sahip olmayan engelsiz bireyler olduğu ve bu sorunların da onlardan kaynaklandığı ifade edilmiştir. Yaya yolları, kaldırımlar ve yaya geçitleri kullanımında en yaygın zorluklar, kaldırımların araçlar tarafından işgal edilmesi ve rampa olan alanlarda araçların park edilmesidir. Görme engelli bireyler için, duyumsanabilir iz yollarının sürekliliğinin sağlanmaması, ortopedik engelli bireyler için ise rampa eğimlerinin yetersiz olması, işitme engelli bireyler için ise görsel yönlendiricilerin eksikliği ve diğer bireylerin işaret dili bilmemesi, anket sonuçlarına göre engellilerin zorlandıkları durumlar arasındadır. Ayrıca, yaya alt ve üst geçitlerini kullanırken her zaman asansör ve yürüyen merdivenlerinin bulunmaması veya bu ekipmanların çalışmıyor olması diğer bir zorluk olarak belirtilmiştir. Kenti kullanırken hangi tür uygulamalara ihtiyaç duydukları sorulduğunda, görme engelli bireylerin işitsel yönlendiricilere, işitme engelli bireylerin ise görsel yönlendiricilere ihtiyaç duydukları sonucuna varılmıştır.

Anket sonuçlarına göre, işitme engelli bireylerin navigasyon hizmeti ve mobil uygulamalar gibi teknolojik kullanım gerektiren uygulamaları tercih etmedikleri, görme engelli bireylerin ise farklı akıllı telefon uygulamalarını tercih ettikleri tespit edilmiştir. En çok ihtiyaç duyulan uygulamanın navigasyon uygulamaları olduğu belirlenmiştir. Bunun en temel nedeni, bu tür uygulamaların bütün engel türlerinin ihtiyaçlarına yönelik olmasıdır. Seslendirmesi ile görme engelli bireylere, görsel öğeleri ile işitme engelli bireylere kullanım kolaylığı sunmaktadır. Ayrıca, toplu taşıma araçlarını kullanırken dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalmak istemeyen engelli bireylerin, mevcut imkânları iyi olanların özel araç tercih etmesinden kaynaklı bu uygulamaya daha fazla ihtiyaç duydukları sonucuna varılmıştır.

Anket bulgularına göre, Konya mobil uygulamasının birçok engelli birey tarafından kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak, memnuniyet düzeylerine bakıldığında, memnun olanların yanı sıra bazı katılımcıların kararsız oldukları gözlemlenmiştir.

Engelli bireyler, yaşadıkları kararsızlığın sebebinin mobil uygulamanın tüm sorunlarına çözüm sunamaması olduğunu, fakat yine de uygulamanın toplu taşıma kullanımlarını kolaylaştırdığı için değerli bulduklarını ifade etmişlerdir. Görme engelli bireyler için sesli anons sisteminin yetersiz olması nedeniyle başka akıllı telefon uygulamalarına ihtiyaç duydukları anket sonuçlarından anlaşılmıştır. Engelli bireylerle yapılan anket çalışmaları sırasında, kent merkezi ve çevresinin engelli bireyler için uygun olduğu, ancak kentin diğer alanlarında bu uygunluğun devamlılığının olmadığı tespit edilmiştir. Erişilebilirlik kapsamında yöneltilen sorunlarda kararsız kalınan durumları en çok belirleyen nedenin kent bütününde erişimin devamlılığı olmasının etkili olduğu söylenebilir.

Anket bulgularına göre, engelli bireylerin kendi başlarına kenti kullanma düzeylerine bakıldığında, engel türü ve kullandıkları cihazlara göre yardım alma düzeylerinin değişkenlik gösterdiği ve hiçbir engel grubunun hiç kimsenin yardımı olmadan doğrudan kendi başına hareket edemediği sonucuna varılmıştır. Her ne kadar her zaman gerekli olmasa da mekân ve ihtiyaçlarına bağlı olarak bazen destek almaları, engelli bireylerin kendilerini tam anlamıyla özgür hissetmelerini engelleyebilir. Görme engelli bireylerin, bildikleri mekânlarda genellikle kendi başlarına hareket edebildikleri ancak bilmedikleri mekânlarda işitsel desteklerden faydalanarak, deneme-yanılma yoluyla veya birinin yardımını alarak hareket ettikleri gözlemlenmiştir.

Ortopedik engelli bireylerin akülü araç kullandıklarında genellikle kaldırımlar, toplu taşıma araçları ve kamusal alanlarda yardım almadan hareket edebildikleri gözlemlenmiştir. Ancak, toplu taşıma araçlarına inip-binme sırasında rampaların açılıp kapanması, tekerlekli sandalye kullanımında eğimin fazla olduğu alanlarda ve engelli rampasının bulunmadığı mekânlarda, başka birinin yardımına ihtiyaç duydukları belirlenmiştir.

İşitme engelli bireylerin mekân kullanımında kısıtlı oldukları ve genellikle belirli mekânları tercih ettikleri anket sonuçlarından anlaşılmıştır. Ayrıca, işitme engelli kadın bireylerin maalesef kent kullanımına katılmadıkları tespit edilmiştir. İşitme engelli bireylerin genellikle yalnızca diğer işitme engelli bireylerle iletişim kurmaları, sosyalleşmekte zorlandıklarını gösteren bulgulardan biridir. Engelli bireylerin kent merkezinde genellikle yardım almadan hareket edebildikleri, ancak kentin tamamında bu durumun geçerli olmadığı da diğer bir bulgu olarak ortaya çıkmıştır.

Engelli bireylerin toplumda kendilerini diğer bireylerden dışlanmış olarak hissedip hissetmediklerini öğrenmek amacıyla yapılan anketlerde, engellilerin bu

durumu bazen önemsemedikleri, ancak bazı durumlarda önemsediklerini dile getirdikleri gözlemlenmiştir. Engeli olmayan diğer bireylerin verdikleri tepkilerin bu durumu en çok etkileyen faktör olduğu ifade edilmiştir. Anket sonuçlarına göre, toplumdan dışlanmış hissetme duygularının oranının genellikle birbirine yakın olduğu görülmüştür.

Anket bulgularına göre, engelli bireylerin kültürel ve sosyal etkinliklere katılamadığı sonucuna varılmıştır. Bu durumun nedenlerinden biri, başka birinin desteğine ihtiyaç duyulmasıdır. Ayrıca, etkinliklerin gerçekleştirildiği mekânlarda bazı engel durumlarıyla karşılaşıldığı da ifade edilmiştir.

Anket bulgularının göre, engelli bireylerinin büyük çoğunluğunun engelli derneklerine üye olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, engelli bireylerin engelli dernekleri ile iş birliği içinde olduklarını göstermektedir.

Engelli bireylerin BM Engelliler Sözleşmesi ve 5378 Sayılı Engelliler Kanunu'ndan haberdar olma durumuna bakıldığında, anket sonuçlarına göre %60 oranında haberdar olmadıkları tespit edilmiştir. Yasayı bilen engelli bireylerin ise daha çok e-KPSS özelinde bilgi sahibi oldukları anket çalışmaları sırasında dile getirilmiştir. Tam anlamıyla yasadan haberdar olan bireyler de kentsel haklarını arama konusunda daha az aktif olduklarını ifade etmişlerdir. Engelli bireylerin kendi haklarını tanımlayan yasal çerçeveyi bilmemeleri, aslında kentsel haklarının neler olduğunu tam anlamıyla öğrenemediklerini göstermektedir. Engelsiz bireylerin farkındalık eksikliğinin yanı sıra, anket çalışmalarında engelli bireylerin de kent haklarının tanımlanmasında farkındalık eksikliğine sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu bağlamda, engelli bireylere "*kent hakkı sizin için ne ifade ediyor?*" sorusu yöneltildiğinde, bu soruyu anlama ve cevaplama konusunda zorlandıkları belirlenmiştir.

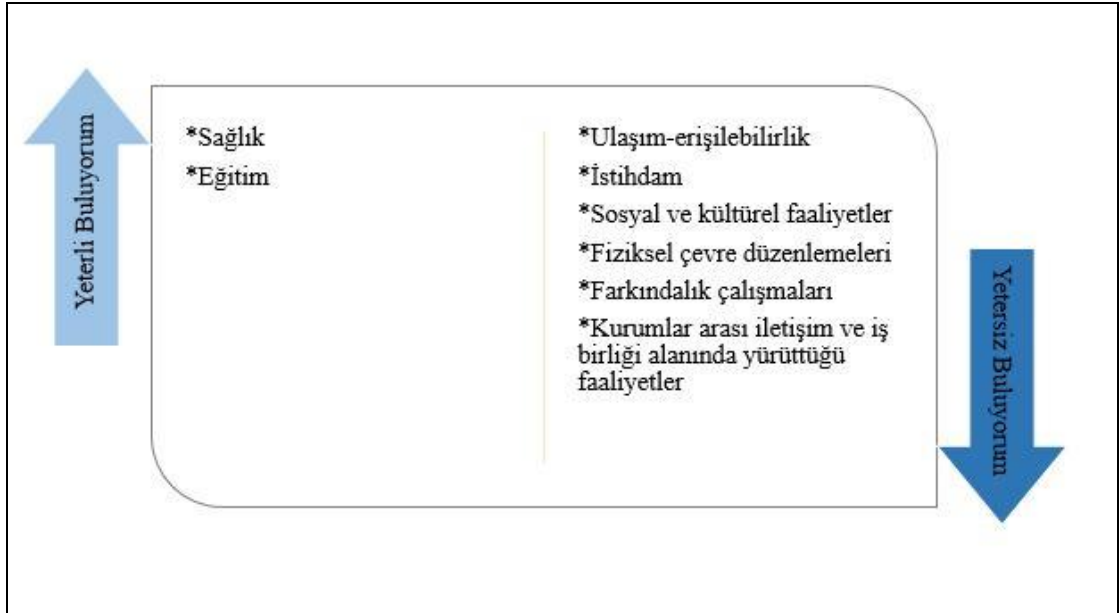
Kent hakkının tanımlanması istendiğinde, engelli bireylerin çoğunun "*Erişilebilir, özgür ve destek alınmadan eşit haklara sahip olma*" şeklinde ifade ettiği tespit edilmiştir. Engelli bireylerin kullandıkları kentsel haklar arasında ise ücretsiz toplu taşıma, eğitim ve sağlık hizmetlerinin bulunduğu anket sonuçlarından anlaşılmıştır.

Anket bulgularına göre, yerel yönetimlerle derneklerin iletişim ve iş birliği içerisinde olma durumu sorulduğunda, benzer oranda iletişim halinde olma ve olmama durumlarına rastlanmıştır. Bu durumun nedeni, engel türüne göre engelli bireylerin yerel yönetimlerle ve derneklerle iletişim ve iş birliği içinde olmaya ilişkin düşüncelerinin farklılık göstermesidir. Ortopedik engelli bireylerin çoğu iletişim ve iş

birliği içinde olduklarını düşünürken, görme engelli bireylerin birçoğu iletişim ve iş birliği içinde olmadıklarını düşünmektedirler. Bunun nedeni olarak, görme engelli bireylerin derneklerinin sayısının fazla olmasından dolayı yerel yönetimlerin, derneklerin talepleri ve isteklerine göre devamlılığı olmayan anlık çözümler geliştirdikleri ve derneklerin de kendi içerisinde bir iş birliği içinde olmamalarının bir hak kaybına sebebiyet verdiğini ifade etmişlerdir.

Ankete katılan engelli bireylerin yerel yönetimlerin engelli bireylerin kentle bütünleşmelerine yönelik yürüttüğu faaliyetleri değerlendirme durumu incelenmiştir. Sağlık ve eğitim alanında yapılan faaliyetler yeterli bulunmuş, ancak diğer alanlarda yapılan çalışmalar yeterli bulunmamıştır. Bunlar arasında ulaşım-erişilebilirlik, istihdam, sosyal ve kültürel faaliyetler, fiziksel çevre düzenlemeleri, farkındalık çalışmaları ve kurumlar arası iletişim ve iş birliği alanları yer almaktadır.

Yerel yönetimlerin yaptığı çalışmalar incelendiğinde, engelli bireylerin talep ve isteklerine göre ve önem gerektiren haftalarda uygulanan çalışmalar olduğu tespit edilmiştir. Ancak, engelli bireylerin bu çalışmaları yeterli bulmamalarının sebebi, engel türü ve farklı alanlarda gelişimlerine olanak sağlayan aktivitelerin talep edilmesidir. Bu durumda, yerel yönetimlerin engelli bireylerin kentle bütünleşmesine yönelik yürüttüğu faaliyetlerin sayısının fazla olduğu söylenebilir.

Şekil 4. 43. Yerel Yönetimlerin Engelli Bireylerin Kentle Bütünleşmelerine Yönelik Yürüttüğu Faaliyetleri Değerlendirme Durumu

Yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme sonuçlarına göre, DG-1, DG-2, DG-3, DG-4, DG-6 ve DG-7'nin engelli bireyin yerel hak savunuculuğunu yapmak için faaliyetler yürüttüğü tespit edilmiştir. Aynı zamanda DG-8, DG-9, DG-10, DG-11 ve DG-12'nin incelenen faaliyet raporlarındaki çalışmalarla örtüşen aynı faaliyetleri yürüttükleri görülmüştür. DG-5'in kentsel mekân kullanımına ilişkin rampaların yüksekliği ve erişilebilirlikte yaşanan sorunların çözümü için birimlerle iletişim kurduğu belirlenmiştir. Ancak DG-1, DG-2 ve DG-3'ün çalışmalarının daha çok sosyal ve kültürel faaliyetlere odaklandığı tespit edilmiştir. DG-1, DG-2, DG-3 ve DG-4 katılımcıları ile yapılan yüz yüze görüşmeler sırasında kentsel kullanımlarda karşılaşılan sorunların yerel yönetimlere aktarıldığı, ancak sorunların gecikmeli veya tekrar eden çözümlerle karşılandığı gözlemlenmiştir. Bu durumun nedeninin, taleplerin genellikle bütçe gerektirmesi olduğu ifade edilmiştir. DG-5 ile yapılan görüşmelerde, doğru kurumlara ve doğru ifadelerle taleplerin iletilmesi durumunda çözümler sunulduğu belirtilmiştir. Bu da yerel yönetimlerin sadece engelli talepleri doğrultusunda hareket ettiğini göstermektedir. DG-6 ile yapılan görüşmelerde ise, engellilerin kentte yeterince temsil edilmedikleri ve kent kullanımları konusunda yetersiz kaldığı ortaya konulmuştur.

Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılan tüm katılımcıların kent hakkı kavramını açıklayan cevaplarında “eşitlik ve erişilebilirlik” temelinde ortak bir ifade aktardıkları tespit edilmiştir. DG-8, DG-9, DG-10, DG-11 ve DG-12'nin engelli bireylerin kente entegrasyonu için çaba gösterdikleri ancak istenen düzeye ulaşamadığı tespit edilmiştir. DG-12, Engelsiz Yaşam Merkezi'nin yapılacağı ifadesiyle engelli bireylerin önemsendiğini belirtmiştir. Ancak, bu tür mekanların dışında kent kullanımına yönelik herhangi bir çalışma yapılmazsa bu merkezin engelli bireyleri kente dâhil edici değil, ayrıştırıcı olabileceği söylenebilir. Görüşmelerde DG-1, DG-2, DG-3 DG-4, DG-6 ve DG-7 ile DG-8, DG-9, DG-10, DG11 ve DG-12'nin iletişim ve iş birliği içerisinde olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca DG-8 ile yapılan görüşmelerde tek çatı altında tüm engel türlerine göre engelli bireyler ile iletişim halinde olmak istemeleri, Konya kentinin engelli bireyler için bir çaba sarf ettiği izlenimini vermektedir. Bu çaba takdir edilmelidir, ancak yeterli olmadığının da açıkça ifade edilmesi gerekmektedir. Mevcut durumda, Karatay Engelsiz Yaşam Merkezi'nin dışında kentsel mekân kullanımını iyileştirmeye yönelik herhangi bir proje yürütülmediği, daha çok sosyal ve kültürel odaklı çalışmaların yapıldığı tespit edilmiştir.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

İnsanın bulunduğu toplum ile iletişim kurup sosyalleşmesi, temel insan ihtiyaçlarından biridir. Bu süreç, bireyin kişisel ve sosyal gelişimine katkı sağlar ve toplumsal bağlarını güçlendirir. Sosyal çevre, insanın yaşamının önemli bir parçasıdır ve hem maddi hem de manevi ihtiyaçlarını karşıladığı bir ortamı ifade eder. Tarihsel süreçten günümüze ve geleceğe kadar, toplumların ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli hizmetler sunulmaya devam edilecektir. Bu hizmetler, farklı mekânsal ve kültürel koşullara göre çeşitlenebilir ve çeşitli aktörler tarafından sağlanabilir. Ancak toplumda bu hizmetlere eşit erişim sağlanması her zaman mümkün olmamakta ve bu durum birçok sosyal sorunu beraberinde getirmektedir. Dışlanma, sosyalleşememe, sağlık sorunları, işsizlik ve aidiyet eksikliği gibi problemler, özellikle dezavantajlı gruplar arasında daha yaygın olarak görülmektedir. Engelli bireyler, bu tür sorunlarla karşılaşma olasılıkları daha yüksek olan bir gruptur.

Giderek artan nüfus ve kentleşme süreci, kentlerde yaşayan bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli önlemleri ve politikaları gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, kent hakkı kavramı ortaya çıkmıştır. Kent hakkı, insan haklarının bir parçası olarak kabul edilir ve kentli yaşam tarzının ve getirilerinin somut bir yansımasıdır.

Kent hakkının temel unsurları vardır ve kentli olmanın doğal sonucu olarak ortaya çıkar. Bu haklar, tüm bireylerin kent yaşamından eşit şekilde faydalanmasını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Geçmişten günümüze pek çok ülke, kent hakkını düzenleyen politikalar ve mevzuatlar geliştirmiştir. Ayrıca, uluslararası platformlarda da kent hakkı ve engelli bireylerin kent yaşamına katılımı ile ilgili önemli çalışmalar yapılmıştır. Avrupa Kentsel Şartı, Avrupa Konseyi Engellilik Hareketi ve BM Engelliler Sözleşmesi gibi uluslararası belgeler, engelli bireylerin kent haklarının tanınması ve kullanımı ile ilgili dünya çapında önemli çalışmalardır. Ülkemizde de engelli nüfusunun artışı ve uluslararası düzeyde kent hakkının öneminin anlaşılmasıyla beraber bazı yasal düzenlemeler yapılarak engelli bireyin kent hakkı tanımlanmaya çalışılmıştır.

Engelli kent hakları dünya genelinde ve ülkemizde benzer temel prensipler etrafında oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu haklar genellikle aşağıdaki gibi tanımlanır:

- Engelli haklarına ilişkin toplumda farkındalık oluşturmak,
- Engellilerin tüm kent haklarını tam ve eşit kullanımını sağlamak,
- Dünya genelinde yaşayan tüm engelli bireylere fırsat eşitliği sunmak,

- Engelli bireylerin toplum içinde tam ve etkin bir şekilde bütünleşmelerini sağlamak,
- Engelli bireylerin toplumda yapılan eylemlere, uygulamalara ve karar alma süreçlerine katılımlarını sağlamak,
- Engelli bireyin sağlık, eğitim, istihdam, hizmet, teknoloji gibi haklarının kullanımını eşitlik ilkesi ile sağlamak,
- Engelliliğin birçok sebebinin olabileceği ve engel türlerinin çeşitli olduğu konusunda toplumda bilinç oluşturmak,
- Kent içi tüm hizmetlerde (ulaşım, eğlence, spor, kültürel aktivite, gezme, sosyalleşme) engelli bireylerin ayrıştırmadan dâhil olabileceği bir kent tasarımı sağlamak,
- Kentsel tüm aktörlerin, engelli bireyler, aileleri, engellilikle ilgili kurumlar, dernekler ve iş birliği içinde çalışarak engelli bireylerin kent yaşamına tam katılımını sağlamak,
- Engelliliğin bireysel olabileceği ve bir gün herkesin geçici veya kalıcı bir şekilde engellilikle karşılaşabileceği farkındalığını oluşturmaktır.

Kent hakkı ortaklığı ve kent planlaması disiplini, tüm dünyada herkes için erişilebilir ve kullanılabilir kentlerin tasarlanmasını amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, kentsel mekânların sadece fiziksel yapıları değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel boyutlarını da içerir. Kentlerin sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve mekânsal bir üretim alanı olduğu vurgulanır. Engelli bireylerin ve engelliliğin kent planlamasında dikkate alınması, sadece bir tercih değil, aynı zamanda kentsel eşitlik ve adaletin sağlanması için de gereklidir. Engelli bireylerin kent yaşamına tam katılımını sağlamak, kentsel mekânların herkes tarafından erişilebilir ve kullanılabilir olmasını sağlar. Bu da toplumsal katılımın ve kentsel yaşam kalitesinin artmasına katkıda bulunur. Bu bağlamda, kent planlaması süreçlerinde engelli bireylerin ihtiyaçları ve talepleri göz önünde bulundurulmalı ve kentsel mekânların engelliler için erişilebilir olmasını sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır. Bu, engelli bireylerin sosyal hayata tam ve etkin bir şekilde katılımını teşvik ederken, aynı zamanda kentlerin daha kapsayıcı ve adil olmasını sağlar. Bu nedenle, kent planlaması süreçlerinde kentsel eşitlik ve adalet ilkelerine uygun olarak hareket etmek önemlidir.

Daha adil ve yaşanabilir kentler oluşturmanın yolu, kent hakkının herhangi bir ayırım yapılmadan kentte var olan her grubun eşit ve tam bir şekilde yararlanmasını

sağlamaktan geçer. Bu, engelli bireylerin yaşamlarını kolaylaştırmak ve toplumsal katılımlarını artırmak için önemli bir adımdır. Bu bağlamda, engelli bireylerin yaşamlarını kolaylaştırmak ve kent yaşamına tam katılımlarını sağlamak amacıyla mevcut yasal düzenlemelerin gözden geçirilmesi ve gerekli güncellemelerin yapılması önemlidir. Ayrıca, kentsel politikaların daha etkin hale getirilmesi ve tüm süreçlere engelli bireylerin katılımının sağlanması gerekmektedir. Engelli bireylerin kente, topluma ve kararlara dâhil edilmesiyle tüm kentsel haklarını kullanmaları ve ayrışmadan yaşama dâhil edilmeleri, kent hakkının eşit şekilde kullanılmasıyla yaşamlarının kolaylaşacağına inanılır. Bu çerçevede, engelli bireylerin kent yaşamına tam katılımlarını sağlamak için karar alıcılar, yerel yönetimler ve toplumun geneli tarafından ortak bir çaba gösterilmesi önemlidir.

Konya kentinin 2014 yılından itibaren Konya Büyükşehir Belediyesi'nin faaliyet raporları incelendiğinde, yerel yönetimlerin engelli bireyleri önemseydiği ve yasal çerçeve doğrultusunda uygun çalışmalar yürütmeye çalıştığı görülmektedir. Ancak anket sonuçlarına göre, bu çabanın engelli bireyler için yeterli olmadığı görülmüştür.

Tez çalışması kapsamında, 105 ortopedik, görme, işitme-konuşma ve geçici engeli bulunan engelli bireylerle anket ve görme, işitme ve ortopedik engel türlerine ait 8 engelli derneği ile Konya Büyükşehir Belediyesi, Selçuklu Belediyesi, Meram Belediyesi, Karatay Belediyesi'yle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Anket çalışmaları aracılığıyla, engelli bireylere yönelik kent hakkı kavramının mekânlarda nasıl uygulandığı ve kullanıldığı ölçülmüştür. Bu kapsamda, erişilebilirlik, bütünleşme ve iş birliği ilkeleri doğrultusunda sorular yöneltilerek araştırma verileri toplanmıştır.

Anket bulgularına göre, Konya kent merkezi engelli bireyler için erişilebilir olsa da genel olarak kentin bütününde erişilebilirlik sorunları yaşanmaktadır. Engelin türüne göre erişilebilirlikte değişkenlik gözlemlenmiştir. Ortopedik engelli bireyler genellikle kenti daha erişilebilir bulurken, görme ve işitme engelli bireyler maalesef kentin erişilebilir olmadığını ifade etmişlerdir. İşitme engelli bireyler ise sınırlı mekânları tercih etmeleri nedeniyle sadece kendi yaşam alanları hakkında görüş bildirmişlerdir.

Anket sonuçlarına göre, toplu taşıma kullanımında otobüslerin kentin her alanına erişim sağlaması nedeniyle otobüs kullanımının yaygın olduğu görülmüştür. Ancak, konfor, bilgi erişimi ve güvenilirlik açısından tramvay tercih edilmek istenmektedir. Tramvayın kentin tümünde kullanılabilir olması talep edilmektedir. Kimseden yardım

almadan toplu taşıma araçlarını kullanabilme yeteneği, engelli bireylerin yaşam konforunu arttırarak kentle bütünleşmelerini sağlayacaktır.

Görme engelli bireylerin tramvayı tercih etmelerinin temel nedeni, sesli anons sisteminin sorunsuz çalışmasıdır. Ayrıca, işitme engelli bireylerin otobüsü tercih etmelerinin nedeni, görsel yönlendiricilerin daha belirgin olmasıdır. Ancak, otobüslerde sesli anons sisteminin eksikliği veya çalışmaması, görme engelli bireylerin tercihlerini etkilemektedir. Yasal düzenlemeler ve yerel yönetimlerin çalışmaları erişilebilirlik kapsamında belirli adımlar atmış olsa da denetim eksikliği ve kent genelinde erişilebilir hizmetlerin yetersizliği engelli bireylerin erişimini kısıtlamaktadır.

Konya Büyükşehir Belediyesi'nin Engelli Destek Merkezi (ENDEM) gibi tek bir birim aracılığıyla engelli bireylere hizmet vermesi, engelli bireylerin sorunlarını iletmelerini ve çözüm bulmalarını kolaylaştırabilmektedir. Örneğin, rampa eksikliği veya yetersiz eğim gibi erişimle ilgili sorunlar doğrudan bu merkeze iletilerek çözüme kavuşturulabilmektedir. Bu durum, engelli bireylerin kendilerini ifade etmelerini olumlu yönde etkileyebilecektir. Ancak, engelli bireylerle yapılan görüşmelerde ENDEM'in çalışmalarının kısa vadeli olduğu ve sadece belli noktalara odaklandığı ifade edilmiştir. Bu nedenle, kentsel hakların uygulanabilirliği genellikle geçici çözümlerle sınırlı kalmaktadır.

Konya Büyükşehir Belediyesi'nin engelli bireyler için sunduğu toplu taşıma duraklarına bağlı mobil uygulamalar, trafik ışıklarında bulunan sinyalizasyon sistemleri ve toplu taşıma duraklarında yer alan görsel ve işitsel yönlendiriciler gibi hizmetler, kentsel mekân kullanımını desteklemektedir. Ancak, bu hizmetlerin tüm engel gruplarını kapsayacak şekilde sunulmaması, kentin her noktasında uygulanmaması ve uygulamaların sürekliliğinin sağlanmaması gibi nedenler, bu uygulamaların engelli bireyler için yeterli olmadığını göstermektedir.

Yerel yönetimlerle yapılan derinlemesine görüşmelerde, sosyal ve kültürel alanlarda bir dizi faaliyetin yapıldığı belirtilmiştir. Gezi, piknik, kamp, eğlence etkinlikleri, şiir dinletileri, film gösterileri, tiyatro gibi pek çok alanda faaliyetler gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Ancak, anket sonuçlarına göre, engelli bireylerin sosyal ve kültürel etkinliklere katılımının sınırlı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumun nedeni olarak, başka birinin yardımına ihtiyaç duyulması gösterilmiştir. Engelli bireylerin kendi başlarına hareket etmelerine olanak sağlamayan çalışmalar engelliliği ortadan kaldırmadığı için yeterli değildir.

Kentsel mekânlarda erişimi kolaylaştırmak için hizmet veren asansörler, yürüyen merdivenler ve duyumsanabilir iz yollarının zamanla bozulması veya zarar görmesi durumlarının denetiminin yapılmaması, erişilebilirliği kısıtlayan veya engelleyen faktörler arasında yer almaktadır.

Bütünleşme ve iş birliği kapsamında anket bulgularının en önemli sonuçlarından biri, kenti kullanan diğer bireylerin engelli bireylere karşı tutumlarıdır. Sosyal hayatta toplumun bilinci, toplu taşıma araçlarında görevli personellerin davranışları, rampa önlerine ve engelli otoparklarına araçlarını park eden bireylerin tutumu, toplu taşıma araçlarında engelli alanını kontrolsüz kullananların tavırları, kaldırımı işgal eden esnafın bilinçsizliği, engelli bireyin sosyal yaşama katılımını önemli ölçüde etkilemektedir. Yasal düzenlemeler ve kentsel hak tanımlamaları yapılmasına rağmen, engellinin farkındalığı toplumun tamamına yerleşmedikçe başarıdan söz edilemez.

Derinlemesine görüşmelerde, engelli derneklerinin engelli bireylerle güçlü bir iletişiminin olduğu tespit edilmiştir. Engelli bireylerin kendilerini en özgür ve mutlu hissettikleri mekânların, kendi engel türlerine sahip bireylerin bulunduğu alanlar olduğu belirlenmiştir. Ancak, bu durumun, engelli bireylerin engelliliklerinin diğer bireyler tarafından anlaşılmaması nedeniyle engelli bireyin kentli olma durumunu olumsuz etkilediği gözlemlenmiştir. Yerel yönetimlerle engelli derneklerinin aralarında iş birliği ve iletişim halinde olduğu da görüşmelerde ulaşılan sonuçlardandır. Yerel yönetimler yapmış oldukları bilgilendirmeleri engelli dernekleri üzerinden gerçekleştirmektedirler. Ancak, tek iletişim aracı olarak engelli derneklerinin olması, engellilerin bilgilere erişimini olumsuz etkileyebilmektedir.

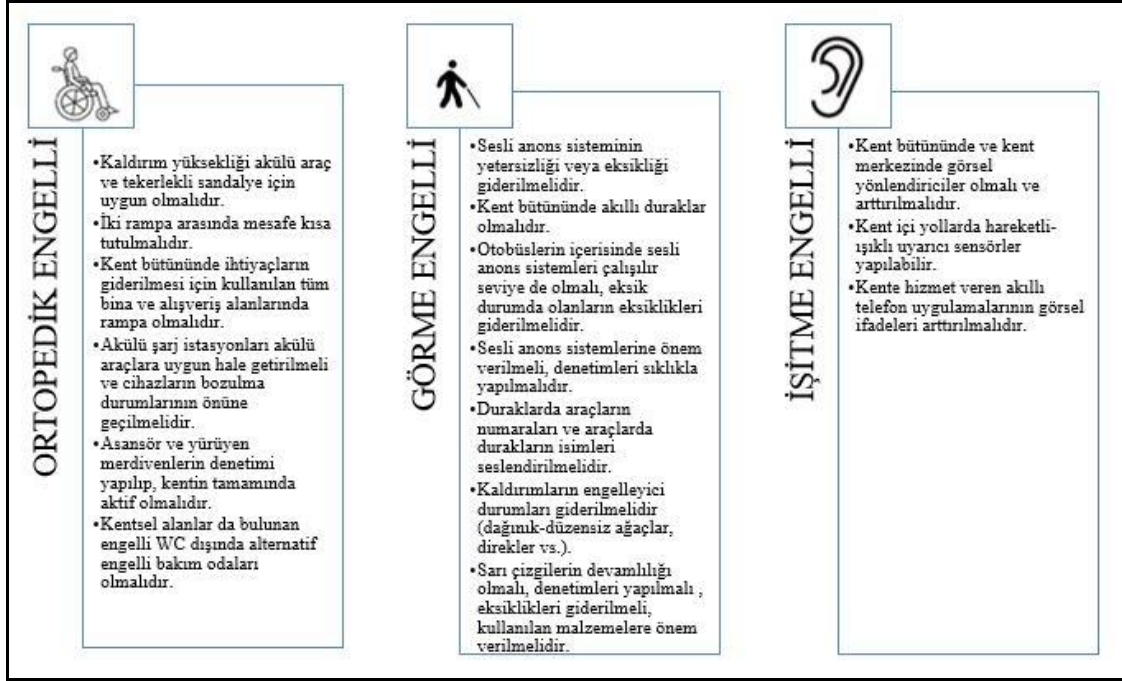
Kent hakkı *“kentteki tüm bireylerin eşit şekilde yaşadığı, engelli olduğunu hissetmeden kentsel mekânlarda özgürce hareket etme hakkıdır”*. Konya kentinin engelliliği önemseyen ve engel durumlarını ortadan kaldırmak için gelişim gösterdiği ve çabası olduğu ancak tüm engel gruplarının düşünülmediği, dâhil eden değil problem çözme odaklı, kent bütünü aynı imkânları sunmadığı, kentsel hakların tamamının kullanılmadığı ve kullanılan hakların da eksik olması nedenleriyle; engelli bireyler için yeterli olmadığına ulaşılrken: engelli bireylerin de kentli olmak için kentsel haklarının farkındalığına sahip olmamaları, *“aidiyet yoksa katılım, katılım yoksa hareket yoktur”* (Eşrefoğlu, 2020) ifadesi ile kenti sahiplenmeleri gerektiği sonucuna varılmıştır.

Yapılan çalışma sonucunda, engelli bireylerin Dünya ve Türkiye’de sunulan yasal çerçeveler ile kent hakkını kullanımına ilişkin yapılan literatür araştırması

bölümünden faydalanarak yapılan görüşmeler sonucunda tespit edilen problemlerin çözümü için öneriler sunulmuştur.

- Kent merkezi odaklı değil, kent bütününe erişilebilir olması için çalışmalar yapılmalıdır.
- Kentte engelli bireylerin hayatını kolaylaştıran hizmetlerin bulunması yeterli değildir; bu hizmetlerin sık sık aralıklarla denetlenmesi gerekmektedir.
- Engelli bireylerin kentsel kararlara birebir dâhil edildiği bir yol izlenmelidir.
- Kenti kullanan tüm bireylerin ve otobüslerde görevli personelin bilinçlenmesi ve farkındalık düzeylerinin artırılması için çalışmalar yapılmalıdır.
- Empati farkındalığında, engelli bireylerin anlaşılabilmesi için engelin varlığı değil, engelli bireylerin diğer duyu organlarının kullanım oranının artmasından dolayı daha iyi çalıştığı düşünülerek bir farkındalık çalışması yapılmalıdır.
- Engelli bireylere meslek edinme kurslarının yanı sıra, engelleriyle baş edebilmeleri için izlemeleri gereken yollar hakkında eğitimler verilmelidir.
- Akıllı hizmetlerden faydalanma oranı arttırılmalıdır.
- Tramvay kullanımı, daha konforlu ve güvenli olduğu için engelliler tarafından tercih edilmektedir. Konya kentinin topografik yapısının uygunluğu sayesinde, tramvay kullanımını kentin tamamına yayacak kararlar alınmalıdır.
- Engelli bireyler için önemli haftalarda sosyal ve kültürel aktivitelerin içeriğinin değiştirilmesi gerekmektedir. Engelli bireyin farkındalığını arttıran çalışmalar yapılmalıdır.
- Bilgilendirme yöntemi olarak dernekler ve sosyal medya dışında, afiş ve broşür yöntemleri artırılmalı, kent merkezinin belirli alanlarındaki görsel tabelalar kullanılmalıdır. Böylece, kentteki diğer kullanıcılar engelli bireylerin farkında olup yapılan çalışmalardan haberdar olarak aşına olacaklardır.
- İşitme engelli bireylerin kent kullanımına ilişkin çalışmalar detaylandırılmalı ve kentlileşmeleri için önlemler alınmalıdır.
- Her engel türünün ayrı ayrı düşünüldüğü çalışmalar yürütülmeli ve kararlar verilmelidir.

Erişilebilirlik ilkesine göre öneriler; (Şekil 5.1)

Şekil 5. 1: Erişilebilirlik İlkesine Göre Engelli Türlerine Göre Öneriler

Bütünleşme ve İş Birliği ilkelerine göre öneriler; (Şekil 5.2)

Şekil 5. 2. Bütünleşme ve İş Birliği İlkelerine ve Engelli Türlerine Göre Öneriler

Çalışmanın sonucunda, Konya kentinin erişilebilirlik ilkesine göre, engelli bireylerin hayatlarını kolaylaştırmaya yönelik çabaların olduğu ve yaşanan sorunlar için çözüm yollarının oluşturulduğu belirlenmiştir. Engellilerin erişilebilirlik kapsamında ilgili yerlere ulaşabildiği gözlemlenmiştir.

Bütünleşme ilkesine göre, kentte bazı çalışmalar yapıldığı ve engelli bireylerin yeteri kadar dâhil edilmediği, ancak belirli ölçülerde dâhil edildiği saptanmıştır.

İş birliği ilkesine göre ise, maalesef çalışmaların sınırlı olduğu ve engelli bireylerin doğrudan dâhil edilmediği tespit edilmiştir. Bu alanda daha fazla iş birliği ve dâhil olma çabalarına ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştır.

KAYNAKLAR

- Abay-Alyüz, S.B. 2022, Engelli ve engelli sorunlarında yeni bir perspektif: sosyal dışlanmadan sosyal entegrasyon ve sosyal içermeye yönelim. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(1): 457-471.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2014, Aile Eğitim Rehberi, Motor Fonksiyonel Problemi Olan Çocuklar, <https://www.aile.gov.tr/media/5634/motor-fonksiyonel-problemi-olan-cocuklar-aile-egitim-rehberi.pdf> [Ziyaret Tarihi: 14 Nisan 2024].
- Ak, İ.S. 2022, Engellilik ve Kent, Dört Mevsim, Kentime Değer Projesi, *Sabancı Vakfı*.
- Akalın, M. 2018, Kente Karşı İşlenen Suçların Faili İmar Afları, İksad Yayınevi.
- Akkaya, K.E. 2019, Kent Parklarının Engelliler Yönünden İrdelenmesi, Mimar Sinan Güzel sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Lisans Bitirme Ödevi.
- Akman Dömbekçi, H. ve Erişen M.A. 2022, Nitel Araştırmalarda Görüşme Tekniği, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 141-160.
- Aközer E. 2007, Özgürleştiren Tasarım, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülten-46.
- Aktuğ, E. 2018, Kocaeli İli Gölcük İlçesinde Süreğen Hastalık Dışı Özürlülük Sıklığı, Nedenleri ve Özürülülerin Sorunları, Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yönetmeliğin Halk Sağlığı Yüksek Lisans Programı İçin Öngördüğü Bilim Uzmanlığı Yüksek Lisans Tezi.
- Akyıldız, N.A. 2017, Avrupa Birliği ve Türkiye’de Engelli Politikaları, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Alacadağlı, E. 2020, Güvenli Kent ve Kent Güvenliği Üzerine Bir İrdeleme, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6 (2): 152-167.
- Arat, Y. ve Sayar, G. 2016, Engelliler İçin Dolaşım Senaryosu “Konya Kent Plaza AVM Örneği” *Erciyes Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 32,1-17.
- Ardahanlıoğlu, B. 2022, Türkiye’de Engelli Hakları Aktivizmi Engelli Aktivistler Üzerine Nitel Bir Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Arı, A. 2022, Türkiye’de engellilik ve engellilerin eğitimi üzerine bir derleme, *Humanistic Perspective*, 4 (3): 589-605.

- Arun, Ö. 2019, Krizler ve Yaşlanma 21. yy. Demografik Dönüşümün Yansımaları Antalya, Yaşlanma Çalışmaları Derneği Yayınları.
- Aydın S. 2008, Engelli Bireylerin İnsan Hakları, Modeller, Engelli Bireylerin Sağlığını Anlamak, İstanbul Gelişim Üniversitesi, https://gavsispanel.gelisim.edu.tr/Document/suaydin/20221017134755963_67d0b4d2-dde8-40d1-8f04-c2d8977ea985.pdf [Ziyaret Tarihi: 14 Nisan 2024]
- Ayfer R. ve Bozkurt Y., 2018. Göçün Kentleşme Üzerindeki Etkisi: Kütahya İli Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:57.
- Azarkan, E. ve Benzer, E. 2018, Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme ve Türkiye’de Engelli Hakları, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23 (38):3-29.
- Bahçeci Başarmak H.I., 2020, Bağımlı Kentleşme, Kent Hakkı ve Kentsel Dönüşüm. Yozgat Bozok Üniversitesi İİBF. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Memleket Siyaset Yönetim (MSY), 15(34), 217-242
- Bergün, S. 2016, Avrupa Kentsel Şartı’nın Kentlerdeki Özürlü ve Sosyoekonomik Bakımından Engelliler Yönelik İlkeler ve Bursa Kentinde Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Erişilebilirliği *Aksaray Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 8(1): 61-72.
- Berktaş S.2021, Sanayi Devrimi ile Gelen Değişim: İş Bölümü ve Yabancılaşma. *Atlas Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(6)
- Beyazıt E. 2020, Sosyal Politika, Yoksulluk ve Kent Yoksulluğu, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi (Internatiol Journal of Society Researches)*. 16(30).
- Bilsin, E. ve Başbakkal Z. 2014, Dünyada ve Türkiye’de Engelli Çocuklar, *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi* 30(2): 65-78.
- Bulut, Y. ve Kurt, Z. 2020, Kentsel Katılım Kentsel Politikaların Oluşumunda Dezavantajlı Grupların Konumu, *Journal of PoliticsEconomyand Management* 3(1): 21-23.
- Castells, M. (1977). The urban question: A Marxist approach (Çev. A. Sheridan). Londra: Edward Arnold.
- Cihan A. 2021, Engelli Bireylere Sahip Olan Ailelerin Toplumdan Beklentileri: İstanbul Örneği, *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (7), 7-27
- Çağlar, S., 2009, Engelli Hakları Sözleşmesi’nde Ayrımcılık Yasağı ve Türkiye’nin Uyum Sorunu, *TBB Dergisi*, 96, 35-36.
- Çağlar, S., 2012, Engellilerin Erişilebilirlik Hakkı ve Türkiye’de Erişilebilirlikleri, *AÜHFD* 61(2): 541-598.

- Çağlayan, D. 2006, Özürlü haklarının gelişimi: Merhametten Hakka, Ankara: TODAİE Yayınları.
- Çelebi İ. 2014, Yerel Yönetimlerin Uluslararası Müdahaleleri İçin Yasal Bir Dayanak: Uluslararası Hukuk ve Kentli Hakları, *TESAM Akademi Dergisi*, 129-155
- Çetin B.I. 2017, Sanayi Devriminden 21. Yüzyıla Batı Dünyasında Engellilik, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7(1), 91-121.
- Çetin, B. I., 2017, Sanayi Devrimi'nden 21. Yüzyıla Batı Dünyasında Engellilik. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7 (1): 91-122.
- Çınarlı S. 2008, Kamu Hizmetlerinin Yürütülmesinde Engelli Hakları, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Kamu Hukuku Programı Doktora
- Çiftçi S. ve Aydın H.İ. 2015, Türkiye'de Kır-Kent Kavramlarının Değişen Niteliği ve Mevzuatın Sürece Etkisi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (Electronic Journal of Social Sciences)*, 14(54),192-200.
- Çiğdem, E. 2020, Yerel Yönetişim Uygulaması Olarak Kent Konseylerinin Malatya Kent Konseyi Üzerinden Değerlendirilmesi, *ASEAD*, 7 (8):202-225.
- Çitil, M. ve Üçüncü M.K. 2018, Türkiye'de Engelli Hakları ve Engelliler Hukuku'nun Durumu Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, TAAD Sayı:35.
- Demirbaş, C. 2021, Sürdürülebilir Kent Kavramı Çerçevesinde Belediyelerin Rolü: Mezitli Belediyesi Örneği, *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* Cilt:2, 103-116.
- Dolu, E. 2019, Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye'de Engellilere Yönelik Bakım Politikaları ve Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dostoğlu, N., Şahin, E. ve Taneli, Y. 2009, Evrensel Tasarım: Tanımlar, Hedefler, İlkeler. *Mimarlık*, 347.
- DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü), 2012, Global data on visual impairments-2010. <http://www.who.int/blindness/GLOBALDATAFINALforweb.pdf?ua=1>.
- Duyan G. 2024, Özürlülüğe Yaklaşım Modelleri PowerPoint Sunusu, On Dokuz Mayıs Üniversitesi.
- Eraarslan, E. ve Coşgun M. 2021, Engellilerin Toplumsal Entegrasyonunda Siyasal Temsil Üzerine Bir Deneme: Türkiye Özürlüsü ile Mutludur Partisi, *OPUS International Journal of SocietyResearches*, 17 (38): 5764-5790.

- Erbay, E. 2016, Engelliliğe Genel Bakış: Kavramlar, Nedenleri, Türleri ve Modelleri. (Ed.: Y. Genç), Engellilerle Sosyal Hizmet adlı eserin içinde (s. 3-22), Eskişehir: Anadolu Üniv. Yay
- Erdoğan N.Ş., Erdemir M. ve Koç İ. 2023, Konut Üretim Metotlarının 2000 Yılı Sonrası İstatistiksel Değişimi: Konya Örneği, *ArtGRID*, 4(2),126-146
- Erdoğan, M. 2019, Engellilerin Kentleşmesi: Çanakkale Örneği, Kentlilik Bilinci ve Kültürü Sempozyumu, Bildirileri içinde (215-227), Bursa.
- Ergüden D. 2008, Sosyal Dışlanma Açısından Engelli Bireylerin Yaşantılarının İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Erkan G. 2004, Özürlülüğe İlişkin Modeller ve Sosyal Hizmet Uygulamaları, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 15(2)
- Erten Ş. ve Aktel, M. 2020, Engellilerin Erişilebilirlik Hakkı: Engelsiz Kent Yaklaşımı Çerçevesinde Bir Değerlendirme, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(28): 898-912.
- Fazla B. 2022, Akıllı Hareketlilik ve Engelsiz Yaşam Üzerine Bir Araştırma: Konya Kenti Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Gökçek Karaca, N. 2019, Uluslararası İlke ve Standartlar Bağlamında Engelli Hakları, *Hukuk Fakültesi Dergisi* 5 (1).
- Gül, İ.I. 2014, Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi: Kamu Kurumları İçin Uygulama Rehberi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Harvey, D. 2008, The Right to the City. *New Left Review*.
- Hüseyinli, N., Göçmen S. ve Nasibov D. 2017, Çalışma Hayatında Engelli Haklarına İlişkin Yasal Düzenlemeler ve Engellilerin Haklara İlişkin Farkındalıkları, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6, 138-152.
- İnan, S., Ceyhun Peker, G., Tekiner, S., Ak, F.ve Dağlı, F. 2013, Engellilik, Türkiye’de Engellilerin Durumu ve Sağlık Hizmet Sunumuna Bir Bakış, *TAF PrevMedBull*.
- İşbir E.G. ve Çubuk, H. 2018, Engellilerin Anayasal Haklarını Kullanmalarını Zorlaştıran Sebepler, *Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1, 1-30.
- Kahraman Güloğlu, F. 2022, Engellilik Hakkında Kavramsal Karmaşanın Nedenleri ve Türkiye’deki Durum, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33 (1): 291-315.
- Kalaç Ö.M. ve Tecim V., 2022, Engelsiz Bilişim 2022 Teknoloji Işığında Yaşam, Kriter Yayınevi, İstanbul.

- Kalaycı, S. ve Akin, A. 2019, Engellilere Yönelik Yerel Sosyal Hizmetlerde Belediyelerin Yeri: Malatya Büyükşehir Belediyesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 663-674.
- Karaca Erol, Z. ve Nam D. 2021, Kronik Bir Sosyal Sorun: Engellilere Yönelik Ayrımcılık 23(1), 167-194.
- Karataş, Z. 2015, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1 (1)
- Karataş, Z. 2017, Sosyal Bilim Araştırmalarında Paradigma Değişimi: Nitel Yaklaşımın Yükselişi, *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1 (1).
- Kayan, A. ve Baran, R. 2019, Avrupa Kentsel Şartı Kapsamında Ulaşım-Dolaşım Hakkı: Diyarbakır Örneği, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 9 (18): 345-360.
- Kesgin, B. 2014, Engellilere Yönelik Yerel Sosyal Politikalar, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 23 (4):1-15.
- Kocakaya, R. 2022, Sosyal Hizmet Açısından İhtiyaç ve Hak Kavramları Bağlamında Engelli Bireyin Varoluşu, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Koçak, B. ve Bektaş, M. 2019, City Rights and Participation in National and International Law System, *Kent Akademisi*, 12, 104-117.
- Kuran, H. 2019, Neoliberal Kentler ve Şehir Hakkı Mücadeleleri, Doktora Tezi Ankara Üniversitesi.
- Küçük K., Kaya Ö.F., Koca H., Tezcan H. ve Ulu O. 2018, Görme Engelli Bireylerin Sınavlara Hazırlanırken Yaşadıkları Zorluklar, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü.
- Lefebvre H. Çeviri Aksümer G. 2011, Kent Hakkı, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 9(36):140-152.
- Lefebvre, H. 1968, Le droit à la ville. Paris: Éditions Anthropos.
- Malkoç True, E. ve Sönmez Türel H. 2013, Yapılı Çevrelerin Fiziksel Engelliler Yönüyle Kullanılabilirliği: İzmir Kenti Örneği, *Artium*, 1 (1), 1-16.
- Mayer, M. 2011, Kentsel toplumsal hareketlerde Kent Hakkı. *Eğitim Bilim Toplum*, 9(36): 153-182.
- Mengi, A. 2018, Engelliğe İlişkin Temel Yaklaşımlardan Biri Olan İnsan Hakları Modelinin İncelenmesi, Anadolu Uluslararası Multi Disipliner Çalışmalar Kongresi, Diyarbakır.

- Meşe, İ. 2014, Engelliliği Açıklayan Sosyal Model Nedir? *Sosyal Politikalar Çalışma Dergisi*, 33:79-92
- Meşhur, M.Ç. ve Akseki, H. 2013, Kentsel Yayılma Sonucu Yapılaşmaya Açılan Verimli Tarım Alanları: Konya Kenti Deneyimleri, *MEGARON*, 8(3),165-174.
- Meşhur, H.F. ve Tekin, M. 2018, Evrensel Tasarım Yaklaşımının Şehir Planlama Disiplini Bakış Açısı Değerlendirilmesi, *Online Journal of Art and Design*, 6(5):94-111.
- Metin, B.2017, Engellilere Yönelik Sosyal Politikalarda Yerel Yönetimlerin Rolü: Keçiören Belediyesi Örneği, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (1): 320-344.
- Öncü, A.S. ve Cevizliler, E. 2013, Avrupa Bütünleşmesi İçin Önemli Bir Adım: Avrupa Konseyi ve Türkiye'nin Konseye Üyeliği Meselesi, *Gazi Akademik Bakış*, 7 (13):15-44.
- Öner, G. 2018, Zihinsel Engelli Öğrencilere Fen Bilimleri Dersinde Canlıların Sınıflandırılmasının Bilgisayar Destekli Bireyselleştirilmiş Öğretim Yöntemiyle Öğretiminin Etkisi Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Öngen Köse, Ç. 2022, Güvenli ve Eşit Kent Politikaları: Uluslararası Standartlar ve İyi Uygulama Örnekleri, CEİD Cinsiyet Eşitsizliği Derneği.
- Özdemir Metlioğlu, S. 2021, Kentte İnsan Hakları ve Kent Hakkı, *OPUS International Journal of Society Researches*, 18 (40): 2731-2743.
- Özdingiş, N. 2007, İstanbul Kent Parklarının Özürlüler Açısından Değerlendirilmesi Yönelik Bir Araştırma Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özgökçeler, S. ve Alper Y. 2010, Özürlüler Kanununun Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi, *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1 (1):33-54.
- Özmete, E. 2012, Haklar Temelinde Engellilik Modelleri ve Sosyal Hizmet, Engelsiz Toplumu İnşa Etme ve Sosyal Hizmet Paneli, Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, Erzurum.
- Öztürk, M. 2011, Türkiye’de Engelli Gerçeği, İstanbul Müstakil Sanayici ve İş adamları Derneği Yayınları, 12 Aralık 2018.
- Pakkan, C. 2021, Sosyal Model Çerçevesinde Engelli Erişilebilirliğinin Türkiye’deki Yasal ve Somut Durumu, *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 1-21.
- Parmaksız Yelsalı, P.M. 2019, Belleğin Mekânından Mekânın Belleğine: Kavramsal Bir Tartışma, *Ankara Üniversitesi İlel Dergisi*, 6 (1): 7-26

- Partici, R. 2018, Üniversitelerde Eğitim Gören Engelli Öğrencilerin Eğitimleri Sırasında Karşılaştıkları Problemler; Kırıkkale Üniversitesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi.
- Pektaş, E.K ve Akın, F. 2010, Avrupa Kentsel Şartları Perspektifinde Bir Kentli Hakkı Olarak Katılım Hakkı ve Türkiye, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (2): 23-49.
- Reis, Ö. 2020, Kemal Tahir'in Köyün Kamburu Romanına Engelliliğin Sosyal Modelinden Bakmak, *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 160-173.
- Semerci, F. ve Bulanık, M. 2023, Konya Kent Merkezinin Şekillenmesinde İktidarın Sosyolojik Etkisi, *Konya Sanat Dergisi*, 6,42-56.
- Solmaz, Y. 2013, Kentsel Dönüşüm ve Kentsel Hareketler İstanbul'da Kent Hakkı Mücadeleleri, Doktora Tezi Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Subaşıoğlu, F. 2008, Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinin Engellilik Farkındalığı Üzerine Bir Araştırma, *Bilgi Dünyası*, 9(2): 399-430.
- Suvar, Arslan, A. 2013, Kent Hakkı Bağlamında Kamusal Alanın Yeniden Talebi ve Kamusal Alanda Sanat, *IDEALKENT*, 4 (10): 86-107.
- Şahyar, Akdemir, D. 2020, Kentli Hakları ve Kent Konseyleri, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (40): 149-167.
- Şenesen G.G., Arun Ö., Aykara A., Sunata U., Arkadaş A. ve Yücel Y.T., 2021, İnsan Hakları Kentleri Göstergeleri. Research Worldwide İstanbul.
- Şimşek, A.A. 2020, Engelli Bireylerin Bilgi Edinme Hakkı Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin Yaklaşımı Bağlamında Bir Değerlendirme, *YÜHFD*, 409-444.
- Şişman, Y. 2011, Türkiye'de Özürlülere Yönelik Yasal Düzenlemeler, Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı:60, 169-221.
- Tansuğ, Ç. 2009, Türk Hukukunda Özürlü Hakları ve Bu Hakların Kullanılmasında İdareye Başvurular, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2, 83-111.
- Taşçı, F. 2010, Engelliler ve Sosyal Hizmet, Sosyal Hizmet ve Lisans Tamamlama Programı, İstanbul Üniversitesi.
- Tuğaç, Ç. 2020, Avrupa Kentsel Şartı'ndan Avrupa Yeşil Sözleşmesi'ne Avrupa'da Kentsel Politikaların Gelişim Süreci ve Geleceği, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 19 (1): 225-267.

- Tul, U. 2015, Avrupa Kentsel Şartına Göre Kent Hakkı ve kentli Hakları, [Avrupa Kentsel Şartı'na Göre Kent Hakkı ve Kentli Hakları - 1. PARÇA | Siyasal Hayvan](#) [Ziyaret Tarihi: 14 Mayıs 2024].
- UN, 2010, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin İzlenmesi, İnsan Hakları Gözlemcileri İçin Rehberlik Profesyonel Eğitim Serisi, United Nations Human Rights, [BM-Engellilerin-Haklarına-İlişkin-Sözleşmenin-İzlenmesi-İnsan-Hakları-Gözlemcileri-için-Rehberlik.pdf \(ied.org.tr\)](#) [Ziyaret Tarihi: 14 Mayıs 2024].
- Uzunçarşılı Baysal, C. 2011, Kent Hakkı Yeniden Hayat Bulurken, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 9(36):31-55.
- Üçüncü, M.K ve Çitil, M. 2018, Türkiye’de Engelli Hakları ve Engelliler Hukuku’nun Durumu, *TAAD*, 9(35):233-278.
- Ünal, B. 2022, Kentsel Tasarım Bağlamında Kayıp Mekânların İrdelenmesi ve Kent
- Ünal, V. 2018, Toplumsal Değişim Sürecinde Engelliler. *Turkish Studies Social Sciences*, 13(8): 1323-1342.
- Ünlü, S. Bağcıvan, A. ve Kara, B. 2022, Geçmişten Günümüze Türk Kültüründe Engelli Anlamlandırılmaları, *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 6 (1): 96-130.
- Varol, N. 2019, Zweig’in Acımak Adlı Eseri ve Grass’ın Teneke Trampet Eserlerinde Engellilik Sorunsalı, Yüksek Lisans Tezi, Alman Dili ve Edebiyatı Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- WHO-World Health Organization, 2001, International Classification of Functioning, Disability and Health. World Health Organization Geneva. 9241545429.pdf (who.int) [Ziyaret Tarihi: 14 Nisan 2024].
- WHO-World Health Organization. 2019, International Classification of Diseases 11th Revision (ICD-11).
- Winter, J.A. 2004, Toplumsal bir sorun çözümleyici olarak özürlü hakları hareketinin gelişimi. (Çev. Mehmet Ergün), *ÖZVERİ*, 1(2): 341–56.
- Yayan, E.H., Düken, M.E. ve Suna Dağ Y. 2018, "Engellilik Modelleri Çerçevesinde Engelli Çocuğa Yaklaşım," In Her Yönüyle Engellilik, Elâzığ: Anadolu Nobel Tıp Kitapevi, 2019, 170-182.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. 2004, SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Yener, Z. ve Arapkirlioğlu, K. 1996, Avrupa Kentsel Şartı, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.

- Yenice, M.S. 2012, Konya Kentinin Planlama Tarihi ve Mekânsal Gelişimi, *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 28(4), 343-350
- Yetkin, E. Boyacıoğlu, E. ve Kaçar A.D. 2021, Kent Hakkı Bağlamında Endüstri Mirasını Yeniden Okumak: Türasaş Eskişehir Örneği, *IDEALKENT*, 12 (33), 1065-1099.
- Yıldırım, S. 2020, Kent ve Kent Hakkı Üstüne, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Yıldız, M. 2022, Engelli Çocuğa Sahip Kadınların Yoksulluk Deneyimleri ve Yapabilirlikleri Üzerine Nitel Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Yılmaz Düşünür, S. 2019, Zihinsel Engelli Bireylerin Topluma Kazandırılmasında Turizm Faaliyetlerinin Rolü Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi.
- Yılmaz, N. ve Diktaş, E. 2020, Kentsel Kamusal Açık Mekanların Engelliler Tarafından Kullanımının Ankara, Çankaya Örneğinde İrdelemesi, *Sosyal Politika Çalışmalar Dergisi Erişilebilirlik Özel Sayısı*, 2, 411-468.
- Yücel Batmaz, N. ve Dalgıç, I. 2022, Bir Kent Hakkı Olarak Katılım Hakkının Uygulanabilirliğine Dair Bir Değerlendirme: Seğmenler Parkı Protokolü, *IDEALKENT*, 13 (37): 2175-2195.
- Yüksel, M. 2007, İnsan Haklarının Sosyo-Tarihsel Temelleri, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, İnsan Hakları Yıllığı, C:25, 1-19
- 2030 Engelsiz Vizyon, 2021. Aile ve Sosyal Hizmetler Başkanlığı. https://aile.gov.tr/media/94447/2030_engelsiz_vizyon_2021.pdf [Ziyaret Tarihi: 24 Mayıs.2024].
- Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020100834bm_48.pdf [Ziyaret Tarihi: 24 Mayıs.2024].
- Engelliler Hakkında Kanun. 07.07.2005. Resmî Gazete Sayısı:25868 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> [Ziyaret Tarihi: 24 Mayıs.2024].
- Engelliler İçin Bilgilendirme Rehberi, 2019, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. <https://www.aile.gov.tr/media/35694/engelli-bilgilendirme.pdf> [Ziyaret Tarihi: 24 Mayıs.2024].

- Konya Büyükşehir Belediyesi, 2014. “2014 Yılı Faaliyet Raporu” syf: 254-256, https://sepet.konya.bel.tr/kbb/kbb/dosyalar/faaliyet_raporlar/2014FaaliyetRaporu.pdf [Ziyaret Tarihi: 07 Mayıs.2024].
- Konya Büyükşehir Belediyesi, 2015. “2015 Yılı Faaliyet Raporu” syf:265-267. https://sepet.konya.bel.tr/kbb/kbb/dosyalar/faaliyet_raporlar/2015FaaliyetRaporu.pdf [Ziyaret Tarihi: 07 Mayıs.2024].
- Konya Büyükşehir Belediyesi, 2016 “2016 Yılı Faaliyet Raporu” syf:254-256. https://sepet.konya.bel.tr/kbb/kbb/dosyalar/faaliyet_raporlar/2016FaaliyetRaporu.pdf [Ziyaret Tarihi: 07 Mayıs.2024].
- Konya Büyükşehir Belediyesi, 2017 “2017 Yılı Faaliyet Raporu” syf:263-265. https://sepet.konya.bel.tr/kbb/kbb/dosyalar/faaliyet_raporlar/2017FaaliyetRaporu.pdf [Ziyaret Tarihi: 07 Mayıs.2024].
- Konya Büyükşehir Belediyesi, 2018 “2018 Yılı Faaliyet Raporu” syf:212-214. https://sepet.konya.bel.tr/kbb/kbb/dosyalar/faaliyet_raporlar/2018FaaliyetRaporu.pdf [Ziyaret Tarihi: 07 Mayıs.2024].
- Konya Büyükşehir Belediyesi, 2019 “2019 Yılı Faaliyet Raporu” syf:421-423. https://sepet.konya.bel.tr/kbb/kbb/dosyalar/faaliyet_raporlar/2019FaaliyetRaporu.pdf [Ziyaret Tarihi: 07 Mayıs.2024].
- Konya Büyükşehir Belediyesi, 2020 “2020 Yılı Faaliyet Raporu” https://sepet.konya.bel.tr/kbb/kbb/dosyalar/faaliyet_raporlar/2020FaaliyetRaporu.pdf [Ziyaret Tarihi: 07 Mayıs.2024].
- Konya Büyükşehir Belediyesi, 2021 “2021 Yılı Faaliyet Raporu” https://sepet.konya.bel.tr/kbb/kbb/dosyalar/faaliyet_raporlar/2021FaaliyetRaporu.pdf [Ziyaret Tarihi: 07 Mayıs.2024].
- Konya Büyükşehir Belediyesi, 2022 “2022 Yılı Faaliyet Raporu” https://sepet.konya.bel.tr/kbb/kbb/dosyalar/faaliyet_raporlar/2022FaaliyetRaporu.pdf [Ziyaret Tarihi: 07 Mayıs.2024].
- Konya Büyükşehir Belediyesi, 2023 “2023 Yılı Faaliyet Raporu” https://sepet.konya.bel.tr/kbb/kbb/dosya/birim_icerik/717/9USkLF2bRdmBu5My_mrikfrlkGqw1SskOZDyjfL2D.pdf [Ziyaret Tarihi: 24 Mayıs.2024]
- Kuşaklar Arası Akıllı Şehirler Çalıştayı Bilgi Raporu,04.12.2023. Kapsül Teknolojileri Platformu, <https://www.konya.bel.tr/haber/basin/konya-buyuksehirde-xyz-akilli-kusaklar-calistayi?filtre=metin> [Ziyaret Tarihi: 24 Mayıs.2024].

- Ücretsiz veya İndirimli Seyahat Kartları Yönetmeliği, Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.4.03.2014.ResmiGazeteSayıs:28931.<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140304-3.htm> [Ziyaret Tarihi: 24 Mayıs.2024].
- URL1:Engelsiz yaşama derneği, (<https://ey-der.com/ana-sayfa/turkiye-ve-dunyada-engelliler/>) [Ziyaret Tarihi: 12 Nisan 2024].
- URL2:<https://engelsizkariyer.com/BILGI-BANKASI/Engelli-Haklari/Engellilerin-Egitim-Haklari-Ve-Ailelerin-Yapmasi-Gerekenler-307> [Ziyaret Tarihi: 12 Nisan 2024].
- URL3:https://istiklalmem.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/38/14/750535/dosyalar/2018_06/22145900_Engelli_HaklarY.pdf [Ziyaret Tarihi: 12 Nisan 2024].
- URL4:https://pingoin.net/Blog_Detay/kent-hakk-nedir-31) [Ziyaret Tarihi: 20 Nisan 2024].
- URL5:<https://www.engelsizkariyer.com/BILGI-BANKASI/Engelli-Haklari/Sosyal-Butunlesme-ve-Katilma-Engellilerin-Hakki-45> [Ziyaret Tarihi: 20 Nisan 2024].
- URL6:<https://engelsiz.deu.edu.tr/duyurular/engellilerin-haklarina-iliskin-sozlesme/>[Ziyaret Tarihi: 20 Nisan 2024].
- URL7:<https://www.bingol.edu.tr/media/226197/sayt-bolum13c-anket-teknigi.pdf> [Ziyaret Tarihi: 20 Nisan 2024].
- URL8:<https://konesob.org.tr/bilgi/konyaitanialim#:~:text=%C5%9Eehir%20A> [Ziyaret Tarihi: 20 Nisan 2024].
- URL 9: <http://cografyaharita.com/> [Ziyaret Tarihi: 24 Mayıs.2024].
- URL10:<https://www.konya.bel.tr/haber/konya-buyuksehir-engelsiz-kent-konya-erisilebilirlik-master-plani-projesini-tanitti> [Ziyaret Tarihi: 24 Mayıs.2024].
- UR11:<https://www.ihd.org.tr/engellker-haklarina-da-uluslararası-slee-ve-secmeli-protokol/> [Ziyaret Tarihi: 24 Mayıs.2024].
- URL12:<http://www.ozurlulervakfi.org.tr/wp-content/uploads/2022/08/2006-KONGRE-BILDIRI-KITABI.pdf#page=37> [Ziyaret Tarihi: 24 Mayıs.2024].
- URL13: <https://www.engelsizbilisim.org/avrupa-birligi%E2%80%99nde-ozurlulere-yonelik-yasal-duzenlemeler/> [Ziyaret Tarihi: 24 Mayıs.2024].
- URL14: <https://kentstratejileri.com/tag/sehir-hakki/> [Ziyaret Tarihi: 24 Mayıs.2024].

EKLER**EK 1: Anket Soruları**

Değerli Katılımcı, Aşağıda yer alan anket formu Şehir Plancısı Yüksek Lisans öğrencisi Murşide YASAKOĞLU ve Prof. Dr. Havva Filiz ALKAN MEŞHUR tarafından gerçekleştirilmesi planlanan “Kent Hakkı Bağlamında Engelli Bireylerin Kent Yaşamıyla Bütünleşme Düzeyi: Konya Kenti Örneği” başlıklı Yüksek Lisans Tezi kapsamında düzenlenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilecek veriler yalnızca bilimsel araştırma amaçlı kullanılacak, bilimsel etik kuralları çerçevesinde gizlilik içinde değerlendirilecektir. Araştırmaya katkı sağladığınız için teşekkür ederiz. Saygılarımızla.	
DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER	
1. Cinsiyetiniz	☐ Kadın ☐ Erkek
2. Yaşınız	☐ 18-24 ☐ 25-34 ☐ 35-44 ☐ 45-54 ☐ 55-64 ☐ 65-64 ☐ 65-74 ☐ 75-84 ☐ 85 ve üzeri
3. Medeni Durumunuz	☐ Evli ☐ Bekar
4. Öğrenim durumunuz	☐ İlkokul Mezunu ☐ Ortaokul Mezunu ☐ Lise Mezunu ☐ Lisans ☐ Ön lisans ☐ Lisansüstü (Yüksek Lisans/Doktora)
5. Çalışıyor musunuz?	☐ Evet ☐ Hayır
6. Mesleğiniz	☐ Öğrenci ☐ Ev Hanımı ☐ Memur ☐ İşçi ☐ Serbest meslek ☐ Emekli ☐ Diğer
7. Ailenizin aylık toplam geliri	☐ Asgari ücret ve altı ☐ 17.250-20.000 TL ☐ 20.000-30.000 TL ☐ 30.000-40.000 TL ☐ 40.000 TL ve üzeri
	☐ Görme engelli

8. Engel türünüz nedir?	☐ İşitme-konuşma engelli
	☐ Ortopedik engelli
	☐ Geçici engeli bulunuyor
	☐ Engel bulunmuyor
	☐ Diğer
9. Herhangi bir yardımcı araç (aparat) kullanıyor musunuz?	☐ Koltuk değneği-protez
	☐ Tekerlekli sandalye
	☐ Akülü araç
	☐ Hiçbiri
10. Konya’da hangi ilçede/mahallede ikamet ediyorsunuz?	İlçe:----- Mahalle: -----
ERİŞİLEBİLİRLİK	
11. Kent içi seyahat sırasında (Ev-iş, ev-okul, ev-kent merkezi gibi) hangi ulaşım türünü kullanıyorsunuz? (Birden fazla şıkkı işaretleyebilirsiniz).	☐ Tramvay
	☐ Dolmuş/Minibüs
	☐ Otobüs
	☐ Bisiklet
	☐ Özel araç
	☐ Taksi
	☐ Yaya
12. Kent içi seyahat sırasında ne tür sorunlarla karşılaşıyorsunuz?	☐ Erişim-mekânsal kısıtlılıklar
	☐ Akıllı ulaşım hizmetleri
	☐ Ayırmacı-dışlayan uygulamalar
	☐ Yönlendirme ve bilgilendirme
	☐ Herhangi bir sorunla karşılaşmıyorum
13. Günlük ve kentsel yaşamda en çok hangi aşamada zorluk çekiyorsunuz? (Birden fazla şıkkı işaretleyebilirsiniz).	☐ Toplu taşıma duraklarına erişim sağlarken
	☐ Yaya yollarını, kaldırımları ve yaya geçitlerini kullanırken
	☐ Kamusal alanlara ve binalara erişim sağlarken
	☐ Yaya alt ve üst geçitlerini kullanırken
14. Konya’daki yerel yönetimlerin erişilebilirlik kapsamında yaptığı uygulamalar hakkında bilginiz var mı?	☐ Evet
	☐ Hayır
15. Kent içinde hareket ederken en çok hangi uygulamalara ihtiyaç duyuyorsunuz?	☐ İşitsel yönlendiriciler
	☐ Görsel yönlendiriciler
	☐ Başka birinin desteği/yardımları
	☐ Navigasyon
	☐ Mobil uygulama
	☐ Diğer
16. Mobil uygulamaları kullanıyor musunuz? cevabınız evet ise memnuniyet düzeyiniz nedir?	☐ Hiç memnun değilim
	☐ Memnun değilim
	☐ Kararsızım
	☐ Memnunum
	☐ Çok memnunum
	☐ Mobil uygulamaları kullanmıyorum

21. “Konya kentindeki fiziksel düzenlemeler engelli bireylerin kullanımı için uygundur” ifadesine katılıyor musunuz?	☐ Kesinlikle katılmıyorum
	☐ Katılmıyorum
	☐ Kararsızım
	☐ Katılıyorum
	☐ Kesinlikle katılıyorum
22. “Konya kentindeki kamusal alanlara ve binalara (açık yeşil alanlara, hastanelere, kamu binalarına, alışveriş merkezlerine vb.) erişirken kentsel ve mimari sorunlar ile karşılaşıyorum” ifadesine katılıyor musunuz?	☐ Kesinlikle katılmıyorum
	☐ Katılmıyorum
	☐ Kararsızım
	☐ Katılıyorum
	☐ Kesinlikle katılıyorum
23. “Konya kentindeki kentsel ve mimari mekanları erişilebilir buluyorum” ifadesine katılıyor musunuz?	☐ Kesinlikle katılmıyorum
	☐ Katılmıyorum
	☐ Kararsızım
	☐ Katılıyorum
	☐ Kesinlikle katılıyorum
24. “Konya kentindeki toplu taşıma araçları ve durakları engelli bireylerin kullanımına uygundur” ifadesine katılıyor musunuz?	☐ Kesinlikle katılmıyorum
	☐ Katılmıyorum
	☐ Kararsızım
	☐ Katılıyorum
	☐ Kesinlikle katılıyorum
25. “Kentsel mekanlarda hiç kimseden yardım almadan bağımsız bir şekilde hareket edebiliyorum” ifadesine katılıyor musunuz?	☐ Kesinlikle katılmıyorum
	☐ Katılmıyorum
	☐ Kararsızım
	☐ Katılıyorum
	☐ Kesinlikle katılıyorum
26. “Kentsel mekanları kullanırken kendimi toplumdaki diğer bireylerden dışlanmış hissedirim” ifadesine katılıyor musunuz?	☐ Kesinlikle katılmıyorum
	☐ Katılmıyorum
	☐ Kararsızım
	☐ Katılıyorum
	☐ Kesinlikle katılıyorum
27. Konya kentinde sosyal ve kültürel aktivitelere (tiyatro, sinema vb.) katılıyor musunuz?	☐ Evet
	☐ Hayır
İŞ BİRLİĞİ VE BÜTÜNLEŞME	
28. Herhangi bir sivil toplum örgütüne-engelli derneklerine-üye misiniz?	☐ Evet
	☐ Hayır
29. Üyeliğiniz varsa belirtiniz?	-----
30. BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ve 5378 Sayılı Engelliler Kanunu hakkında bilginiz var mı?	☐ Evet
	☐ Hayır
31. Bakanlık, yerel yönetimler ve engelli dernekleri tarafından engellilere yönelik yapılan çalışmalardan haberdar mısınız?	☐ Evet
	☐ Hayır
32. Cevabınız evet ise bu çalışmalardan nasıl haberdar oluyorsunuz?	☐ Sosyal medya aracılığıyla
	☐ Yerel yönetimler aracılığıyla
	☐ Dernekler aracılığıyla
	☐ Afiş ve broşürlerden

	() Kendi çabamla
33. Kent hakkını nasıl tanımlarsınız?	----- ----- -----
34. Kentsel haklardan yeterince faydalandığınızı düşünüyor musunuz?	() Evet () Hayır
35. Cevabınız evet ise bu haklar nelerdir?	----- ----- -----
36. “Engelli dernekleri ve yerel yönetimler arasında güçlü bir iletişim ve iş birliği vardır” ifadesine katılıyor musunuz?	() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum () Kesinlikle katılıyorum
37. “Yerel yönetimler tarafından engelliler için yapılan çalışmaları yeterli buluyorum” ifadesine katılıyor musunuz?	() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum () Kesinlikle katılıyorum
38. “Bakanlık, belediyeler ve sivil toplum örgütleri engelli bireyin kente dâhil olmasına yönelik sorunların çözümü için aralarında iş birliği yaparlar” ifadesine katılıyor musunuz?	() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum () Kesinlikle katılıyorum
39. Yerel yönetimlerin engelli bireylerin kentle bütünleşmelerine yönelik aşağıdaki alanlarda yürüttüğü faaliyetleri nasıl değerlendiriyorsunuz? (1 çok yetersiz buluyorum, 2 yetersiz buluyorum 3 fikrim yok 4 yeterli buluyorum 5 çok yeterli buluyorum)	Ulaşım-Erişilebilirlik Sağlık Eğitim İstihdam Sosyal ve kültürel faaliyetler Fiziksel çevre düzenlemeleri Farkındalık çalışmaları Engelli birey ve kurumlar arası iletişim ve iş birliği

Ek 2: Yerel Yönetimler ve Engelli Dernekleri ile Yapılacak Derinlemesine Görüşme Soruları

Değerli Katılımcı,

Aşağıda yer alan derinlemesine sorular Şehir Plancısı Murşide YASAKOĞLU ve Prof. Dr. Havva Filiz ALKAN MEŞHUR tarafından gerçekleştirilmesi planlanan “**Kent Hakkı Bağlamında Engelli Bireylerin Kent Yaşamıyla Bütünleşme Düzeyi: Konya Kenti Örneği**” başlıklı Yüksek Lisans Tezi kapsamında düzenlenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilecek veriler yalnızca bilimsel araştırma amaçlı kullanılacak, bilimsel etik kuralları çerçevesinde gizlilik içinde değerlendirilecektir. Araştırmaya katkı sağladığınız için teşekkür ederiz. Saygılarımızla.

Engelli Dernekleri ile Yapılacak Derinlemesine Görüşme Soruları
1. Derneğinizi kurulma amacı nedir?
2. Kaç üyeniz bulunmaktadır?
3. Derneğimize üye olma şartları nelerdir?
4. Derneğinizi yapmış olduğu/yürüttüğü projeler ve çalışmalar var mı?
5. Yerel yönetimler ile iletişim ve iş birliği halinde misiniz?
6. Yerel yönetimlerle ortak çalışmanız var mı varsa nelerdir?
7. Engelli bireyin kent hakkını kullanabilmesine yönelik herhangi bir girişiminiz oldu mu?
8. Engelli birey-dernek-merkezi ve yerel yönetim iletişimi/iş birliği sizce nasıl olmalıdır?
9. Engelli bireylerin karşılaştıkları ve size ilettiği sorunlar nelerdir?
10. Yaşanılan bu sorunlara çözüm önerileriniz nelerdir?
11. Engelli bireyin kentle bütünleşme düzeyini artırmak için fikirleriniz nelerdir?
Yerel Yönetimler ile Yapılacak Derinlemesine Görüşme Soruları
1. Kent hakkı kavramını engelli birey açısından nasıl tanımlarsınız?
2. Biriminizde engelli bireyin kentsel haklarını kullanabilmesine yönelik planladığınız/yürüttüğünüz çalışmalar/projeler var mı?
3. Engelli bireylerin yürüttüğünüz çalışmalardan/projelerden haberdar olması için neler yapıyorsunuz?
4. Engelli bireylerin yaptığınız çalışmalarla//projelerle ile ilgili yapılan çalıştay ve toplantılara dâhil edilme durumu nedir?
5. Engelli dernekleri ile iletişim ve iş birliği halinde misiniz?
6. Engelli dernekleriyle birlikte yaptığınız ortak çalışmanız var mı varsa nelerdir?